

Viittomakielibarometri 2020 – Tutkimusraportti

Päivi Rainò

Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2021:4

Viittomakielibarometri 2020

Tutkimusraportti

Päivi Rainò

Oikeusministeriö Helsinki 2021

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

**Valtioneuvoston
verkkokirjakauppa**

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Oikeusministeriö

© 2021 tekijät ja oikeusministeriö

ISBN pdf: 978-952-259-860-8

ISSN pdf: 2490-0990

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2021

Viittomakielibarometri 2020 – Tutkimusraportti

Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2021:4		Teema	Selvityksiä ja ohjeita
Julkaisija	Oikeusministeriö		
Tekijä/t Toimittaja/t Yhteisötekijä	Päivi Rainò		
Kieli	suomi	Sivumäärä	110

Tiivistelmä

Viittomakielibarometri 2020 -kansaliskyselyllä selvitettiin suomalaista ja suomenruotsalaista viittomakieltä käyttäviltä, miten kielelliset oikeudet ovat heidän kohdallaan toteutuneet.

Suomessa on kaikkiaan 3000 viittomakieltä tai viitottua puhetta käyttävää henkilöä, jotka ovat oikeutettuja yhteiskunnallisiin lakisääteisiin tulkkauspalveluihin. Heistä noin sata käyttää suomenruotsalaista viittomakieltä. Barometritutkimus kohdistettiin erityisesti niihin 540 henkilöön, jotka ovat väestötietojärjestelmään ilmoittaneet äidinkielekseen suomalaisen tai suomenruotsalaisen viittomakielen.

Tutkimuksen perusteella 87 % viittomakielisten asioimistilanteista on sellaisia, joissa viranomaisen tai julkisen palvelun toimihenkilö ei ole toiminut lainsäädännön edellyttämällä tavalla, ja asiakas joutuu tilaamaan tulkinnon viranomaisen puolesta. Viranomaisten ylläpitämiltä sivustoilta vain 28 % arvioi jotensakin löytävänsä viittomakielellä tarjottua tietoa, 18 % hyvin tai erittäin hyvin. Suomenruotsalaista viittomakieltä (ja erityisesti sitä hyvin) taitavien tulkkiemäärä on vastaajien mielestä riittämätön. Suomenruotsalaisella viittomakielellä tietoa on äärimmäisen harvoin saatavilla.

Lähes kaikki (90 %) barometriin osallistuneista pitävät kielellisiä oikeuksia tärkeinä tai erittäin tärkeinä ja joka kymmenes on kääntynyt syrjintäasioissa esimerkiksi yhdenvertaisuusvaltuutetun puoleen.

Asiasanat viittomakieli, kielelliset oikeudet, barometrit, viittomakieliset, kielelliset väestöryhmät

ISBN PDF	978-952-259-860-8	ISSN PDF	2490-0990
ISBN painettu		ISSN painettu	
Asianumero	VN/6256/2019	Hankenumero	

Julkaisun osoite <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-860-8>

Teckenspråksbarometern 2020 – Forskningsrapport

Justitieministeriets publikationer, Utredningar och anvisningar 2021:4	Tema	Utredningar och anvisningar
Utgivare	Justitieministeriet	
Författare	Päivi Rainö	
Redigerare		
Utarbetad av		
Språk	finska	Sidantal 110

Referat

Med hjälp av medborgarenkäten Viittomakielibarometri 2020/Teckenspråksbarometern 2020 utredde man i vilken grad användare av finskt och finlandssvenskt teckenspråks språkliga rättigheter tillvaratogs.

I Finland finns det sammanlagt 3 000 personer som använder teckenspråk eller tecknat tal, som har rätt till lagstadgade tolkningstjänster för att vara delaktiga i samhället. Av dem använder cirka hundra personer finlandssvenskt teckenspråk. Barometerundersökningen riktade sig särskilt till de 540 personer som har angett att de har finskt eller finlandssvenskt teckenspråk som modersmål i befolkningsdatasystemet.

Enligt undersökningen förekommer det i 87 procent av de tillfällen då teckenspråkiga har utfört ärenden att en myndighet eller en tjänsteman inom offentlig service inte har handlat på det sätt som krävs enligt lagstiftningen, och klienten måste själv beställa en tolk för myndighetens räkning. På de webbplatser som upprätthålls av myndigheter angav endast 28 procent att de hittar information på teckenspråk i någorlunda hög grad, 18 procent i hög eller mycket hög grad. Antalet tolkar som behärskar finlandssvenskt teckenspråk (och i synnerhet som gör det bra) är enligt de svarande otillräckligt. Information på finlandssvenskt teckenspråk finns ytterst sällan.

Nästan alla (90 %) av dem som deltog i barometern anser att de språkliga rättigheterna är viktiga eller mycket viktiga och var tionde har vänt sig till exempelvis diskrimineringsombudsmannen i diskrimineringsärenden.

Nyckelord teckenspråk, språkliga rättigheter, barometrar, teckenspråkiga, språkliga befolkningsgrupper

ISBN PDF 978-952-259-860-8

ISSN PDF 2490-0990

ISBN tryckt

ISSN tryckt

Ärendenummer VN/6256/2019

Projektnummer

URN-adress <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-860-8>

Sign Language Barometer 2020 – Research Report

Publications of the Ministry of Justice, Reports and guidelines 2021:4	Subject	Reports and guidelines
Publisher	Ministry of Justice, Finland	
Authors	Päivi Rainò	
Editor		
Group Author		
Language	Finnish	Pages 110

Abstract

The Sign Language Barometer 2020 citizens survey asked users of Finnish Sign Language and Finland-Swedish Sign Language how their linguistic rights have been realised.

Finland has a total of 3,000 users of Sign Language or signed speech who are entitled to receive statutory social interpreting services. About one hundred of them use Finland-Swedish Sign Language. The barometer survey was specifically targeted at the 540 persons who have reported Finnish Sign Language or Finland-Swedish Sign Language as their mother tongue in the Population Information System.

According to the survey, in 87% of situations encountered by Sign Language users, the authorities or public service officials have not acted as required by law, and the client has to order an interpreter on behalf of the authority. Only 28% of respondents deemed that they were somehow able to find information in Sign Language on the websites maintained by the authorities; 18% were able to find information well or very well. According to the respondents, the number of interpreters who know Finland-Swedish Sign Language (and know it well) is insufficient. Information in Finland-Swedish Sign Language is available only extremely rarely.

Almost all (90%) of the barometer respondents consider linguistic rights important or very important, and one in ten has consulted, for instance, the Non-Discrimination Ombudsman in discrimination cases.

Keywords sign language, linguistic rights, barometers, sign language users, linguistic population groups

ISBN PDF 978-952-259-860-8

ISBN printed

Reference number VN/6256/2019

ISSN PDF 2490-0990

ISSN printed

Project number

URN address <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-860-8>

Sisältö

Esipuhe.....	8
1 Johdanto	10
2 Viittomakieleen liittyvästä lainsäädännöstä	13
3 Viittomakielibarometrille asetetut tutkimustehtävät	17
4 Tutkimuksen kohderyhmä	19
5 Tutkimusaineisto	22
5.1 Aineiston keruu ja tutkittavien kontaktointi.....	22
5.2 Viittomakielibarometri 2020/Teckenspråkbarometern 2020 -kyselymittarin erityispiirteitä	25
6 Kyselytutkimuksen aineisto	28
6.1 Vastaajien suhde viittomakieleen ja viittomakielen käyttäjiin.....	29
6.2 Viittomakielen käyttö eri ympäristöissä	34
6.3 Barometriin osallistuneiden demografinen profiili ja tutkimusaineiston edustavuus	36
7 Tulokset	42
7.1 Omakielisen opetuksen järjestymisen viittomakieltä käyttävien perheitten lapsille.....	42
7.1.1 Alle kouluikäisille lapsille tarjottu viittomakielen tuki	43
7.1.2 Viittomakielen ja viittomakielisen opetuksen järjestymisen kouluikäisillä lapsilla	47
7.2 Viittomakielisten tulkkauspalvelujen saatavuus ja laatu	52
7.2.1 Viittomakielisen tulkkauksen saatavuus julkisissa palveluissa.....	52
7.2.2 Kelan järjestämien viittomakielisten tulkkauspalvelujen saatavuus ja laatu	61
7.3 Tiedonsaanti viittomakielellä	70
7.4 Kieli-ilmapiiri ja kielelliset oikeudet	75
7.4.1 Kieli-ilmapiiri	75
7.4.2 Kielelliset oikeudet.....	78

8 Pohdinta	81
8.1 Omakielisen opetuksen ja viittomakielisen kieliympäristön järjestäminen viittomakielisten perheiden lapsille.....	81
8.2 Viittomakielen tulkkaukspalvelujen saatavuus ja laatu	83
8.3 Tiedonsaanti viittomakielellä.....	84
8.4 Kieli-ilmapiiiri ja kielelliset oikeudet.....	84
Lähteet	86
Liitteet	88
Liite 1: Viittomakielibarometri 2020 -verkkokyselylomake	88
Liite 2: Taulukot 1–10	100
Liite 3: Tutkimustiedote	109

ESIPUHE

Kun kielellisiä perusoikeuksia turvaavaa kielilainsäädäntöämme uudistettiin vuonna 2004 voimaantulleen kielilain (423/2003) myötä, laissa veloitettiin hallitusta tekemään kerran vaalikaudessa eduskunnalle selkoa siitä, miten kielelliset perusoikeudet ovat kansalaisten parissa toteutuneet. Tässä hallituksen kertomuksessa kielilainsäädännön toteutumisesta (jäljempänä kielikertomus) tulee käsitellä suomen ja ruotsin kielen lisäksi saamen kieltä, romanikieltä ja viittomakieltä sekä tarpeen mukaan kuvailla muutoinkin maan kielioloja. Maan kieliolojen ja kielisuhteiden kehitystä sekä kielilainsäädännön ja perustuslain takaamien kielellisten oikeuksien toteutumista tarkasteleva kielikertomus esitellään eduskunnalle viimeistään kolmansien valtionpäivien aikana (Valtioneuvoston asetus kielilain täytäntöönpanosta 433/2004, 9§). Sen valmistelusta vastaa oikeusministeriö, hallituksen asettaman laajapohjaisen asiantuntijaelimen, kieliasiain neuvottelukunnan, avustamana. Ensimmäisen kielikertomus annettiin vuonna 2006, ja sen jälkeen kielellisiä olojamme kuvaava selonteko on julkaistu vuosina 2009, 2013 ja 2017. Seuraava on lajissaan viides, ja se annetaan vuonna 2021.

Kielikertomusten tavoitteena on yhtäältä tarjota aineistoa kielellisten oikeuksien toteuttamiseksi päätöksenteossa ja lisätä päätöksentekijöiden, viranomaisten ja kansalaisten tietämystä kielilainsäädännön soveltamisesta sekä äidinkielen että muiden kielten merkityksestä yksilölle ja yhteiskunnalle. Kielellisten oikeuksien toteutumista tarkastellaan viranomaisnäkökulmasta ja kansalaisten omien kokemuksien perusteella, asiakasnäkökulmasta. Kansalaisnäkökulmaan liittyvä aineisto on kielikertomuksiin koottu kansalaisjärjestöjä ja sidosryhmiä kuulemalla ja kielibarometri-kansalaiskyselyn kautta. Vuonna 2016 oikeusministeriö hyödynsi myös otakantaa.fi -palvelun verkkokyselyä (Oikeusministeriö 2016a).

Kielibarometrin kehittivät yhteiskunnallista kieli-ilmastoa mittaavaksi tutkimusvälineeksi Åbo Akademin Yhteiskuntatieteen tutkimuslaitos yhteistyössä Suomen Kuntaliiton ja Svenska kulturfondenin kanssa. Vuodesta 2004 lähtien on näiden strukturoitujen kyselytutkimusten avulla koottu Suomen kaksikielisissä kunnissa asuvien, ruotsia tai suomea vähemmistökielenään käyttävien näkemyksiä kielellisen ilmapiirin muutoksista ja kokemuksia oman kielensä käyttömahdollisuuksista niin tiedonsaannissa kuin erilaisissa arkisissa asiointitilanteissakin. (Ks. Lindell 2016.) Vuonna 2016 kielibarometrikyselyjen kohteeksi otettiin mukaan myös saamea puhuvat. Vuonna 2021 annettavassa kielikertomuksessa tarkastellaan puolestaan ensimmäistä kertaa edellä mainittujen, alueellisten

vähemmistökieliryhmien ohella kielellisten oikeuksien toteutumista kansalaisnäkökulmasta viittomakielibarometrin kautta.

Tätä tarkoitusta varten Humanistisessa ammattikorkeakoulussa (Humak) kehitettiin osaksi aiempien kielibarometrien pohjalta neljällä kielellä toimiva sähköinen kyselylomake. Kyselymittarin työstämiseen ovat osallistuneet aktiivisesti oikeusministeriön Kuurojen Liitto ry:n ja barometrihankkeiden 2020 -ohjausryhmässä työskennelleet asiantuntijat. Lähtötekstin kääntämiseen ruotsiksi saatiin tukea Åbo Akademin Yhteiskuntatieteen tutkimuslaitokselta sekä Kuurojen Liitto ry:n suomenruotsalaisen viittomakielen asiantuntijoilta. Lomakkeen suunnitteluun, käännösprosesseihin suomen, ruotsin, suomalaisen viittomakielen ja suomenruotsalaisen viittomakielen välillä ovat osallistuneet hankkeen vastaava tutkija, suomalaisen viittomakielen dosentti Päivi Rainò sekä Tulkkaus ja kielellinen saavutettavuus -vahvuusalan lehtorit FM Juha Manunen ja FM Liisa Halkosaari. Lomakkeen teknisestä toteutuksesta sekä käännöksistä viitotuille kielille vastasi viittomakielinen mediatuotantoyhtiö Mediapalo Ky. Suomalaiselle viittomakielelle lomakkeen käänsi Maarit Widberg-Palo ja suomenruotsalaiselle viittomakielelle Lena Wenman. Kaikille suuri kiitos yhteistyöstä!

Viittomakielibarometri 2020/Teckenspråksbarometern 2020 -verkkokysely oli lokakuun ajan avoinna kaikille niille, jotka kokevat viittomakielen ensisijaiseksi kielekseen. Enin osa vastauksista saatiin niiltä täysi-ikäisiltä henkilöiltä, jotka ovat ilmoittautuneet väestötietojärjestelmään suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakieltä käyttäviksi, joille henkilökohtainen tutkimustiedote käynnissä olevasta kyselystä lähetettiin. Kyselyyn vastasi myös muita, viittomakielisille suunnatun median kautta barometrikyselystä tiedon saaneita henkilöitä. Kaikkiaan lomakkeita avattiin 500 kertaa (joista 42 oli avattu suomenruotsalaista viittomakieltä käyttäville suunnatulla sivustolla). Kun täysin tyhjät lomakkeet (134) sekä tilastolliseen tutkimukseen riittämättömästi informaatiota sisältäneet lomakkeet oli tietokannasta poistettu, tarkempaan tutkimukseen jäi 307 suomalaisen ja 19 suomenruotsalaisen viittomakielen käyttäjäksi identifioituneen henkilön tarjoama kuva tämän päivän Suomesta, joka lainsäädännöllään turvaa myös viittomakieltä käyttävien oikeudet.

Tutkimushankkeen päätyttyä viittomakielibarometrin aineisto luovutetaan anonymisoiduna oikeusministeriön kielibarometri-tutkimuksilta edellytetyllä tavalla valtakunnalliseen Tietoarkistoon (ent. Suomen yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto). Näin kaikki kansalaiskyselystä kertynyt materiaali jää edelleenkin myös muiden tutkijoiden ja tahojen vapaasti hyödynnettäväksi. Arkistoon tallennetaan, suomeksi toisinnettuina, niin suomalaisella tai suomenruotsalaisella viittomakielellä kuin myös kirjoittaen suomeksi tai ruotsiksi kerrotut välähdykset siitä, millainen oli viittomakielisen ihmisen Suomi vuonna 2020.

Helsingissä joulukuussa 2020

Päivi Rainò

1 Johdanto

Tämän Viittomakielibarometri 2020 -tutkimuksen tavoitteena on ollut tuottaa tausta-aineistoa hallituksen kielikertomukseen viittomakielisiä koskevan kielilainsäädännön ja kielellisten oikeuksien seurannassa. Viittomakieltä käyttävien kansalaisten omiin kokemuksiin perustuvia tuloksia tullaan käyttämään myös viisi vuotta voimassa olleen viittomakielilain (359/2015) arvioinnissa, kielellisten oikeuksien seurantaindikaattoreissa¹, sekä muiden viittomakielisiin liittyvien hallitusohjelmakirjausten toteuttamisessa. (Oikeusministeriö 2019.)

Viittomakielibarometri-kyselytutkimuksella selvitetään omaan kieleen liittyvää mielipide- ja asenneilmastoa niiden kansalaisten parissa, joiden elämässä viittomakielellä on ensisijainen asema.² Barometrin mittaustulokset kertovat, miten viittomakieltä käyttävät pääsevät osalliseksi julkisten organisaatioiden välittämästä tiedosta ja muista julkisista palveluista omalla kielellään. Mitä tapahtuu, kun viittomakielinen tulee sosiaali- ja terveystalouteen asiakkaaksi? Järjestyvätkö viittomakieliset tulkkauspalvelut lainsäädännön tarkoittamalla tavalla? Ovatko viranomaiset tietoisia viittomakielisiä koskevasta lainsäädännöstä? Miten viittomakieltä käyttäviin ylipäätään suhtaudutaan? Ja miten hyvin viittomakieliset itse tuntevat kielelliset oikeutensa?

Kun maamme perustuslakia (731/1999) uudistettiin kuudetta kertaa vuonna 1999, siihen sisällytettiin jo 1995 toteutetussa perusoikeusuudistuksessa hallitusmuotoon kirjatut kansalaisten perusoikeudet. Perustuslain 17 §:n ”Oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin” 3. momenttiin sisällytettiin ensimmäistä kertaa maininta viittomakieltä käyttävien kansalaisten oikeuksista: ”Viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkittamis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla”. Lauseen taustalla nähdään kuitenkin vaikuttavan laajemman, lainsäätäjään kohdistuvan perustuslaillisen toimeksiannon. Sen mukaan julkisen vallan pitää toimenpiteillään varmistaa, että viittomakieliset voivat tosiasiallisestikin käyttää omaa kieltään ja kehittää omaa kulttuuriaan. Tämä voidaan toteuttaa esimerkiksi yhteiskunnan mahdollistamalla tulkkauspalveluilla taikka tarjoamalla taloudellista

¹ Oikeusministeriö seuraa kielellisten oikeuksien toteutumista ns. seurantaindikaattoreilla, joiden avulla tuodaan esiin kielellisten oikeuksien toteutumiseen liittyviä kehityssuuntia. Indikaattoreina toimivat erilaiset kielipolitiikkaan liittyvät rakenteet ja prosessit sekä kansalaisten kokemukset kielellisten oikeuksien toteutumisesta. (Oikeusministeriö 2018)

² Ellei erikseen ole mainittu, *viittomakielellä* tarkoitetaan tässä raportissa viittomakielilain 359/2015 mukaisesti suomalaista ja suomenruotsalaista viittomakieltä.

tai muuta ohjausta, joka kohdistetaan viittomakielen ja sitä käyttävien aseman parantamiseen. (HE 294/2014 vp.)

Ennen kuin voidaan tarkastella viittomakielibarometrissa saatuja tuloksia, on ensiksi katsottava lähemmin muutakin lainsäädäntöä, joihin niitä peilataan. Tulkkauspalveluja mahdollistavat tai niitä edellyttävät lait ovat olleet jo vuosikymmeniä olennainen osa viittomakielisten jokapäiväistä elämää, erityisesti silloin kun on välttämätöntä päästä sujuvaan ja yksimärteiseen vuorovaikutukseen puhuttua kieltä käyttävän ympäristön kanssa. Kielellisiä oikeuksia turvaava lainsäädäntö vaikuttaa viittomakielisillä kaikkien yhteiskunnallisten palvelujemme saavutettavuuteen, lapsuudesta vanhuuteen. Näin myös laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalveluista, ns. tulkkauspalvelulaki (133/2010) kaikkine toteutumineen ja eri momentteihin kirjattuine rajoituksineen ja seurannaisilmiöineen on olennainen osa arkista viittomakielenkäyttöä siitäkin huolimatta, että tämä kuten muutkin lakimme säädetään ja julkaistaan (lähes ainoastaan) kansalliskielillämme. Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta 133/2010 löytyy tosin vuonna 2013 laadittuna käännöksenä nimellä ”Tulkkauspalvelulaki viittomakielellä” (Sosiaali- ja terveysministeriö n.d).

Yhteiskunnan lainsäädännöllä turvattuihin oikeuksiin ja etuuksiin sisältyvät käsitteet kuten *tulkkauspalvelu*, *tulkkauspäätös*, (*jäljellä olevat*) *tulkkaustunnit*, *tulkkitilaus*, *etä- ja yleisötulkkaus* tai *tulkin saatavuus* esiintyvät tiheään viittomakielisessä puheessa, ja niiden ympärille kietoutuviin haasteisiin liittyvät myös sadat tässä barometritutkimuksessa annetut vastaukset ja kommentit, jotka kaikki kertovat kielellisten oikeuksien reaalimaailmasta. Suuri osa viittomakielisistä henkilöistä, kuten muitakin Suomen kotoperäisiä vähemmistökieliä käyttävistä, on kaksi- tai monikielisiä. Suomi tai ruotsi (tai muut puhutut kielet) kirjoitetussa muodossaan ovat aina olleet olennainen osa viittomakieltä käyttävien kielivariantoa. Mutta samalla tavoin kuin muut kaksi- ja monikieliseksi itsensä kokevat suomalaiset hallitsevat eri tavoin kansalliskielten puhuttua ja kirjoitettua kielenmuotoa, myös kuurot ja/tai viittomakieliset henkilöt ovat eri tavoin kaksikielisiä. Eri kielten käyttö painottuu elämän alueilla eri tavoin, ja tietyn kielen käyttömahdollisuuksiin vaikuttaa koko se konteksti ja elinympäristö, jossa henkilö elää (vrt. myös Lindell 2016).

Näönvarainen kieli (eritoten viitottu) on kuurojen, viittomakielen äidinkielekseen kokevien henkilöiden luonnollisin tapa olla yhteydessä muihin. Kuulon puuttuessa äänellisen viestin vastaanottaminen estyy, tiedon ja vuorovaikutuksen saavutettavuus muuttuu viittomakieltä ensisijaisena kielenään käyttävillä todelliseksi ”kielikysymykseksi”, etenkin jos tilanteessa on muita, puhuttuja kieliä käyttäviä henkilöitä. Tämä tulee huomioida viittomakielisten kohtaamisessa, silloin kun he asioivat eri palveluissa ja viranomaisten luona, kuten myös muussa vuorovaikutuksessa ja tiedotustyössä: monet tarvitsevat tekstin rinnalle myös viittomakielisen käännöksen. (Ks. Suomen viittomakielten kielipoliittinen ohjelma 2010.)

Viittomakielisiä tulkkaukspalveluja käyttävien joukossa on myös niitä, joille viittomakieli on toinen kieli. Osa heistä on omaksunut suomalaisen tai suomenruotsalaisen viittomakielen osaksi kielivaraansa vasta aikuisiällä, kuulon menetyksen myötä. Näille henkilöille puhutun kielen kirjoitetut muodot taikka sen transliterointi viitottuun tai kirjoitettuun muotoon – esimerkiksi kirjoitustulkkauskella tai automaattisella puheentunnistuksella – saattaa olla luontevin tapa kielellisessä vuorovaikutuksessa. Puhutun kielen viitotulla muodolla, esimerkiksi viitotulla suomella, tarkoitetaan selkeästi artikuloitua puhuttua kieltä, samalla kun puhevirran yhteydessä tuotetaan suomalaisesta viittomakielestä lainattua sanastoa, viittomia, puheen ymmärtämisen tueksi. Viittomat järjestyvät tällöin nimenomaan suomen lausejärjestyksen eikä suomalaisen viittomakielen kielioppia noudattaen. (Laurén 2006; Rainò & Laurén 2016.)

Maassamme on yhä enemmän myös kuuroja maahanmuuttajia, jotka omaksuvat kansallisen viittomakielen osaksi kielirepertuaariaan, mutta joille kirjoitettu suomi ja ruotsi jäävät viitottuja kieliä vieraammiksi, kuten myös suomen tai ruotsin sanajärjestystä noudattava viittominen. Myös he tarvitsevat kirjoitetun tekstin rinnalle käännökset suomalaiselle (tai suomenruotsalaiselle) viittomakielelle. (Suomen viittomakielten kielipoliittinen ohjelma 2010.)

2 Viittomakieleen liittyvästä lainsäädännöstä

Vuodesta 1999 lähtien perustuslain 17 §:ssä mainittua, yhteiskunnan tarjoamaa ”tulkitsemis- ja käänösapua” kuurot, huonokuuloiset ja kuulonäkövammaiset henkilöt ovat voineet saada jo vuonna 1979 voimaan tulleesta lainmuutoksesta lähtien. Tuolloin vammaisuuden perusteella myönnettäviin tukimuotoihin nimittäin lisättiin myös ”vaikeasti kuulovammaisille” järjestettävät tulkkipalvelut (nyk. tulkkauspalvelut) (invalidihuoltolaki 907/1946 kumottu; laki invalidihuoltolain muuttamisesta 581/[19]79). Tulkkauspalveluja voitiin myöntää sekä asioimiseen että vapaa-ajalle, ns. invalidihuoltona varallisuusharkintaa käyttäen Sosiaalihuoltolain asettamien tuntimäärien puitteissa ja enintään 120 tuntia vuodessa; opiskelua varten oli mahdollista saada lisätunteja. Kuurosokeat henkilöt (nykyisessä lainsäädännössä *kuulonäkövammaiset*) olivat kuitenkin oikeutettuja kaksinkertaiseen määrään tulkkautunteja. Aluksi palvelulla viitattiin vain tulkkauspuhuttun suomen tai ruotsin sekä viittomakielen välillä, vaikkakin kuurosokeiden kohdalla oli mahdollista käyttää muitakin menetelmiä. Sitten vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelut laajennettiin koskemaan myös puhuttua kieltä kirjoitetussa muodossa tuotettavaa tulkkautusta niille aikuisena kuulonsa menettäneille henkilöille, jotka eivät käyttäneet viittomakieltä kommunikaatiossaan. (Leppänen & Hassinen 1984; Jääskeläinen 1985; Sosiaalihuoltolain 1985 [1986].)

Kun laki (380/1987) ja asetus (759/1987) vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (ns. *vammaispalvelulaki*) astuivat voimaan vuonna 1988, asetuksessa ilmoitetut minimituntimäärät pysyivät entisenlaisina mutta korvausvelvollisuus siirtyi kunnille, tosin viitisen vuotta kestäneen siirtymäajan jälkeen. Samalla oikeus tulkkauspalveluihin muuttui kuntalaisen lakisääteiseksi subjektiiviseksi oikeudeksi. (Tässä yhteydessä myös puhevammaisten henkilöiden katsottiin kuuluvan lain määrittämien – työssä käymisen, opiskelun, asioimisen, yhteiskunnallisen osallistumisen, virkistykseen tai muun syyn vuoksi tarvittavien – tulkkauspalvelujen piiriin.) Kymmenen vuotta myöhemmin, vuonna 2007 voimaantulleella vammaispalvelulain muutoksella tulkkauspalveluoikeutta lisättiin vielä niin, että kuulonäkövammaisten oli mahdollista saada vähintään 360 tuntia ja muiden vaikeasti kuulo tai puhevammaisten henkilöiden vähintään 180 tulkkautuntia kalenterivuoden aikana. (HE 220/2009 vp.)

Kun lainsäädäntöä jälleen uudistettiin vuonna 2010 lailla (133/2010) vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta (jäljempänä *tulkkauspalvelulaki*), tulkkauspalvelujen järjestämisvastuu

siirtyi takaisin kunnilta valtiolle – nyt Kansaneläkelaitokselle. Kela ostaa palvelun kilpailuttamiltaan palveluntuottajilta, mutta hoitaa itse niiden järjestämisen keskitetysti oman tulkkauspalvelukeskuksensa kautta. Kela on näin pyrkinyt toteuttamaan tulkkauspalveluille asetettua tavoitetta tulkkauspalvelun saatavuuden parantamiseksi ja käytäntöjen yhtenäistämiseksi sekä tulkkausta tarvitsevien henkilöiden yhdenvertaisuuden edistämiseksi palvelujen saannissa (vrt. Kela 2020c). Vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden edistämistä yhteiskunnassamme edellyttää myös vuonna 2016 valtioneuvoston asetuksella (27/2016) ratifioitu YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista. Sen mukaan valtiovallan tulee varmistaa vammaisille henkilöille yhdenvertainen pääsy yhteiskunnan järjestelmiin, tiedottamiseen ja palveluihin. Heillä tulee myös olla oikeus käyttää virallisessa vuorovaikutuksessaan viittomakieliä, puhetta tukevaa ja korvaavaa viestintää sekä kaikkia muita valitsemiaan saavutettavia viestintäkeinoja, -tapoja ja -muotoja.

Tulkkauspalvelulain 5 §:ssä määritellään selkeästi, kenelle ja mihin tarkoitukseen maksuttomat tulkkauspalvelut on tarkoitettu:

Oikeus tulkkauspalveluun on henkilöllä, jolla on kuulonäkövamma, kuulovamma tai puhevamma ja joka vammansa vuoksi tarvitsee tulkkausta työssä käymiseen, opiskeluun, asiointiin, yhteiskunnalliseen osallistumiseen, harrastamiseen tai virkistykseen. Lisäksi edellytyksenä on, että henkilö kykenee ilmaisemaan omaa tahtoaan tulkkauksen avulla ja hänellä on käytössään jokin toimiva kommunikointikeino.

Asiakkaiden käytettävissä olevat tuntimäärät ovat edelleen saman suuruiset kuin vuonna 2007 voimaantulleessa laissa, mutta uuteen lakiin lisättiin selkeyttäviä täsmennyksiä muun muassa etätulkkauksen, opiskelutulkkauksen ja ulkomaan matkalle järjestettävän tulkkauksen osalta (HE 220/2009 vp): Esimerkiksi lain 133/2010 7 §:n mukaan tulkkaus tulee järjestää ulkomaan matkoille, jos matka liittyy henkilön tavanomaiseen elämään, opiskeluun tai työssä käymiseen, mutta laissa määritellään tarkasti myös tulkkaukseen käytettävissä oleva pisin mahdollinen ajanjakso ja erilaiset ns. tulkkaustyyppit (esimerkiksi läsnäolotai etätulkkaus). Lisäksi lain 133/2010 3 §:ssä ilmoitetaan selkeästi, että laki on toissijainen ja sitä tulee noudattaa vain, jos viittomakieltä tai jotakin kommunikaatiota selventävää menetelmää viestinnässään käyttävä henkilö ei saa riittävää ja hänelle sopivaa tulkkausta muiden lakien nojalla. Tällaisia ensisijaisia lakeja, jotka liittyvät sekä tulkkaukseen että muihin viittomakielen käyttöä turvaaviin oikeuksiin, tuodaan puolestaan esiin vuonna 2015 säädetyin viittomakielilain (359/2015) 4 §:ssä:

Viittomakieltä käyttävän oikeudesta saada opetusta omalla kielellään ja viittomakielellä oppiaineena säädetään perusopetuslaissa (628/1998), lukiolaissa (629/1998)³,

³ Laki on kumottu lukiolailla (714/2018), joka on ollut voimassa 1.8.2019 alkaen.

ammattillisesta koulutuksesta annetussa laissa (630/1998)⁴ ja muussa opetusta koskevassa lainsäädännössä. - - Oikeudesta käyttää viittomakieltä tai viranomaisen järjestämästä tulkittamisesta ja kääntämisestä säädetään hallintolaissa (434/2003), hallintolainkäyttölaissa (586/1996)⁵, esitutkintalaissa (805/2011), oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa (689/1997), sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetussa laissa (812/2000), potilaan asemasta ja oikeuksista annetussa laissa (785/1992), ulosottokaareissa (705/2007), vankeuslaissa (767/2005), tutkintavankeuslaissa (768/2005), poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetussa laissa (841/2006) sekä muussa eri hallinnonaloja koskevassa lainsäädännössä.

Kun uutta tulkkauspalvelulakia valmisteltiin, pohdittiin mahdollisuutta määritellä laki ensisijaisesti sovellettavaksi (HE 220/2009 vp). Käytäntö oli nimittäin osoittanut, että asiakas joutui yhä tilaamaan useimmiten tulkin itse, vaikka jo 20 vuotta voimassa ollut vammaisen henkilöiden tulkkauspalveluja koskeva laki (380/1987) oli toissijainen. Muut tahot muistivat ensisijaisen velvoitteensa huolehtia tulkkauspalvelun järjestämisestä ”lähinnä silloin, kun kysymyksessä [oli] esimerkiksi hallintolain (434/2003) mukainen viranomaisaloitteinen asia, jossa vuorovaikutuksen onnistuminen on viranomaisen intressissä, esimerkiksi poliisia ja oikeuslaitosta koskevissa asioissa.” Lain ensisijaisuus olisi selkeyttänyt myös tulkkauspalvelun maksajatahon määrittelyä, kun ”viranomaisten keskinäiset epäselvyydet kustannusvastuusta poistuisivat.” (HE 220/2009 vp.)

Puitelainomaisen viittomakielilain toivottiin puolestaan auttavan ”hahmottamaan sen aineellisen lainsäädännön kokonaisuutta, jossa säädetään viittomakieltä käyttävien kielellisistä oikeuksista”. Eri hallinnonalojen lainsäädännössä viittomakieltä koskevia säännökset ovat hajallaan ja osoittautuneet viittomakielilakia säädettäessä vaikeasti ymmärrettäväksi. Viittomakielilain lisäksi keskeistä viittomakieliä koskevaa sääntelyä on muun muassa koulutusta ja sosiaali- ja terveydenhuoltoa koskevissa laeissa sekä vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta annetussa laissa. Kokoamalla ainakin osa viittomakielen käyttöön liittyvää lainsäädäntöä yhden yleislain alle toimenpiteen toivottiin helpottavan sekä viranomaisia että viittomakieltä käyttäviä lainkohtien löytämisessä. Toisaalta kaikkia viittomakieltä käyttävien oikeuksia koskevia säännöksiä ei haluttu tässä laissa kuitenkaan luetella, sillä se olisi tehnyt laista liian pitkän ja vaikeaselkoisen (HE 294/2014).

Mainittakoon vielä, että viittomakielilain soveltamisalassa ’viittomakielellä’ tarkoitetaan suomalaista ja suomenruotsalaista viittomakieltä (359/2015,1 §) siitäkin huolimatta, että maahanmuuton myötä Suomessa on 1800-luvulta asti käytetty muitakin viittomakieliä (vrt. Jantunen 2001 [2000]; Rainò 2000 luku 2.2), muiden muassa ruotsalaista

4 Laki on kumottu lailla ammatillisesta koulutuksesta (531/2017), joka on ollut voimassa 1.1.2018 alkaen.

5 Laki on kumottu lailla oikeudenkäynnistä hallintoasioissa (808/2019), joka on ollut voimassa 1.1.2020 alkaen.

viittomakieltä (HE 294/2014). Väestötietojärjestelmään oli esimerkiksi vuonna 2019 parisenkymmentä henkilöä ilmoittanut venäläisen viittomakielen äidinkielekseen (vrt. Santala 2019 ja jäljempänä luku 6). – Tieto muita viittomakieliä käyttävistä Suomessa on huomionarvoinen siksi, että Kelan tänä vuonna antaman tulkinnan mukaan oikeus vammaisten tulkkauspalveluun koskee aiemmasta poiketen myös niitä henkilöitä, joilla kommunikatiokeinona on jokin muu kuin suomalainen tai suomenruotsalainen viittomakieli, ”esimerkiksi venäläinen viittomakieli (tai kirjoitustulkilla englanti)” (Kela 2020b). Tämä voisi jo lähitulevaisuudessa merkitä sitä, että mikä tahansa maailman viittomakielistä tai puhutuista kielistä, joita on tullut Suomeen maahanmuuton myötä, olisi vammaisia henkilöitä koskevan ja Kelan noudattaman tulkkauspalvelulakimme alainen (Rainò & Vik 2020).⁶

⁶ Tulkkauksen järjestäminen edellyttää kuitenkin sitä, että tilauksiin löytyy kielitaitoisia, nimenomaan näitä muita viitottuja tai puhuttuja kieliä hallitsevia tulkkeja, koska Kelan tarjoama etuus ei mahdollista niin sanottua reletulkausta, jossa tulkkaus esimerkiksi suomeen tapahtuisi lähtökielestä esimerkiksi englantiin tai suomalaiselle viittomakielelle ja tästä puhutulle suomen kielelle (Rainò ja Vik 2020).

3 Viittomakielibarometrille asetetut tutkimustehtävät

Hallituksen vaalikausittain eduskunnalle antamat selonteot kielilainsäädännön toteutumisesta sisältävät sekä yleistä että kuhunkin kertomukseen nostettujen teemojen mukaista tietoa Suomen kieliryhmistä ja kieliolojen kehittymisestä ja kieli-ilmapiirin muutoksista edellisiin selontekoihin verrattuna. Tämä vuoksi kielibarometrikyselyillä kerätään niin samankaltaisena toistuvaa kuin myös uutta, temaattisesti painotettua tietoa kielellisestä elämismaailmasta eri kieliryhmissä. Esimerkiksi vuonna 2013 *kieliolojen*⁷ ja *kieli-ilmapiirin tarkastelun ohella* kielikertomuksessa käsiteltiin muun muassa *valtion ja kuntien hallinnon uudistamista, poliisia, oikeuslaitosta, varhaiskasvatusta ja koulutusta*, kun taas vuoden 2017 kielikertomuksessa erityisteemoina olivat *valtionyhtiöt, digitalisaatio ja kotouttaminen* (Oikeusministeriö 2013; Valtioneuvoston kanslia 2017).

Kielikertomusten tehtävänä on tukea hallituksen, eduskunnan perustuslakivaliokunnan ja muun hallinnon välistä vuoropuhelua siitä, millaisten toimien nähdään olevan tarpeellisia perusoikeuksien toteutumisessa, ja siksi kielikertomuksissa tulisi käsitellä sekä myönteisiä että kielteisiä kehityssuuntia (vrt. HE 92/2002). Kun perustuslakivaliokunta käsiteli vuonna 2017 annettua kielikertomusta (PeVL 34/2017 vp), se kiinnitti viittomakielisten kielioloista keskustellessaan huomiota lapsen oman kielen oppimisen merkitykseen ja viittomakieltä käyttävien oikeuteen saada opetusta omalla kielellään. Valiokunta muistutti, että se oli jo viittomakielilakia koskevassa mietinnössä pitänyt tärkeänä lapsen oman kielen turvaamista. Myös YK:n lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen 30. artiklan mukaan vähemmistöryhmään tai alkuperäiskansaansa kuuluvalta lapselta ei saa kieltää oikeutta nauttia yhdessä ryhmän muiden jäsenten kanssa omasta kulttuuristaan ja käyttää omaa kieltään (PeVM 10/2014). Valiokunta korosti, että lapselle ja hänen perheelleen tulee turvata mahdollisuus saada riittävästi viittomakielen opetusta niin, että lapsen oikeus omaan kieleen toteutuu, ja koko perheelle luodaan mahdollisuudet toimivaan vuorovaikutukseen yhteisen kielen avulla (PeVM 10/2014), myös muiden kuin viittomakielen osalta. – Viittomakieltä käyttävien lasten mahdollisuuksia saada viittomakielen opetusta ja opetusta omalla kielellään analysoidaan barometrikyselystä saadun materiaalin pohjalta tämän raportin luvussa 7.1.

7 Kielioloilla tarkoitetaan tällöin myös laissa sääntelemättömiä aloja, joilla ihmisten kielelliset tarpeet tulevat ilmi (ks. esim. Oikeusministeriö 2006).

Perustuslakivaliokunta muistutti (PeVL 34/2017 vp) viittomakielilain velvoittavan viranomaisia siihen, että he toiminnassaan edistävät viittomakieltä käyttävän mahdollisuuksia käyttää omaa kieltään ja saavat tietoa omalla kielellään. Se huomautti kiinnittäneensä aiemminkin huomiota tulkkauspalveluiden järjestämiseen (PeVM 10/2014 vp) viittomakieltä käyttävillä: Niiden järjestämisessä tulee noudattaa vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta annettua lakia (133/2010), jos viittomakieltä käyttävä ei saa riittävää ja hänelle sopivaa tulkkausta muun lain nojalla. Lisäksi perustuslakivaliokunta painotti suomalaista ja suomenruotsalaista viittomakieltä käyttävien kielellisiä oikeuksia sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen käytännön toteuttamisen suunnittelussa kehottaen seuraamaan tulkkauksen saatavuutta, järjestämistä ja puuttumaan havaittuihin epäkohtiin. Valiokunta kiinnitti myös huomiota suomenruotsalaisen viittomakielen säilymiseen ja turvaamiseen, samoin kuin tulkkauspalvelujen saatavuuteen suomenruotsalaisella viittomakielellä. (PeVL 34/2017 vp.) – Kansalaisnäkökulmia tiedonsaantiin ja tulkkauksen saatavuuteen kummallakin kotimaisella viittomakielellä on barometrikyselyyn osallistuneilta koottu tämän raportin lukuihin 7.2 ja 7.3.

Muita kielioloja käsitellessään perustuslakivaliokunta piti huolestuttavana vuonna 2017 annetun kielikertomuksen mainintaa siitä, että Kielibarometri 2016 -selvityksen ja oikeusministeriön saamien lausuntojen ja kyselyjen valossa yleinen kieli-ilmapiiiri näytti kovenneen edellisen kielikertomuksen antamisen jälkeen (vrt. Lindell 2016; Valtioneuvoston kanslia 2017). Perustuslakivaliokunta kiinnitti jo edellisen kielikertomuksen yhteydessä huomiota tuolloisessa kertomuksessa todettuun asenteiden koventumiseen eri kieliryhmiä kohtaan. – Viittomakielisten kansalaiskokemuksia kieli-ilmapiiiriin liittyvistä muutoksista ja kielellisten oikeuksien merkityksestä käsitellään luvussa 7.4.

4 Tutkimuksen kohderyhmä

Viittomakielibarometrin tehtävänä on ensisijaisesti selvittää niiden henkilöiden kielioloja, jotka ovat mm. perustuslain 17 §:n, viittomakielilain ja vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelulain tarkoittamaa kohderyhmää (vrt. edellä luku 2). Arviot siitä, kuinka suuresta ryhmästä on kysymys, ovat vaihdelleet sekä aiemmissa kielikertomuksissa (2006–2017) että muissa oikeusministeriön julkaisuissa (mm. Oikeusministeriö 2014, 2016; Oikeusministeriö n.d.) 3 000–14 000:n välillä; suomenruotsalaista viittomakieltä käyttävien kohdalla 90:stä 160:een. Ilmoitetut lukumäärät viittomakielisten ryhmän koosta ovat perustuneet viittomakielisten etujärjestöistä saatuihin tietoihin. – Esimerkiksi vuonna 2017 annetussa Hallituksen kertomuksessa kielilainsäädännön soveltamisesta viittomakieltä käyttävien ryhmää kuvattiin seuraavasti:

Suomessa käytetään suomalaista ja suomenruotsalaista viittomakieltä. Suomalaista viittomakieltä käyttää äidinkielenään noin 4 000–5 000 kuuroa tai huonokuuloista. Lisäksi sitä käyttää äidinkielenään, toisena kielenään tai vieraana kielenä noin 6 000–9 000 kuulevaa henkilöä. Suomenruotsalaisen viittomakielen käyttäjiä on pitkään arvioitu olevan noin 300, joista puolet olisi kuuroja. Vuosina 2014–2015 tehdyssä kartoituksessa⁸ kuitenkin todettiin, että kuuroja kielenkäyttäjiä on noin 90 ja heistä suurin osa on jo varsin iäkkäitä. (Valtioneuvoston kanslia 2017.)

Tarjottuja lukuja ei ole näissä julkaisuissa vertailtu niihin tilastotieteellisiin demografisista arvioihin, jotka koskevat esimerkiksi kuurojen henkilöiden osuutta eri väestöissä, mikä länsimaissa on noin puoli promillea (vrt. Blanchfield ym. 2001). Suomen väkiluku (5,5 miljoonaa) huomioon ottaen kuurojen – ja oletettavasti ensisijaisesti viittomakielisten⁹ – kansalaisten määrä olisi noin 2 800. Luku on suurin piirtein sama, joka on vuodesta 2011 lähtien esiintynyt vammaisten tulkkauspalveluja järjestävän Kansaneläkelaitoksen tilastoissa (Rainò & Vik 2020). – Kelan tilastojen mukaan vuonna 2019 vammaisten tulkkauspalveluihin oikeutettuja, suomalaista viittomakieltä tai suomea viittomin tuettuna käyttäviä oli 2 835 henkilöä; suomenruotsalaista viittomakieltä tai puhuttua ruotsia viittomin tuettuna käyttäviä oli puolestaan 116 henkilöä (Suomen virallinen tilasto: Vammaisten tulkkauspalvelut. Taulukko: Vammaisten tulkkauspalveluihin oikeutetut vuoden lopussa [30.4.2020])

⁸ Ks. Oikeusministeriö 2014.

⁹ Vrt. Rainò & Vik 2020.

teoksessa Rainò & Vik 2020); eli yksi noin 1 840:tä asukasta kohti. Heistä suomalaista viittomakieltä käyttäviä, 20 vuotta tai sitä vanhempia oli 2 650, kun taas suomenruotsalaista viittomakieltä tai viittomin tuettua puhuttua ruotsia käyttäviä oli Kelan asiakasrekisterissä 111 henkilöä. Kelan tulkkauspalveluja käytti vuonna 2019 myös 274 kuulonäkövammaista henkilöä 368:sta tulkkauspalveluihin oikeutetuista (Rainò & Vik 2020, 36). He sisältyvät edellä mainittuihin Kelan tilastoimiin ryhmiin.

Toisaalta tietoja muiden kuin kuuroutensa tai muun kuuloon tai näköön tai joskus myös puhevammaan liittyvän syyn takia viittomakielisiksi identifioituvien henkilöiden määrästä ei ole ollut saatavilla minkäänlaisia demografisia tilastoja. Tähän ryhmään kuuluvat mm. viittomakielisten vanhempien kuulevat ns. coda-lapset (< children of deaf adult[s]), viittomakielisten lasten sisarukset ja heidän vanhempansa (vrt. *Children of Deaf Adults, Inc. [n.d.]*).

Väestörekisterissä, jonka tietoihin viittomakieli on ollut mahdollista vaihtaa äidinkieleksi vuodesta 2008 lähtien, äidinkieleltään viittomakielisiksi kirjautuneiden määrä on edellisiin lukuihin verrattuna huomattavan alhainen (vrt. myös Oikeusministeriö 2013). Ennen tätä viittomakielibarometria viimeisimmän julkisesti saatavilla olleen tiedon mukaan (Santala 2019) oli tammikuuhun 2019 mennessä Digi- ja väestötietoviraston väestötietojärjestelmään suomalaisen viittomakielen äidinkielekseen ilmoittanut 597 henkilöä ja suomenruotsalaisen viittomakielen 10 henkilöä.¹⁰

Tämän barometritutkimukseen perusjoukkoon kuuluviksi voidaan siis lukea ne viittomakieltä käyttävät, joita perustuslain 17 § sekä laki vammaisten tulkkauspalveluista ensisijaisesti (kuulo- tai muun vamman takia) koskee. Mutta koska barometrin tuloksia tullaan käyttämään viisi vuotta voimassa olleen viittomakielilain (359/2015) arvioinnissa, kuuluvat edellä mainitut, viittomakielisiksi identifioituvat – vaikkei välttämättä tulkkauspalveluja käyttävät henkilöt – myös niihin, joiden kokemukseräistä tietoa barometrilla tulisi kerätä. Viittomakielilain 1 § nimittäin käsittää kohderyhmään kuuluviksi kaikki ne, jotka kokevat viittomakielen omaksi tai ensisijaiseksi kielekseen: ”Viittomakieltä käyttävällä tarkoitetaan henkilöä, jonka oma kieli on viittomakieli.” Lisäksi vuonna 2017 perustuslakivaliokunnassa viime kielikertomuksesta käydyn keskustelun perusteella (vrt. luku 3) barometrissa tulisi tietoja kerätä erityisesti viittomakielisissä perheissä varttuvien lasten mahdollisuuksiin oman, tai ensisijaiseksi katsotun kielen oppimiseen (vrt. PeVM 10/2014 vp). Edellisen perusteella tutkimuksen perusjoukoksi katsottavan ryhmän jäseniä tulisi kontaktoida niiden henkilöiden parista, jotka käyttävät Kelan järjestämiä vammaisten henkilöiden

10 Mainittakoon, että Santalan tutkielman (2019) mukaan 21 henkilöä oli vuoden 2019 alussa ilmoittanut väestötietojärjestelmään äidinkielekseen venäläisen viittomakielen. Tieto poikkeaa hiukan tässä tutkimuksessa Digi- ja väestötietovirastosta saadusta tiedonannosta, jonka mukaan lokakuussa 2020 väestötietojärjestelmästä oli löydetävissä 8 venäläistä viittomakieltä äidinkielenään käyttävää 18 vuotta tai sitä vanhempaa henkilöä. Tätä nuorempien joukossa oli vain kuusi henkilöä, jotka käyttivät muuta kuin kotoperäisiä viittomakieliamme. (Digi- ja väestötietovirasto 2020.)

tulkkauspalveluja ja jotka käyttävät viittomakieltä tulkkauskielenään. Toisena keskeisenä ryhmänä tässä barometritutkimuksessa olisivat ne, jotka viittomakielilain hengessä ”pitävät viittomakieltä omana kielenään” ja ovat ilmoittaneet myös Digi- ja väestötietoviraston ylläpitämään väestötietojärjestelmään viittomakielen omaksi äidinkielekseen.

Se, mihin *viittomakielellä* barometritutkimuksessa viitataan, täsmentyy viittomakielilain 359/2015 1 §:n ensimmäisen lauseen myötä: ”Tässä laissa tarkoitetaan viittomakielellä suomalaista ja suomenruotsalaista viittomakieltä.” Viittomakielilain rajauksen vuoksi barometrissä ei kohdistettu omia kysymyksiä muiden, esimerkiksi maahanmuuton myötä Suomeen tulleiden viittomakielten käyttäjille. Vieraitten viittomakielten läsnäolo tulee tässä raportissa kuitenkin aika ajoin esille, sillä muita viittomakieliä käyttävät ovat voineet ilmoittaa väestötietojärjestelmäämme oman viittomakielensä äidinkielekseen. Heille ei viittomakielilain rajauksen vuoksi lähetetty tutkimustiedotetta, mutta he olivat voineet saada tiedon tutkimuksesta esimerkiksi viittomakielisen median kautta. Koska vieraita viittomakieliä käyttävät ovat oikeutettuja Kelan tulkkauspalveluihin, ja he saattavat käyttää tulkkauskielenään suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakieltä, heiltä tullutta aineistoa ei ole suljettu pois tähän tutkimukseen mukaan otetusta materiaalista.

5 Tutkimusaineisto

5.1 Aineiston keruu ja tutkittavien kontaktointi

Viittomakielibarometri 2020/Teckenspråksbarometern 2020 -kansalaiskyselylle asetettiin tavoitteeksi kerätä tutkimusaineisto siten, että lomake mahdollistaisi vastaajilleen niin yksi- kuin kaksikielisenkin toimintatavan – suomalaisella viittomakielellä ja/tai suomeksi taikka suomenruotsalaisella viittomakielellä ja/tai ruotsiksi. Tietoturva-analyysin jälkeen alustaksi valikoitui saksalainen LimeSurvey -verkkokyselyalusta, joka mahdollistaa videotallennuksineen kaksisuuntaisen asioinnin myös viitotuilla kielillä (ks. LimeSurvey [n.d.]). Tällöin esimerkiksi avointen vastausten kohdalla vastaaja voi itse valita, haluaako hän viittoa vai kirjoittaa (taikka mahdollisesti puhua) vastauksensa. Vastaamiseen tuli olla mahdollista sekä tietokoneella että mobiililaitteilla. Toisaalta niille, joille sähköisen lomakkeen käyttäminen tuntuisi vieraalta, tarjottaisiin mahdollisuutta vastata kyselyyn henkilökohtaisesti, esimerkiksi videopuhelun välityksellä tai viittomakielisten tapahtumien yhteydessä (esim. Kuurojen kulttuuripäivät 2020; ks. Kuurojen Liitto [n.d.]). Tällöin vastauksia voitaisiin kerätä paperilomakkeilla ja fasilitoida niiden henkilöiden verkkovastaamista, joille sähköinen asioiminen tuntuu vieraalta.

Suomeen levinneen pandemian takia suunnitelmia oli muutettava. Myös kohderyhmän kontaktointi kahden asiakasrekisterin kautta osoittautui ongelmalliseksi, koska hankkeen alkuun osui uuden Sosiaali- ja terveysalan tietolupaviranomaisen Findatan toiminnan käynnistyminen. Findatan tehtävänä on lupien myöntäminen sosiaali- ja terveystietojen toissijaiseen käyttöön silloin, kun tietoja yhdistellään usealta rekisterinpitäjältä (tässä tapauksessa Kelalta ja Digi- ja väestötietoviranomaiselta).¹¹ Findata selvitti viittomakielibarometri-hanketta koskevaa tietolupahakemusta viittomakielisten henkilöiden tunnistamiseksi Kelan ja Digi- ja väestötietoviraston (DVV) rekistereistä sekä kyseisten henkilöiden yhteystietojen saamiseksi väestötietojärjestelmästä lain sosiaali- ja terveystietojen toissijaisesta käytöstä (552/2019) perusteella. Hakemus (THL/3567/14.02.00/2020, hakemustunnus 2020/321) kuitenkin hylättiin, sillä Findata katsoi, että tietolupahakemuksessa on kyse tutkittavien rekrytoinnista rekisteritietojen perusteella, eikä laki salli kohdejoukon henkilöiden tunnistamista tai yhteyden ottamista heihin ”lain perusteella luvitetun aineiston pohjalta, poislukien lain 55 §:ssä säädettyt kliinisen löydöksen perusteella tehtävät yhteydenotot”. (Findata 2020.)

11 Findata on sosiaali- ja terveysalan tietolupaviranomainen, jonka toiminta perustuu toisiolakiin eli lakiin sosiaali- ja terveystietojen toissijaisesta käytöstä. Findata parantaa sosiaali- ja terveystietoja sisältävien aineistojen tietoturvaa ja mahdollistaa niiden tehokkaamman hyödyntämisen. (Findata [n.d.])

Barometritutkimuksen kannalta ainoaksi mahdollisuudeksi jäi se, että kohderyhmät kontaktoitaisiin erikseen, yhtäältä DVV:n väestötietojärjestelmään ja toisaalta Kelan tulkkaukspalveluja käyttävistä henkilöistä koostettuun asiakasrekisteriin perustuen. – Kelan Tietopalvelut/Tietoaineisto-ryhmän tekemän selvityksen perusteella (henkilökohtainen sähköpostitiedonanto Päivi Rainolle 26.8.2020) Kela olisi voinut poimia tutkittavien yhteystiedot ja kontaktoida ao. henkilöt, mutta kontaktoinnin olisi pitänyt perustua ainoastaan Kelan etuuden saamiseen. Tässä tapauksessa kyse olisi ollut kaikista Kelan korvaaman tulkkaukspalvelun saajista, sillä edellä mainitun, vuonna 2019 voimaan tulleen lain sosiaali- ja terveystietojen toissijaisesta käytöstä (552/2019) mukaan pelkän äidinkielen perusteella Kela ei voisi poimia tutkittavien yhteystietoja. Koska tämän ryhmän suuruus on kaikkiaan noin 5 900 henkilöä, kun taas pelkästään viittomakielisiä tai viitottuun puheeseen perustuvia tulkkaukspalveluja käyttäviä olisi noin 2 800 (Rainò & Vik 2020), olisi yli puolelle vastaanottajista jouduttu lähettämään aiheeton tutkimustiedote. Tästä syystä, samoin kuin Kelan pitkän tutkimuslupaprosessin takia, tutkittavat päätettiin lopulta kontaktoida ainoastaan DVV:n väestötietojärjestelmään (VTJ) ilmoitetun äidinkielen perusteella. Lisäksi tietoa vapaaehtoisesta osallistumismahdollisuudesta tutkimukseen välitettäisiin kohderyhmälle viittomakielisen verkko- ja sosiaalisen median kautta, keväällä 2020 aloitettuun tapaan.

Viittomakielibarometri-hankkeen VTJ:stä saaman poiminnan mukaan Suomessa oli 7.10.2020 kaikkiaan 540 iältään 18 vuotta tai sitä vanhempaa henkilöä, joiden äidinkieleksi oli merkitty suomalainen (N=532) tai suomenruotsalainen viittomakieli (N=8). Tämän lisäksi VTJ:ssä oli 15 henkilöä, joiden äidinkieli on joku muu viittomakieli (esim. saksalainen, virolainen, venäläinen, vietnamilainen jne.). Lisäksi alle 18-vuotiaita oli marraskuussa 2020 saadun lisätiedonannon mukaan 128 henkilöä, joista kuudella oli joku muu kuin kotopärisen viittomakielen äidinkielenä.¹² (Digi- ja väestötietovirasto 2020.) Tämä tarkoittaa sitä, että marraskuussa 2020 kaikkiaan 683 henkilöllä olisi väestötiedoissa merkintä viittomakielestä äidinkielenä, kun 1,5 vuotta aiemmin luku oli ollut 628 (vrt. Santala 2019).

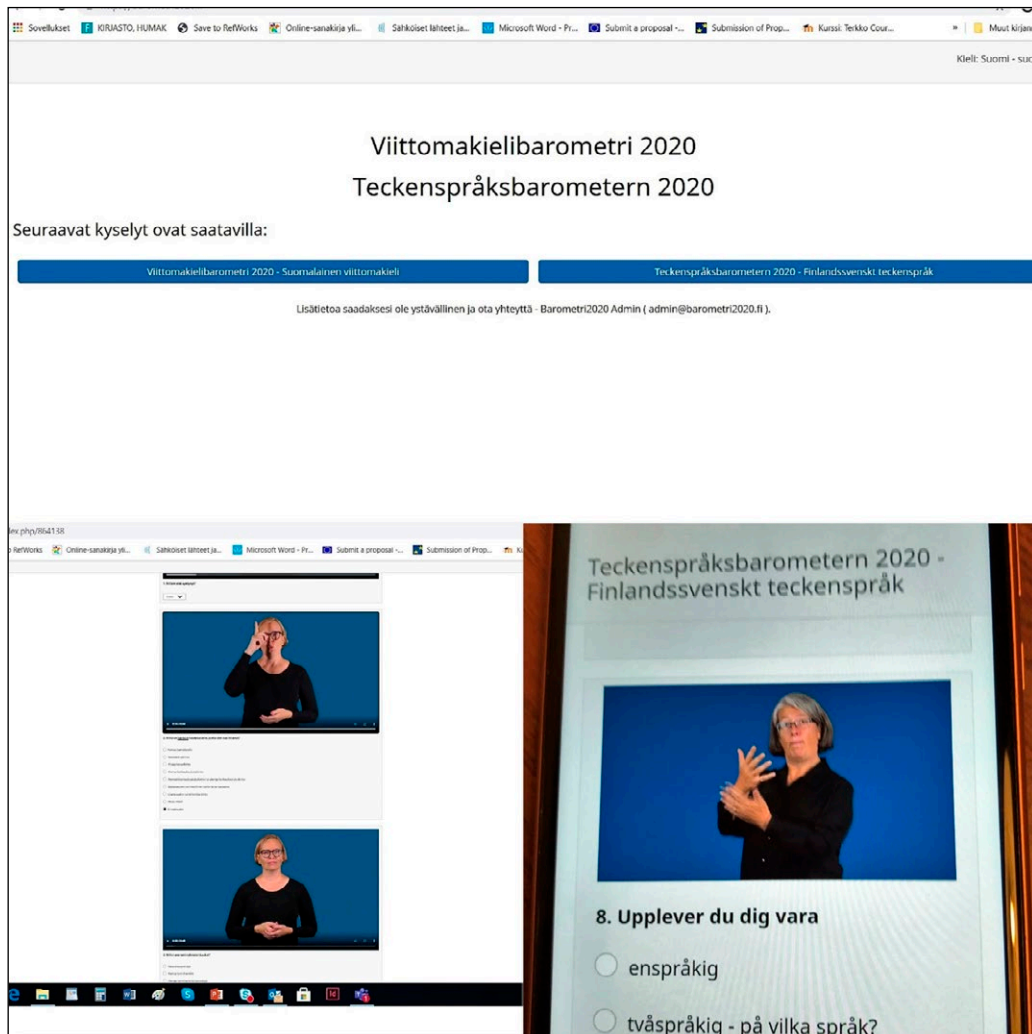
VTJ:stä saadun poiminnan (Digi- ja väestötietovirasto 2020) jälkeen suomen- ja ruotsinkieliset tutkimustiedotteet voitiin lähettää 13.10.2020 (ks. liite 3) edellä mainituille 540 henkilölle. Hanketutkijan saamien henkilökohtaisten yhteydenottojen perusteella tutkimustiedotteet saapuivat vastaanottajilleen viimeistään 20.10.2020. Kun verkkokysely suljettiin 1.11.2020, oli VTJ:stä rekisteritietojen perusteella tiedotteen saaneilla ollut noin kaksi viikkoa aikaa vastata kyselyyn.

¹² Väestötietojärjestelmään viittomakieliset henkilöt on merkitty ISO 639-1 kielikoodilla 98, mikä tarkoittaa, että kieli on merkitty selväkielisenä. Näiden lisäksi löytyy tarkempi kielikoodi ISO-639-3, jolla löytyy kielikoodit fse (suomalainen viittomakieli) ja sgn (viittomakieli) tai kielikoodi 980, jolloin *viittomakieli* on selväkielisenä tekstinä. (Henkilökohtainen sähköpostitiedonanto Päivi Rainolle 13.11.2020, Digi- ja väestötietovirasto.)

Kyselystä oli tiedotettu etukäteen ja kyselyn käynnistyessä ruotsiksi ja suomenruotsalaisella viittomakielellä sosiaalisessa mediassa (mm. Teckeneko, 16.5.2020; Vårt Finlandssvenska Teckenspråk är Vackrast -Facebook-sivusto, 2.10.2020; FDFs [Finlands Dövas Förbunds] Teckenspråkig ankdamm -Facebook-ryhmä 19.10.2020). Suomalaisella viittomakielellä barometrissa kerrottiin Kuurojen Liiton sähköisessä verkkomediassa 22.9.2020 (Keski-Levijoki 2020), missä kyselyn avaamisesta tiedotettiin 30.9.2020 vielä toistamiseen. Kysely tuotiin esiin myös Kuurojen Lehdessä 30.9.2020 (Viittomakielibarometri...2020) ja valtakunnallisissa Yle uutiset viittomakielellä -lähetysessä (1.10.2020) sekä saman toimituksen keskusteluohjelmassa Mikaela & Thomas (11.10.2020; ks. Yle Viittomakieliset uutiset 2020). Lisäksi kyselyn alkaessa hankkeesta tiedotettiin henkilökohtaisesti Suomen jokaisen kuurojenyhdistyksen edustajalle. Tietoa kyselyn avautumisesta välitettiin myös Humakin omilla verkkosivuilla (Röksä 2020).

Kysely avattiin 30.9.2020 sille perustetulla Barometri2020.fi -verkkosivulla, ja se oli vastattavissa kuukauden ajan. Aloitussivulta henkilö ohjautui joko suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakieltä käyttävänä omalle lomakkeelleen (ks. kuva 1). Ensimmäisen viikon jälkeen kyselyyn oli tutustuttu 102 kertaa, ja kävijöistä puolet oli jo täyttänyt lomakkeen kokonaan. Kaikkiaan kyselylomake avattiin 500 kertaa, joista 366 sisälsi ainakin yhden kirjatun vastauksen. Tyhjäksi jätettyjä lomakkeita oli tallennettu 134 kappaletta. Suomenruotsalaiseen viittomakieleen liittyvä lomake oli avattu 42 kertaa, joista tyhjien tai lähes tyhjien lomakkeiden erottelun jälkeen lopulliseen vertailuun voitiin ottaa 19 lomaketta. Lopullisen tarkastuksen jälkeen suomalaiseen viittomakieleen liittyvistä täytäneistä tilastolliseen analyysiin otettiin mukaan 307 lomaketta. (Ks. tarkemmin luku 6.)

Kuva 1. Viittomakielibarometri 2020/Teckenspråksbarometern 2020 -verkkokyselyn aloitussivu sekä näkyvät vastausvalikkoon tietokoneruudulla ja mobiililaitteella.

5.2 Viittomakielibarometri 2020/Teckenspråkbarometern 2020 -kyselymittarin erityispiirteitä

Barometri2020.fi aloitussivulta vastaaja siirtyi suomeksi tai ruotsiksi saamansa toimintaohjeen perusteella ja kielivalintansa mukaiselle kyselyn johdantositulle. Täällä kyselyyn liittyvää tietoa oli tarjolla suomalaisella viittomakielellä ja suomeksi taikka vaihtoehtoisesti suomenruotsalaisella viittomakielellä ja ruotsiksi. Alkuinformaatiota seurasi kyselyosio, jossa jokainen yhteensä 46 kysymyksestä esitettiin ensin viittomakielellä ja tämän jälkeen kirjoitetulla kielellä (kuva 1; ks. myös liite 1, mistä viittomakielinen osio on toimituksellisista

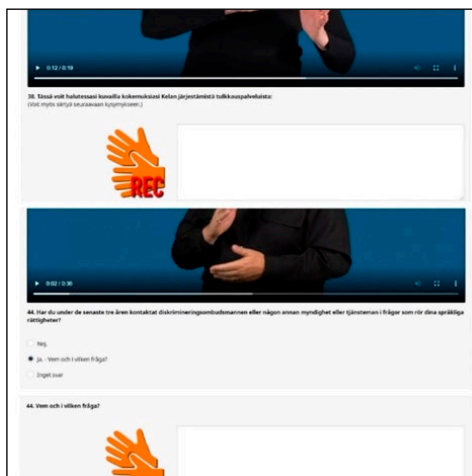
syistä poistettu). Sopivimman vastausvaihtoehdon valittuaan osanottaja sai vielä jokaisen kysymyssarjan jälkeen antaa aiheeseen liittyvää lisätietoa viittoen tai kirjoittaen (ks. kuva 2).

Viittomakielistä tekstiä sisältäviä vastauksia kertyi 30:lta eri-ikäiseltä henkilöltä 68 kappaletta (vastaajissa oli eri ikäluokkia edustavia, 1940-luvulta 1990-luvulle syntyneisiin). Osa hyödynsi sekä viittomakielistä että kirjallista vastaamismahdollisuutta, osa vastasi videon kautta kaikkiin avoimiin kysymyksiin. Tyhjiä vastauksia, joissa osallistuja oli sulkenut kameran välittömästi avattuaan tai näkymä jäi mustaksi, kertyi 21 vastaajalta. Koska viittomakielisen vaihtoehdon valitessaan vastaaja olisi mahdollista tunnistaa kasvojen perusteella, viittomakieltä käyttäviä vastaajia opastettiin jo alkuinformaatiossa peittämään halutessaan kasvonsa. Tätä mahdollisuutta ei kukaan viittomakielisen vastaamistavan valinneista ottanut käyttöön.

Lomakkeen pituudesta huolimatta kaikkiin suomalaiseen viittomakieleen liittyviin kysymyksiin oli vastannut 271 henkilöä ja jokaiseen suomenruotsalaista viittomakieltä koskevaan kysymykseen oli vastannut yhteensä 17 henkilöä. Kaikkiaan suomenruotsalaista viittomakieltä koskevaa lomaketta oli avattu 42 kertaa. Muut (458) verkkolomakkeen yhteensä 500 kertaa avanneesta henkilöstä siirtyivät lähtösivulta suomalaiseen viittomakieleen liittyvään kyselyyn. Näistä 307 henkilön lomake sisälsi tutkimuksen kannalta riittävät taustatiedot (jatkoissa ryhmä, jonka "aloituskieli on suomi"), kun taas suomenruotsalaista viittomakieltä käsittelevän kyselyn oli täyttänyt riittävin taustatiedoin 19 henkilöä (jatkoissa ryhmä, jonka "aloituskieli on ruotsi").¹³

13 Tarkemmin luvussa 6.1.

Kuva 2. Viittomakielellä tai kirjallisesti annetuille lisätiedonnoille varattu tila.

6 Kyselytutkimuksen aineisto

Kaikkiaan viidestäsadasta Viittomakielibarometri 2020/Teckenspråksbarometern 2020 -verkkokyselylomakkeisiin tutustuneesta 326 henkilöä oli täyttänyt barometrin verkko-lomakkeen ja antanut itsestään riittävät taustatiedot niin, että annetut vastaukset mahdollistivat aineiston tilastollisen käsittelyn.¹⁴ Kyselystä kertynyt kvantitatiivinen aineisto analysoitiin SPSS-ohjelmalla; tilastollisina analyysikeinoina käytettiin lähinnä erilaisia jakaumatarkasteluja sekä ristiintaulukointeja, joista laadittuja kuvioita ja taulukkoja tuodaan valikoidusti esiin tekstin sisällä sekä raportin liitteessä 2. Mikään kysymys ei ollut pakollinen, minkä vuoksi eri kysymysten kohdalla vastanneiden lukumäärät (n) vaihtelevat.

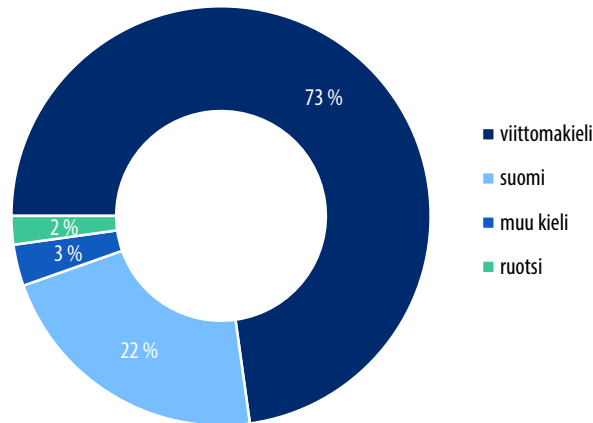
Kirjallisesti suomeksi ja ruotsiksi sekä viittoen lomakkeille tallennettu laadullinen aineisto homogenisoitiin kääntämällä ruotsiksi kirjoitetut ja viittoen tuotetut tekstifragmentit suomeksi, jonka jälkeen kuhunkin kysymysryppäeseen liittyneet vastaukset ryhmiteltiin edelleen temaattisiksi kokonaisuuksiksi. Vastaajien kuvauksia kustakin aihepiiristä tuodaan esille anonymisoituina ja osin toimitettuina sitaatteina. Silloin, kun osallistuja on vastannut itselleen toisella kielellä (suomeksi tai ruotsiksi), suomenkielisiä tekstejä on paikoin editoitu kielipillisesti, toisteisuutta on poistettu ja tekstien viittomakieleen pohjautuvia sanavalintoja on muokattu yleiskielisemmiksi. Tällöin sitaatti on varustettu merkinnällä [Alkuperäistä tekstiä muokattu kielensisäisesti]. Ruotsista tai suomalaisesta viittomakielestä käännettyjen sitaattien kohdalla taas ilmoitetaan, kummalla kielellä alkuperäinen vastaus on annettu. (Suomenruotsalaisella viittomakielellä tuotettuja videovastauksia ei tutkimukseen mukaan otetuissa lomakkeissa ollut.) Jos sitaatteja on toimituksellisista syistä lyhennetty, on tästä merkintänä - -. Joissakin sitaateissa on hakasulkeisiin lisätty täydentävää tietoa esitetyn kysymykseen liittyvästä kontekstista, tai vastaajan toisaalla lomakkeessaan antamasta kuvauksesta. Hakasulkeita on myös käytetty, kun vastaajan tekstistä on henkilösuojan takia poistettu esimerkiksi paikkoihin, henkilöihin tai muihin tunnistettaviin seikkoihin liittyviä nimiä tai nimityksiä taikka ikään ja sukupuoleen liittyvää sanallista tietoa.

¹⁴ Tarkastelun ulkopuolelle suljettiin täysin tyhjän lomakkeen lähettäneet (134 kpl) samoin kuin lomakkeet, joista ilmeni, ettei vastaaja kuulunut kohderyhmään lainkaan (1 kpl) tai että lähes täysin puuttuvien taustatietojen perusteella tätä mahdollisuutta ei voitu sulkea pois, tai vastaaja ei ollut ymmärtänyt lomakkeen kysymyksiä (39 kpl). Näissä tapauksissa suljettuihin kysymyksiin oli vastattu mekaanisesti "en osaa sanoa", "ei tietoa" tai "en halua sanoa".

Tämän raportin puitteissa ei ole ollut mahdollista käsitellä kyselystä kertynyttä, kielelliseen elämismaailmaan liittyvää laadullista tietoa tyhjentävästi. Jotta tämän maantieteellisesti hajanaiseen ja sisäisesti monimuotoiseen kohderyhmään liittyvästä sosiaalisesta ja kielellisestä vaihtelusta voitaisiin tehdä vieläkin tarkempia laadullisia tai määrällisiä yleistyksiä, tulisi tutkimuksessa hyödyntää esimerkiksi monimuuttuja-analyysiä. Kielibarometrihankkeiden rajallisen aikataulun vuoksi tätä ei voitu tehdä. Tutkimusaineiston tallentaminen Tietoarkistoon tarjoaa jatkotutkimukselle kuitenkin mahdollisuuden materiaalin läpikäymiseen uudelleen.

6.1 Vastaajien suhde viittomakieleen ja viittomakielen käyttäjiin

Vastaajien enemmistöllä (70 %) viittomakieli on merkitty väestötietojärjestelmään (VTJ) äidinkieleksi. (Tälle ryhmälle myös henkilökohtainen tutkimustiedote oli suunnattu.) Vain viidesosa niistä, jotka vastasivat (n=316) lomakkeen 4. kysymykseen (ks. liite 1), ilmoitti äidinkielekseen suomen. (Kuvio 1.) Suomenruotsalainen viittomakieli on puolestaan merkitty 11 henkilön äidinkieleksi; muilla suomenruotsalaiseen kieleen liittyviin kysymyksiin vastanneilla (kaikkiaan 19 henkilöä), äidinkielenä on ruotsi. Mainittakoon, että myös yksi (1) suomen aloituskielekseen valinneista on myös ilmoittanut VTJ:ään äidinkielekseen suomenruotsalaisen viittomakielen. Muita barometriin vastanneiden ilmoittamia äidinkieliä ovat englantia, venäjä sekä amerikkalainen, brittiläinen, australialainen, virolainen, saksalainen ja ruotsalainen viittomakieli. Kun barometriin osallistuneita pyydettiin sitten kuvailemaan, minkä kielen (tai mitkä kielet) he *kokivat omaksi äidinkielekseen*, yleisin vastaus oli suomalainen tai suomenruotsalainen viittomakieli (314 kertaa), mutta myös suomi tai ruotsi mainittiin usein (147 kertaa). (Taulukko 1.)

Kuvio 1. Viittomakielibarometri 2020 -kyselyyn osallistuneiden väestötietojärjestelmään ilmoittama äidinkieli.**Taulukko 1.** Vastaajien äidinkielekseen kokemat kielet kyselyn aloituskielen valinneiden mukaan ryhmiteltynä. (Ilmoitettujen kielten lukumäärä; useamman kielen valinta oli mahdollista.)

Koettu äidinkieli	Aloituskielet	
	suomi	ruotsi
viittomakieli	294	20
suomi tai ruotsi	132	15
muu kieli	6	4

Vastaajista 86 prosenttia (n=322) kertoi hallitsevansa suomalaista viittomakieltämme täydellisesti tai melkein täydellisesti (kuvio 2). Muina yksittäisinä, arjessa läsnä olevina ja vastaajien hallitsemina kielinä lueteltiin laaja kirjo sekä yllä mainittuja viittomakielisiä että muita Itämeren alueella, naapurimaissa ja muillakin mantereilla puhuttuja tai viitottuja kieliä. Koska esiintymät ovat yksittäisiä, niitä ei luetella tutkittavan ryhmän pienuuden ja vastaajan todennäköisen tunnistamisen takia.

Suurin osa, 70 prosenttia vastaajista (n=220), koki myös itsensä kaksi- tai monikieliseksi: Oman kielen rinnalla kerrottiin eritoten muiden viitottujen kielten rinnakkaiskäytöstä. (Ks. alla olevia kuvauksia vastaajien arjessa läsnä olevien kielten kirjosta.) Näistä vastaajista 14 prosenttia koki molemmat tai kaikki käyttämänsä kielet yhtä vahvoiksi, kaksi kolmanesta ilmoitti viittomakielen vahvimaksi kielekseen ja vain viidennes suomen tai ruotsin. – Onkin tärkeää huomata, että 58 prosenttia niistä, jotka kyselyn aloittaessaan valitsivat

suomen/suomalaisen viittomakielen *vastauskielekseen*, **ei kokenut** suomea äidinkielekseen; ruotsalaista viittomakieltä käyttävistäkin ainoastaan yksi mielsi ruotsin yhdeksi äidinkielistään.¹⁵ Seuraavassa vastaajien kuvauksia suhteestaan viittomakieleen ja muihin heidän käyttämiinsä kieliin:

Käytän suomalaista viittomakieltä päivittäin kotona perheeni kanssa sekä työpaikalla että ystävien kanssa. Suomalainen viittomakieli on vahvin tunnekieleni.

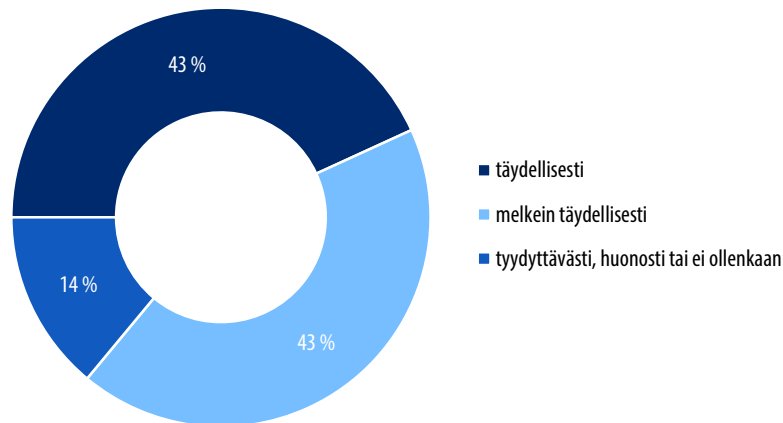
Mielestäni viittomakeli on meidän kuurojen kieli. Tarkoitin sillä sitä, että sen kautta voi ymmärtää asioista enemmän, syvällisellä tasolla. Kirjoittamalla, suomen kielen kautta, en voi syventyä asioihin samalla tavalla. Mutta viittomakielen kautta ymmärrän enemmän, myös syvällisiä asioita. Voin keskustella sillä kavereitteni, sukulaisten, siskoni, veljeni, vanhempieni ja lasteni kanssa. Koen pääseväni sosiaalisesti osalliseksi viittomakielen kautta, ymmärrän enemmän – siinä on enemmän tunteita mukana.

[Alkuperäinen teksti suomalaisella viittomakielellä.]

Vastaajissa on toisaalta niitäkin, jotka kokivat suomalaisen viittomakielen taitonsa ainoastaan tyydyttäväksi (12 %). Ks. kuvio 2, missä tähän lukuun on yhdistetty myös huonosti tai ei lainkaan viittomakieltä osaavat, joita kumpaakin oli alle prosentti vastaajista. Jälkimmäiseen ryhmään (osaa viittomakieltä huonosti tai ei lainkaan) kuului sekä Suomeen muuttaneita kuuroja henkilöitä että kuurojen vanhempien kuulevia (aikuisia) lapsia sekä niitä, jotka määrittivät itsensä termillä 'kuulovammainen'. Tyydyttävästi suomalaista viittomakieltä osaavissa on taas mm. suomenruotsalaista viittomakieltä käyttäviä (vrt. taulukko 1, liite 2.) Suomenruotsalaista viittomakieltä käyttävistä puolestaan suurin osa (n=13; 68 %) kuvasi osaavansa omaa kieltään täydellisesti tai melkein täydellisesti, 5 henkilöä piti taitojaan tyydyttävinä, 1 vastaaja huonona (taulukko 2, liite 2).

¹⁵ Suomalaista viittomakieltä käyttävissä (N=307) oli myös 6 henkilöä, jotka kokivat suomenruotsalaisen viittomakielen yhdeksi äidinkielistään.

Kuvio 2. Vastaajien (n=322) arviot suomalaisen viittomakielen taidostaan (laskelmassa mukana myös suomenruotsalaista viittomakieltä käyttävät).

Kielellisen identifikaation ohella vastaajia pyydettiin kuvailemaan itseään niillä arkikielisillä käsitteillä, joilla henkilöitä on ollut tapana asemoida suhteessa niin sanottuun viittomakieliseen yhteisöön (vrt. Suomalaisten viittomakielten kielipoliittinen ohjelma 2010). Vaihtoehtoisesti heitä pyydettiin kuvaamaan identiteettiään omin sanoin. Tähän kysymykseen 5 (ks. liite 1; vrt. taulukko 2) vastasivatkin lähes kaikki, 323 henkilöä, 326:sta. Heistä 68 prosenttia kuvasi itseään termillä 'kuuro'; 10 prosenttia käsitteellä 'huonokuuloinen'; 7 prosenttia ilmaisi olevansa 'kuuleva' (ilman muita lisämääritteitä) ja 5 prosenttia oli valinnut sopivimmaksi vaihtoehdoksi 'kuulovammainen'. 'Kuurosokea' tai 'kuulonäkövammainen' oli läheisin kolmelle prosentille vastaajista.

Kysymykseen 5 vastanneista 25 henkilöä (7 %) määritteli itsensä tarjottujen vaihtoehtojen sijaan toisin, muun muassa seuraavasti: *viittomakielinen; viittomakielinen kuuro, viittomakielinen kuuleva, viittomakielinen huonokuuloinen, viittomakielinen CI-käyttäjät; (vaikeasti) kuulovammainen; kuuron kuuleva sisarus; kuuleva, jolle puheen tuotto vaikeaa; kuuroutunut, jonka äidinkieli on suomi mutta arkikieli viittomakieli taikka kuurojen vanhempien kuuleva lapsi, coda* (yhteensä 5 vastaajaa). – Eräs vastaaja ilmoitti olevansa kuuro, mutta kokevansa suomen itselleen merkityksellisimpänä kielenä: "En tykkää viittomakiel[en]-sanasta. En viito paljon." – Aivan kaikki tähän barometriin vastanneista ja barometriin liittyvän kieliryhmän kanssa läheisestikin tekemisissä olevat eivät siis välttämättä identifioitu itse kieleen vaan mahdollisesti muihin ryhmää yhdistäviin toimintoihin tai tapoihin. (Ks. taulukko 3.) Jos taas tarkastellaan pelkästään "ruotsin aloituskielekseen valinneita (N=19)", heistä itsensä 'kuuroksi' identifioi 15 henkilöä, 3 'kuulevaksi'. Yksi tämänkin alaryhmän jäsenistä halusi määrittellä itsensä toisin: "Riippuu tilanteesta, viittomakielisestä (melkein kuurosta) kuulovammaiseen."

Taulukko 2. Vastaukset kysymykseen: "Miten kuvailisit itseäsi, oletko...?" (Kysymykseen vastanneita, n=322.)

Kuvaus	Vastaajien määrä	Vastaajien osuus (%)
kuuro	221	67.6
huonokuuloinen	29	8.9
kuuleva	22	6.7
kuulovammainen	17	5.2
kuurosokea	7	2.1
kuulonäkövammainen	2	0.1
muu kuvaus, mikä?	20	6.1
kuurojen vanhempien kuuleva lapsi, coda	5	1.5
vastaus puuttuu	4	1.2

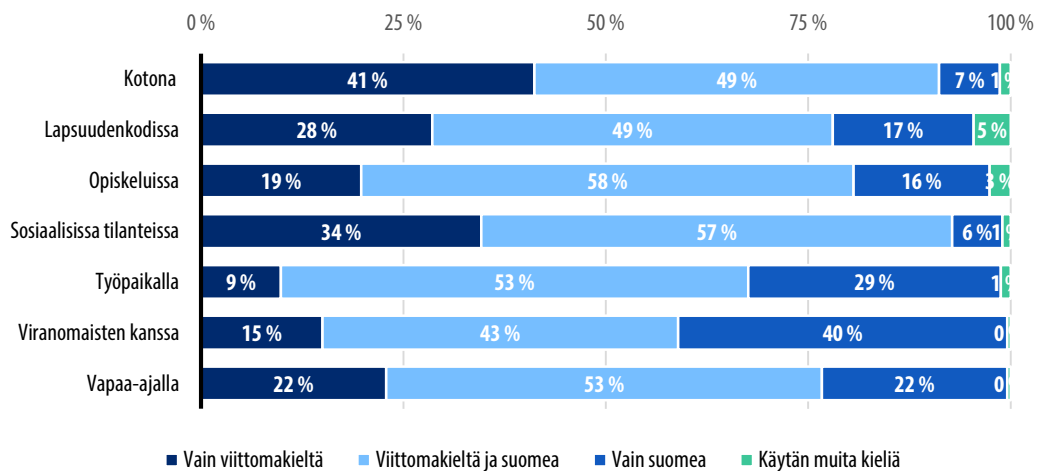
Taulukko 3. Vastaajien identifioituminen viittomakielisten ryhmään ja suhde viittomakieleen. (Ristiintaulukointi.)

Kuvaus	Kokee viittomakielen äidinkielekseen	
	kyllä	ei
kuuro	213	8
huonokuuloinen	28	1
muu kuvaus	19	1
kuulovammainen	15	2
kuuleva	14	8
kuurosokea	7	0
kuurojen vanhempien kuuleva lapsi, coda	4	1
kuulonäkövammainen	2	0

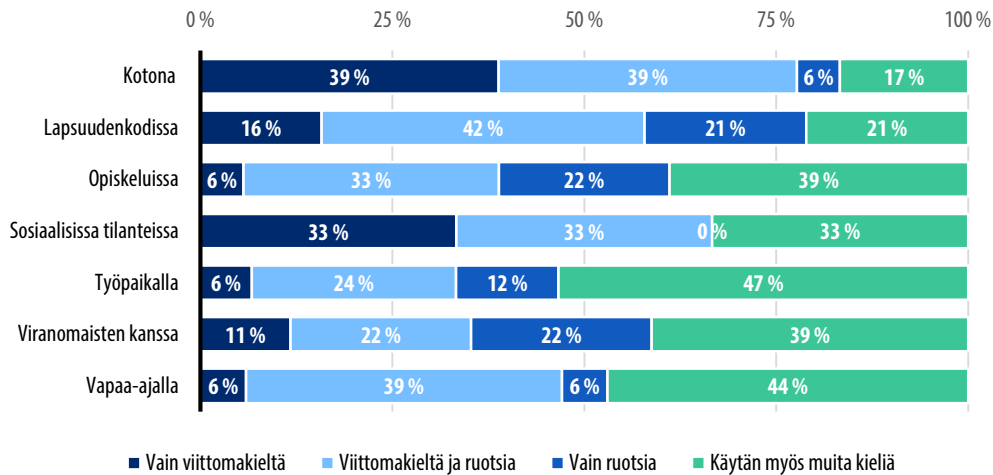
6.2 Viittomakielen käyttö eri ympäristöissä

Kielellistä toimintaa ja suomalaisen viittomakielen sekä puhutun kielen käyttöympäristöä selvittävään kysymykseen (nro 10, ks. liite 1) vastanneista (n=316) 40 prosenttia käyttää ainoastaan viittomakieltä esimerkiksi kotonaan. Kuitenkin noin 50 prosentilla vastanneista suomi on läsnä, viittomakielen rinnalla, kaikissa toimintaympäristöissä. Työpaikalla tai viranomaisten kanssa asioidessa pelkästään suomen kielellä toimiminen on taas yleisempää viittomakielen käyttöön verrattuna. (Kuvio 3.)

Kuvio 3. Viittomakielen ja puhutun kielen käyttöyhteydet eri ympäristöissä niillä, joilla kyselyn aloituskielenä suomi. Vastaaajien määrä vaihtelee tarjottujen kieliympäristöjen kohdalla (n=279–298). Kuviosta ja luvuista puuttuvat ne, jotka vastasivat "ei mikään näistä / kysymys ei koske minua".

Kuvio 4. Viittomakielen ja puhutun kielen käyttöyhteydet eri ympäristöissä niillä, joilla kyselyn aloituskielenä ruotsi. Vastaajien määrä vaihtelee tarjottujen kieliympäristöjen kohdalla (n=17–19). Kuviosta ja luvuista puuttuvat ne, jotka vastasivat "ei mikään näistä / kysymys ei koske minua".

Suomenruotsalaista viittomakieltä käyttävillä mahdollisuudet oman viittomakielen käyttöön ovat huomattavasti rajallisemmat kuin suomalaisen viittomakielen käyttäjillä (vrt. kuviot 3 ja 4). Suomenruotsalaista viittomakieltä käyttävät joutuvat useammin turvautumaan muihin kieliin kuin suomen kielen aloituskielenään valinneet (etenkin suomalaiseen viittomakieleen). Tämän selittää näiden kielten vähemmistökielinen status, ja suomenruotsalaisen viittomakielen asema "vähemmistönä vähemmistössä" (vrt. Hoyer 2013). – Viittomakielisten kieliympäristöjen monimuotoisuus ja monispektrinen kielten kirjo kuvautuu esimerkiksi seuraavissa lainauksissa:

Itse [olen] yksikielinen [suomalaisessa viittomakielessä], mutta perheeni on kaksikielinen.

-- Pärjään kyllä monella kielellä: -- Suomalainen ja ruotsalainen viittomakieli, tanskalainen on unohtunut. Osaan myös amerikkalaista ja arabialaista viittomakieltä. [Alkuperäinen teksti suomalaisella viittomakielellä.]

Tunnen olevani monikielinen, koska olen joka päivä tekemisissä monen eri kielen kanssa, kuten suomen, ruotsin, suomalaisen viittomakielen, suomenruotsalaisen viittomakielen, joskus myös kansainvälisen viittomisen ja englannin. Englantia taas luen ja kirjoitan päivittäin. [Alkuperäinen teksti suomalaisella viittomakielellä.]

Käytän enimmäkseen suomalaista viittomakieltä ja kirjoitettua suomea. Lapsuudenkodissani ruotsia/suomalaista viittomakieltä, opinnoissa suomalaista viittomakieltä ja suomea. [Alkuperäinen teksti ruotsiksi.]

[Käytän] Sukulaisten kanssa suomea, olen opiskellut lähes pääasiallisesti suomeksi. Harrastuksissa käytän suomea ja ruotsia. [Alkuperäinen teksti ruotsiksi.]

Olen työskennellyt useissa työpaikoissa ja käyttänyt esim. puhuttua ruotsia, suomalaista viittomakieltä, suomenruotsalaista viittomakieltä, tukiviittomia ruotsiksi puhuessa, ja joskus puhuttua suomeakin. Olen opiskellut monilla erilaisilla kursseilla, käyttänyt sekä puhetta ja viittomia kaikilla niillä kielillä, joista aikaisemmin mainitsin, mutta useimmiten ruotsia, suomenruotsalaista viittomakieltä ja suomalaista viittomakieltä sekä ruotsalaista viittomakieltä, suomea ja englantia. Viranomaisten kanssa olen voinut joskus käyttää ruotsia, mutta useimmiten on etsittävä tietoa suomeksi ja yritettävä kirjoittaa suomeksi, kun ottaa yhteyttä viranomaisiin, koska aina ei löydy henkilöä, joka osaisi ruotsia, harvoin tilaan tulkin, ja käytän tulkkia, koska yhä enemmän ja enemmän on mahdollista hoitaa asioita sähköisesti viranomaisten suuntaan [Alkuperäinen teksti ruotsiksi.]

Opiskeluissani käytän myös englantia ja suomea, ei vain ruotsia ja suomenruotsalaista viittomakieltä. Viranomaisten kanssa asioidessani käytän eniten ruotsia koska se on rekisteröity äidinkielekseni ja olen vahvempi siinä kielessä, kun asiani liittyy viranomaisiin. Sitten on tietysti niin, että monet viranomaiset eivät tiedä tai osaa välittää tietoa suomenruotsalaisella viittomakielellä. Aikaisemmissa työpaikoissani olen käyttänyt nimikseen ruotsia, koska olen huomannut, että vaikka monien suhtautuminen viittomakieleen on myönteistä, on aina myös sellaisia, jotka reagoivat siihen kielteisesti. Kavereitteni kanssa käyttämäni kielet vaihtelevat, se riippuu siitä, ovatko he kuulevia vai kuuroja ja osaavatko he viittomakieltä ennestään vai eivät. [Alkuperäinen teksti ruotsiksi.]

Viittomakieli on minulle elintärkeä, sillä se on aina ollut minun kieleni. Vasta sen jälkeen opin suomea ynnä muita kieliä. Lapsuusaikana koko perheeni oli kuuro, samoin isoisä. Nykyinen perheeni on kuuro paitsi kuopukseni. Hänen identiteettinsä on huonokuuloinen, käytämme suomalaista viittomakieltä kotona. Muualla käytän eleitä tai puhuttua kieltä, mikä on hankalaa! Koronan takia joudutaan käyttämään kasvosuojainta, mikä tekee hankalaksi ymmärtää mitä ihminen sanoo. Sen takia käytän paljon enemmän elekieltä, sillä en ole varma, kuuluuko ääneni kasvosuojaimesta. Huomasin, että se toimii paljon helpommin verrattuna siihen, jos on ilman suojainta. [Alkuperäinen teksti suomalaisella viittomakielellä.]

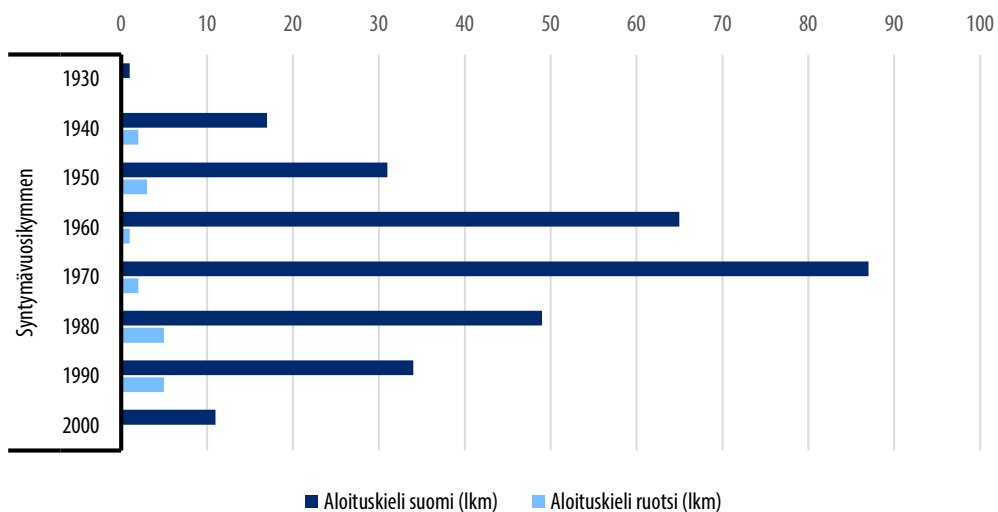
6.3 Barometriin osallistuneiden demografinen profiili ja tutkimusaineiston edustavuus

Viittomakielibarometriin vastanneet henkilöt edustivat laajasti eri ikäisiä viittomakielen käyttäjiä (alaikäisiä lukuunottamatta; nämä eivät myöskään kuuluneet siihen varsinaiseen

kohderyhmään, jolle tutkimustiedote lähetettiin). Syntymävuotensa ilmoittaneista (n=314) vanhimmat olivat syntyneet 1930-luvun puolivälissä ja nuorimmat 2000-luvun alussa siten, että iäkkäin vastaaja oli 84-vuotias, nuorin 16 vuoden ikäinen. Vastaajien keski-ikä oli 47 vuotta, ja 64 prosenttia vastaajista oli syntynyt vuosien 1960–1990 välillä – eniten heitä oli 1970-luvulla syntyneissä (n=89).¹⁶ (Kuvio 5.)

Koulutukseltaan lähes puolella taustakysymykseen nro 2 (ks. liite 1) vastanneista (n=314) oli ammatti- tai opistoasteen tutkinto. Suomenruotsalaiseen viittomakieleen liittyviin kysymyksiin vastanneissa oli suhteellisesti enemmän korkeakoulutauksia kuin suomen aloituskieleen valinneilla. (Taulukko 3, liite 2.) Vastaajat edustivat kaikkia tiedusteltuja ammattiryhmiä, tosin eniten (41 %) ammattia koskevaan kysymykseen vastanneista (n=309) toimi alempaan toimihenkilö/työntekijä -kategoriaan luettavissa ammateissa (taulukko 4, liite 2).¹⁷

Kuvio 5. Vastaajien ikä (syntymävuosikymmen) kyselylomakkeen aloituskielen mukaan.

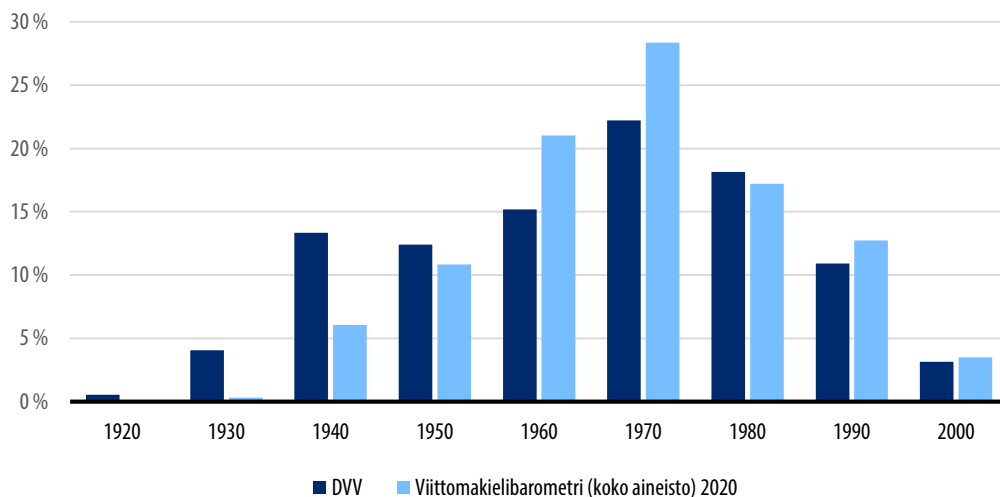
¹⁶ Vastaajien sukupuolta ei tiedusteltu, koska tässä tutkimuksessa sukupuolella ei ole tulosten analysoinnin kannalta eriyttävää merkitystä. Tieto sukupuolesta yhdistettynä ikään, asuinpaikkaan ja sosiokulttuurisesti identifioiviin tietoihin olisi myös saattanut yksittäisissä kysymyksissä uhata vastaajien anonymiteettiä.

¹⁷ Joitakin viittomakielibarometriin vastanneiden taustatietoja voidaan tuoda tässä esille ruotsin- ja suomenkielisiä kielivähemmistöjä luotaavaan kielibarometriin osallistuneisiin verraten: Esimerkiksi viime mainitussa ryhmässä 45 % kuului eläkkeensaajiin, kun taas viittomakielibarometriin osallistuneista eläkeläisiä oli vain 16 %. Viittomakielisistä vastanneista työttöminä oli puolestaan 14 %, kun taas kielibarometrissä heidän osuutensa on vain parisen prosenttia. (Vrt. Lindell 2021).

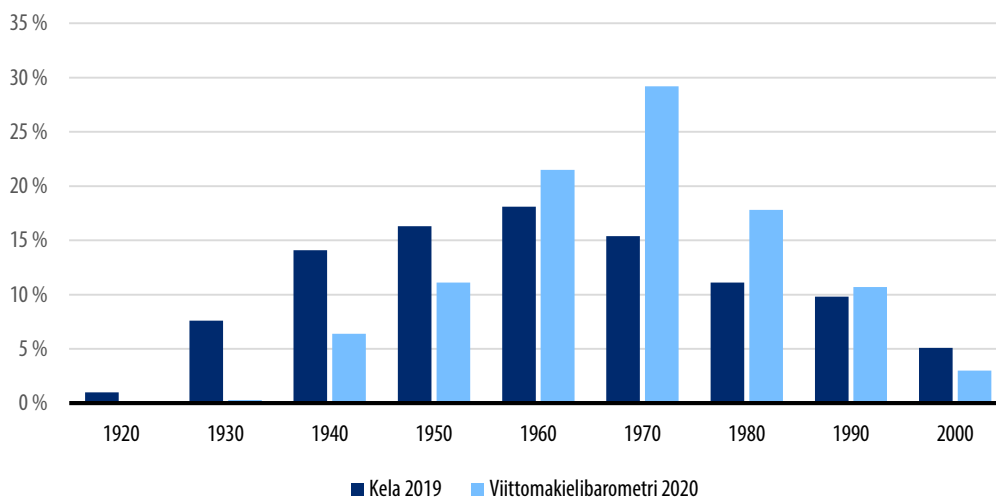
Viittomakielibarometriin vastanneiden ryhmää voidaan joiltakin osin verrata muihin VTJ:ään viittomakielisinä kirjautuneisiin, esimerkiksi ikäjakaumansa osalta (vrt. kuvio 6). Koska osa barometrin kysymyksistä liittyy Kelan järjestämiin vammaisten henkilöiden tulkkauspalveluihin, vastanneita vertaillaan myös Kelan tulkkauspalveluja käyttävien ryhmään (kuvio 7) ja erityisesti niihin, jotka ovat Kelan asiakastietolomakkeessaan (vuodelta 2019 saatujen tietojen mukaan) ilmoittaneet käyttävänsä kommunikaatiossaan joko viittomakieltä tai viitottua puhetta (ks. luku 4; Rainò & Vik 2020).

Kuvioiden 6 ja 7 perusteella on havaittavissa, että barometriin vastanneissa on ensinnäkin edustajia kaikista niistä ikäluokista (vanhimmat poisluettuna) ja usein myös samassa suhteessa kuin VTJ:ään viittomakielisinä kirjautuneissa. Toisekseen barometriin vastanneiden joukon jakauma heijastelee myös Kelan kuulovammaisten tulkkauspalveluihin oikeutettujen ryhmää, vaikkakin barometriin osallistuneissa on enemmän 1960-, 1970- ja 1990-luvulla syntyneitä työikäisiä kuin VTJ:n ja Kelan rekistereihin pohjautuvissa verrokkiryhmissä.

Kuvio 6. DVV:n väestötietojärjestelmään viittomakielisiksi ilmoittautuneiden ja viittomakielibarometriin osallistuneiden ikärakenteen vertailua.

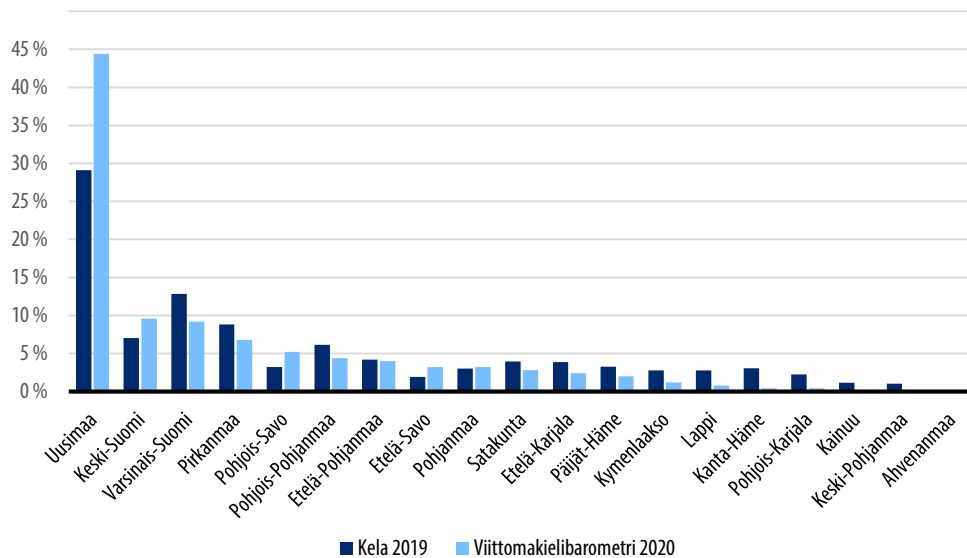
Kuvio 7. Kelan vuonna 2019 vammaisten henkilöiden tulkkauspalveluihin oikeutettujen ja barometriin osallistuneiden ikäjakauman vertailua (mukana vertailukelpoisuuden takia molemmista vain 1920–1990 luvuilla syntyneet henkilöt. (Kelan osalta tietolähteenä Suomen virallinen tilasto: Vammaisten tulkkauspalvelut. Taulukko: Vammaisten tulkkauspalveluihin oikeutetut vuoden lopussa [2011–2019; 30.4.2020]. Ks. Rainò & Vik 2020.)

Koska syntymävuoden lisäksi barometriin vastanneilta kysyttiin taustatietona kotimaakuntaa, voidaan barometriin osallistuneita ja Kelan tulkkauspalveluja käyttäviä tarkastella Kelan vammaisestilasto 2019 -julkaisusta saadun datan pohjalta. Kelan vammaisestilastoihin kootuissa taulukoissa ilmoitetaan maakunnittain Kelan järjestämiin kuulo-, kuulonäkö- ja puhevammaisten tulkkauspalveluihin oikeutettujen määrät.¹⁸ – Barometrissa kotimaakuntansa ilmoittaneiden ja Kelan asiakkaiden maantieteellisen jakauman (mts. 59) perusteella laaditun kuvion 8 perusteella on nähtävissä, että barometriin osallistuvien suhteellinen osuus noudattelee Kelan kuulovammaisten tulkkauspalveluihin oikeutettujen asuinkunnan mukaista sijoittumista eri maakuntiin. Vain Uudellamaalla asuvissa on barometriin vastaajia suhteellisesti enemmän kuin Kelan tulkkauspalveluihin oikeutettuja kuulovammaisia henkilöitä. (Vertailussa on myös huomattava, että tiedot Kelan kuulovammaisten tulkkauspalveluihin oikeutetuista ovat vuodelta 2019, kun taas tiedot barometriin osallistuneista koskevat kuluva vuotta.)

¹⁸ Tähän ryhmään kuuluu ei ainoastaan viittomakieltä vaan myös muita, esimerkiksi kirjoitustulkausta käyttäviä henkilöitä. Toisaalta kirjoitustulkkauksen osuus oli vuonna 2019 vain 8 prosenttia kuulovammaisten käyttämistä, Kelan tarjoamista tulkkauspalveluista (vrt. Rainò & Vik 2020, 40) – mutta kuitenkin hiukan enemmän kuin viittomakieli-barometriin osallistuneiden kohdalla, sillä kyselyyn vastanneista vain 2 prosenttia tukeutuu mieluiten kirjoitustulkkauspalveluihin (vrt. luku 7.2.2).

Kuvio 8. Viittomakielibarometriin osallistuneet vs. Kelan tulkkauspalveluihin oikeutetut kuulovammaiset henkilöt (lähde: Kelan vammaisetuustilasto 2019), suhteellinen vertailu kotimaakunnan perusteella.

Otetaan lopuksi vielä tarkasteluun viittomakielibarometriin osallistuneiden, suomen tai ruotsin ”aloituskielekseen” valinneiden keskinäinen suhdeluku (307:19) ja verrataan sitä Kelasta saatujen rekisteritietojen pohjalta (vrt. Rainò & Vik 2020) suomalaisia viittomakielä käyttävien lukumäärään. Viitottua suomea tai suomalaista viittomakieltä käyttäviä (20 vuotta tai sitä vanhempia) oli Kelan vammaisten tulkkauspalvelujen asiakasrekisterissä 2650 henkilöä, kun taas viitottua ruotsia ja suomenruotsalaista viittomakieltä käyttäviä oli 111. Viittomakielibarometriin on näin osallistunut pari prosenttia enemmän ”ruotsin aloituskielekseen valinneita” kuin Kelan tulkkauspalvelujen asiakasrekisterissä on niitä, jotka ovat ilmoittaneet käyttävänsä tulkkauskielenään viitottua ruotsia tai suomenruotsalaista viittomakieltä (6 % vs. 4 %). VTJ:ssä taas suomenruotsalaisen viittomakielen äidinkielekseen ilmoittaneita täysi-ikäisiä on huomattavasti vähemmän (8 henkilöä; 1,5 %) verrattuna niihin, jotka ovat ilmoittaneet äidinkielekseen suomalaisen viittomakielen (532 henkilöä). Kaiken kaikkiaan on siis todettava, että tähän barometritutkimukseen on osallistunut suhteellisesti enemmän suomenruotsalaista viittomakieltä käyttäviä henkilöitä, kuin heitä on Suomen viittomakielisessä yhteisössä (vrt. myös Oikeusministeriö 2016b).

Edellä esitellyt, osin yhteneväisetkin demografiset piirteet barometriin vastanneiden ja verrokkiryhmien välillä eivät ole tarkemmin mitattavissa tämän tutkimuksen puitteissa ja viittomakieltä käyttävien ryhmästä saatavilla olevien rekisteri- tai muiden tietojen perusteella. Osoitetut yhteneväisyydet antavat kuitenkin olettaa, että barometrin kautta kerätty aineisto ei ole sattumanvaraista. Sen voidaan sanoa näytteenäkin olevan linjassa

viittomakielisten kohderyhmän demografisista piirteistä saatavilla olevien tietojen kanssa, ja näin sen voidaan olettaa uskottavasti edustavan tämän ryhmän kokemus- ja elämismää-
ilmaa. Vaikka emme voi osoittaa aineiston olevan yleistettävissä, materiaalista poimittavia
tuloksia voidaan perustellusti hyödyntää suuntaa-antavana tietona päätöksenteolle.

7 Tulokset

7.1 Omakielisen opetuksen järjestyminen viittomakieltä käyttävien perheitten lapsille

Yksi viittomakielibarometrille asetetuista erityistehtävistä (vrt. luku 3) oli selvittää, miten päivähoitossa ja koulussa pystytään tukemaan viittomakielisissä perheissä kasvavien lasten kielenkehitystä ja miten lasten kotikielen opetus ja mahdollisesti myös muu viittomakielinen kouluympäristö on saatu järjestymään. Näitä seikkoja kartoitettiin verkkolomakkeen kysymyksillä 11–18 (ks. liite 1) niiltä vastaajilta, joilla oli alle kouluikäisiä (0–6-vuotiaita) tai 7–17-vuotiaita lapsia huollettavanaan.

Kysymyksiä laadittaessa lapsiperheitten keskinäinen erilaisuus oli jo tiedossa. Haasteena olikin laatia yhtäältä riittävän väljät mutta kvantitatiivisenkin analyysin mahdollistavat kysymykset, jotta perheitten kielellisesti fragmentaarista arjesta saataisiin muodostettua edes jonkinlainen kokonaiskuva. Tutkimusongelman erityispiirteistä kertonevat alla olevat kuvaukset vastaajien elämismaailmasta ja niistä mitä moninaisimmista syistä, jotka häilyvät vanhempien ja lasten kielivalintojen taustalla ja joita luvuissa 7.1.1–7.1.3 eritellään. Niistä keskeisin on se, että 90–95 prosenttia kuuroille vanhemmille syntyneistä lapsista on kuulevia, niin sanottuja *coda*-lapsia (Jokinen 2000; Blanchfield ym. 2002; ks. luku 4). – Sitä on poimittu kysymysten 11–18 yhteydessä annetun 160 lisätiedonannon joukosta:

Meillä on kaksi alle [-]-vuotiasta lasta, molemmat ovat ruotsinkielisessä päiväkodissa. Molemmat ovat kuulevia (nuorimman kuuloa tutkitaan paraikaa). Me käytämme enimmäkseen kolmea kieltä kotona, molempia viittomakieliä, koska kumppanini on suomalaisesta viittomakieltä käyttävä kuuro. Minä käytän sekä viittomakieltä ja joskus puhun ruotsia. Vanhin lapseni osaa neljää kieltä, suomenruotsalaista viittomakieltä, jossa on vaikutteita ruotsalaisista viittomista, suomalaista viittomakieltä, puhuu ruotsia ja puhuu suomea. Suomea he saavat kuullakseen kumppanini vanhemmilta. Tällä hetkellä puhutut kielet ovat vähän vahvempia. Lapsi on tietoinen [siitä, että on kuuleva] ja hänestä on joskus vaikeaa viittoja tai sitten hän on siinä iässä, että häpeää virheitään. Päiväkodissa ovat tukiviittomat olleet esillä, ja siellä [on käytössä] siis sekä ruotsi että suomalainen viittomakieli. Nuorimman lapsen kielenkehitys on myöhässä, sitä selvitellessä paraikaa, samoin hänen kuuloaan. Hän on samassa päiväkodissa kuin vanhempi lapsi, ja siellä ovat siis tukiviittomat käytössä. Joka viikko esitellään kaksi uutta viittomaa. Aika paljon käytetään myös kuvakommunikaatiota. Kotona yritämme "tukiviittoja" lapselle, jotta saisimme hänet kommunikoimaan. [Alkuperäinen teksti ruotsiksi.]

Kaikki kolme lastani ovat kuulevia ja käyvät päiväkotia kuulevien kanssa. Osa vetäjistä osaa viittoa, mikä on hieno asia ja mistä aplodit heille. Osalla on sitten EVVK-asette viittomakieltä kohtaan, mutta olkoon sitten... Mitä muuta haluatte tietää? Lapseni osaavat viittomia, paitsi nuorimmaiseni, joka on vasta [- -] ikäinen. Mitä vielä kertoisin... No siis, kolme kuulevaa ja osaavat viittomakieltä, paitsi nuorimmainen, joka on aivan pieni vielä. [Alkuperäinen teksti suomalaisella viittomakielellä.]

Itse olen coda. Ja minulla on kuuleva lapsi. Opetan itse lastani viittomaan. Tähän ei kuitenkaan ole myönnetty virallista opetusta, vaikka olen hakenut. Päiväkodissa olen kertonut lapseni olevan myös kaksikielinen. Siellä ovat ottaneet muutamia viittomia käyttöön.

Ei ole codia [meidän perheessä, vaan] kuurojen vanhempien kuurot lapset.

Lapsi on kuuleva. [- -] vuotta. Hänen kanssa käytän suomalaista viittomakieltä ja [puolisoni maan] viittomakieltä.

7.1.1 Alle kouluikäisille lapsille tarjottu viittomakielen tuki

Barometriin tutkimusaineiston 326 vastaajasta 37 henkilöä ilmoitti perheessään olevan alle peruskouluikäisiä lapsia; kolmella heistä oli kyselyn aloituskielenä ruotsi. Kaikkiaan seitsemän (7) vastaajaa kertoi viittomakielisen päivähoiton järjestyneen lapselleen, 25 vastaajan kohdalla näin ei ollut (5 henkilöä oli jättänyt jatkokysymykseen vastaamatta).

Kun vastaajilta kysyttiin, miksi lapsi *ei ollut* viittomakielisessä päivähoitossa, 17 henkilöä antoi tästä tarkentavia tietoja, vaikkakin lyhyesti. Päivähoito ei esimerkiksi vielä ole ajankohtaista lapsen iän vuoksi. Osa ilmoitti, ettei koe viittomakielistä päivähoitoa tarpeelliseksi, koska lapset ovat kuulevia.

Vanhemmat ovat kuuroja ja lapset kuulevia.

[Varsinaista viittomakielistä päivähoitoa ei tarvita, koska] kuulevat lapset - - Lapset [ovat silti] saaneet viittomakielen opetusta päivähoitossa. Päätös hyväksyttiin kunnan sosiaalitoimessa.

Lapseni on coda, ja käy ruotsinkielisessä päivähoitossa kodin lähellä. [Alkuperäinen teksti ruotsiksi.]

Joistakin vastauksista käy selvemmin ilmi asuinpaikkakunnan pienuus ja siitä johtuva resurssien puute. Joitakin vastaajia harmitti se, että isovanhempien kuurouden perusteella viittomakielen opetusta ei toisen polven coda-lapsille myönnetä:

Ei tässä kaupungissa ole.

Pikkukaupungissa sellaista ei ole tarjolla. - - Lapseni ainoa coda tällä hetkellä tässä kaupungissa.

Yritin saada kaupungilta viittomakielen opetusta CODA-lapselleni (muutoksenhakuvaiheessa oikaisupyyntöni hylättiin vedoten siihen, ettei budjetti riitä viittomakielen opetukseen).

On anottu, mutta ei myönnetty. Lapseni isovanhemmat ovat kuuroja, mutta ei nähdä tarpeelliseksi, että heidän lapsenlapsi saisi viittomakielen opetusta.

Joidenkin lasten kohdalla vuorovaikutuksessa käytetään tukiviittomia lapsen puheessa havaitun kielellisen viivästymän takia. – Vastausten perusteella vaikuttaa myös siltä, että yksittäisillä viittomilla pyritään rikastamaan coda-lastenkin kielellistä ympäristöä, tai tuomaan päivähoitossa edes jollain tavalla lapsen perheessä läsnäoleva viittomakieli näkyviin:

[Lapsi] On kuuleva, muttei ymmärrä puhetta tai osaa puhua yhtään. Pärjää erityisryhmässä tukiviittomien ja kuvien avulla.

Kuuleva lapsi, mutta siellä jonkin verran käytetään tukiviittomia.

Ei mahdollisuutta. Lasten pph [perhepäivähoitaja] opetellut kyllä viittomakieltä, osaa auttavasti.

Lapseni ovat kuulevia eikä ole mitään, jota tarjottaisiin ruotsinkielisille coda-lapsille. Kun on valittava ruotsin tai suomalaisen viittomakielen välillä, valitsen mieluummin ruotsin ja yritän jotenkin pitää mukana suomenruotsalaisen viittomakielen muissa tilanteissa. Päiväkodissa käytetään kuitenkin tukiviittomia, siellä ollaan kielitietoisia. [Alkuperäinen teksti ruotsiksi.]

Osalla päivähoito on järjestynyt siten kuin perheet toivovatkin, etenkin suurissa kaupungeissa viittomakielinen päiväkotiympäristö on vastausten perusteella mahdollinen. Mutta pienemmissä kunnissa asuvat ovat joutuneet taistelemaan lapsen viittomakielisen kasvuympäristön puolesta:

2. lapsi [on] kuuro: päiväkotia, esikoulu viittomakielisen osaavan avustaja kanssa, 1. luokalta alkaen mukana avustaja ja tulkki. 3. lapsi on kuuleva: tilanne [vielä] auki.

[Kaupunki] [nimi] päiväkodissa on 4-6-vuotiaiden kaksikielinen ryhmä, jossa on 21 lasta. Lapsista 7 on viittomakielisiä (6 kuuroa sekä coda-[lapsemme] ja loput suomenkielisiä. Kuuro [lapsemme] aloittaa pian samassa päiväkodissa, jossa käynnistyi nyt syksyllä toinen kaksikielinen ryhmä.

Se on järjestetty hienosti. Lapseni käy [nimi] päiväkotia, jossa on viittomakielisiä ja viittomakielitaitoisia työntekijöitä sekä kuurojen työntekijöiden viittomakielentulkkeja, joita lapset käyttävät myös. Lastentarhaopettaja(t) ovat viittomakielisiä ja toinen heistä käynyt viittomakielisen luokanopettajakoulutuksen, joten asioita ei tarvitse selittää päiväkodille, vaan ovat huomioineet tämän hienosti viittomakieli/kaksi/monikielisen ympäristön luomisessa.

Lapset eivät siis ole kuuroja, mutta päiväkodissa käytetään viittomakieltä, henkilökunta viittoo kanssani (he kävivät kurssilla mieheni takia ja myös lapsen takia, koska viittomakieli on heidän äidinkieltensä). [Alkuperäinen teksti ruotsiksi.]

Ei ollut helppoa, taistelu kunnan kanssa. Saatiin toiselle lapselle viittomakieltä osaava henkilökohtainen avustaja, sekä viittomakielinen tulkki hänelle. Ensi vuonna [lapsen ikäjärjestys] menossa päivähoitoon. Taitaa [olla] tulossa taas taistelut. [Kyseessä kuuro lapsi.]

Kysymykseen "saako [alle kouluikäinen] lapsi viittomakielen opetusta" (nro 14, liite 1) vastasi yhteensä 33 osallistujaa (58 %), ja näistä kolmella vastaus liittyi suomenruotsalaiseen viittomakieleen. Kielteisen vastauksen antoi 19 henkilöä. Joittenkin vastaajien mielestä erillistä viittomakielen opetusta ei tarvita, koska lasten kielenkehitystä tuetaan riittävästi esimerkiksi kotona:

Hän oppii meiltä vanhemmilta.

Kotona opetetaan kieltä ja kulttuuria. Ollut paljon harrastuksia, ettei [lapsi ole] ehtinyt käydä kursseilla. Luotan kotiopetuksella saatuihin taitoihin.

Äidinkielenopetus ei kuulu varhaiskasvatukseen (?), mutta päiväkodin viittomakielinen ympäristö tukee lapsen viittomakielen kehittymistä.

Asuinpaikan sijainti tai pienen kunnan resurssit saattavat (kuten edellä) hankaloittaa opetuksen järjestymistä:

Viittomakielen opetuksen järjestäminen hankalaa maaseutukunnassa.

Toisaalta on vielä nuori. Toisaalta kunta ei aktiivisesti tarjoa sellaista palvelua.

Ei ole mahdollisuutta kuljettaa [tunneille], kun itse töissä, en yh-äitinä pääse kuljettamaan lasta toiseen paikkaan, missä viittomakielen opetusta olisi ollut.

Viittomakielen opetusta on kuitenkin saanut lähes puolet kyselyyn vastanneiden päivä-
koti- tai esikouluikäisistä lapsista (42 %, n=12, näistä kaksi liittyy suomenruotsalaiseen
viittomakieleen). Esimerkiksi:

*Lapsi sai suomalaisen viittomakielen opetusta päiväkodissa parin vuoden ajan. Aluesih-
teeri teki lausunnon ja hakemuksen, joka lähetettiin sosiaalitoimiston vammaispalveluun.
Viittomakielen opetusta myönnettiin joka hakukerralla, ei ollut vaikeuksia saada opetusta.*

Toisille lapsille ovat esimerkiksi viittomakieliset opetustuokit järjestyneet päivähoidon
yhteydessä, vaikkakin osalle vain lyhytaikaisesti. Vanhemmilta vaaditaan sinnikkyyttä
kotikielen opetuksen järjestämiseksi. Joskus he joutuvat itse etsimään päiväkotiiin osaavaa
henkilökuntaa:

*Viittomakielinen avustaja oli hetken, mutta hänet siirrettiin toisaalle eikä korvaavaa
viittomakielistä palvelua ole järjestetty tiedusteluistani huolimatta. Saimme kielteisen
päätöksen. [Perusteluna:] Lapsi on kuuleva.*

*Kuulevat lapset [ovat] saaneet viittomakielen opetusta päivähoidossa. Päätös hyväksyt-
tiin kunnan sosiaalitoimessa. Itse olemme auttaneet päiväkotia hankkimaan viittoma-
kielentaitoisia työntekijöitä. Vanhempana opetan [itse] viittomakielen lapsilleni.*

*Vaikka lapsen äidinkieleksi on merkattu suomalainen viittomakieli, silti päiväkodissa tarjo-
taan vain suomen kieltä eivätkä edes hoida viittomakielen opetusta. Tämä on ollut meidän
vastuullamme. Niinpä tein anomuksen kaupungille saadakseni lapselle viittomakielen
opetusta. Sieltä irtosi noin 20 tuntia syyskaudella. Heti tämän jälkeen meidän piti kir-
joittaa raportti kaupungille ja tehdä uusi hakemus. Tähän prosessiin meni 6 kk! Vaikka
kuinka yritimme kiirehtiä prosessia esittämällä muita vaihtoehtoja, mikään ei kelvannut.*

*Joitakin vuosia sitten harkitsin [hakevani lapselle viittomakielen opetusta], mutta
tuntuu, että on viidakko edessä Olen ajatellut, alan hoitaa asiaa taas ja selvitan, mitä
mahdollisuuksia tähän olisi. Mutta olen ymmärtänyt, että lapsen täytyisi ehkä siirtyä
muualle. Pitää yksinkertaisesti vain löytää tähän aikaa, jotta pääsisin etsimään lisää
tietoja tästä asiasta. [Alkuperäinen teksti ruotsiksi]*

7.1.2 Viittomakielen ja viittomakielisen opetuksen järjestäminen kouluikäisillä lapsilla

Kyselyyn vastanneista 326 henkilöstä 79:llä oli 7–17 kouluikäisiä huollettavia perheessään (heistä neljä oli valinnut aloituskielekseen ruotsin). Tästäkin aineistosta ilmenee sama kuin edellä: viittomakieltä käyttävät perheet ovat hyvin erilaisia keskenään, sillä vanhemmilla ja lapsilla saattaa olla keskenään erilainen ”kuulostatus”, ja kirjoja voivat vielä rikastaa vanhempien omat äidinkielet (puhutut tai viitotut):

Vanhin lapsi huonokuuloinen, käy kuulevien lähikoulua. Nuorin lapsi kuuro, käy kuulovammaisten integroitua koulua.

Syntymäkuuro tytär joka puhuu hyvin, koska kuulee sisäkorvaistutteilla. Viittomakielen opetusta 1 krt viikossa Kuurojen Palvelusäätiön Juniori-ohjelman kautta.

Lapsi on huonokuuloinen. Käy huonokuuloisten luokkaa. Luokassa käytetään puhetta ja tarvittaessa viittomakieltä. Äiti on kuuro ja isä kuuleva.

Lapseni on kuulovammainen ja käyttää opiskelutulkkia.

Lapsi äidinkieleltään viittomakielinen. Oppinut suomea 3-vuotiaana. Koulussa ei tueta viittomakieltä lainkaan.

Lapsi on kuuleva. Hän sanoi: ”Olisipa omassa koulussa ollut valinnaisaineena viittomakieli”. Silloin hän olisi osallistunut siihen.

Ei vielä aloitettu lapsille / perheelle viittomakielen opetusta. Perheessä kaksi - - maahan muuttaneen [puolison] lasta. Puhumme kotona [- -:]n ja suomen kieltä ja minä [olen] ainoa kuuro viittomakielinen ja puhun myös suomen kieltä. Lapset osaavat - - muutamia lauseita viittomakieltä.

Suurin osa niistä 79 vastaajasta, jotka antoivat kouluikäisiä lapsia koskevia tietoja (n=54), kertoi lasten olevan kuulevia (41 vastaajaa). Kuusi (6) vastaajaa kertoi perheessään olevan vain kuuro(ja) lapsi(a) ja 6 ilmoitti lapsen (tai lasten) olevan huonokuuloisia. Kahdella vastaajalla oli sekä kuuroja että huonokuuloisia lapsia. – Viisikymmentä kolme (53) henkilöä niistä 74 vastaajasta, jotka kuvasivat lastensa koulukieliä, ilmoitti lastensa käyvän suomen- tai ruotsinkielistä koulua (ks. taulukko 4). Näistä 70 henkilöä vastasi kysymykseen siitä, saako lapsi tai nuori koulussa viittomakielen opetusta kotikielenä. Tästä ryhmästä 40 prosenttia (n=28) vastasi myönteisesti. Osalla heistä on kuuro lapsi, joka käy koulua, jossa käytetään viittomakieltä, ja vanhemmat kertovat viittomakieltä käytettävän jo muutenkin kotona:

Lapset ovat kuuroja, käyttävät kuulokojeita ja he ovat myös kaksikielisiä. He valitsevat itse tilanteen mukaan, tuottavatko he suomen kieltä puhuttuna vai viittovatko. Tulkki on jokaisella oppitunnilla paikalla. Luokka on pieni yhdysluokka, jossa on yhteensä 10 oppilasta. Opettaja osaa jonkin verran viittomia ja luokan ohjaaja koulutukseltaan viittomakielen ohjaaja. Luokkakaverit ovat oppineet luonnollisesti viittomia tässä ympäristössä

Lapseni saavat opetusta viittomakielellä, --. [K]uulevien koulussa on kaksi opettajaa opettamassa samaan aikaan, toinen heistä kuuleva ja toinen kuuro. Lapseni ovat molemmat kuuroja ja kaikki muut oppilaat kuulevia. Lasteni luokassa on kuuleva ja kuuro opettaja, ja heidän lisäksi kuurolla opettajalla on kaksi viittomakielentulkkiä. -- Tulkit tulkkavat kaiken, mitä luokahuoneessa keskustellaan. Kun kuuro opettaa viittomakielellä, tulkit tulkkavat puheelle ja kuuleva opettaja saa pitää taukoa. Ja kun on kuulevan opettajan vuoro opettaa, tulkit tulkkavat viittomakielelle ja kuuro opettaja saa pitää taukoa. Tai ehkä ei olekaan niin, että kumpikin opettajista pitää vaan taukoa, vaan silloin kun yhdellä on opetusta, toinen käy oppilaiden luona ja juttelee heidän kanssa. Semmoista. [Alkuperäinen teksti suomalaisella viittomakielellä.]

Taulukko 4. Vastaajien valinnat kysymykseen ”Saako lapsesi koulussa opetusta viittomakielellä?”

	Vastanneita	Prosenttia	Suhteellinen %-osuus	Kumulatiivinen %-osuus
Kyllä, kaikissa aineissa – koulun opetuskieli on viittomakieli	5	1,5	6,8	6,8
Kyllä, osassa oppiaineita	6	1,8	8,1	14,9
Kyllä, opetustoimi kustantaa tulkkauspalvelut	3	0,9	4,1	18,9
Ei, lapsi käy suomenkielistä koulua	51	15,6	68,9	87,8
Ei, muu syy. Mikä?	7	2,1	9,5	97,3
Ei, lapsi käy ruotsinkielistä koulua	2	0,6	2,7	100,0
Vastanneita yhteensä	74	22,7	100,0	
Ei ollenkaan vastausta	252	77,3		
Yhteensä	326	100,0		

Kaiken kaikkiaan 60 prosenttia vastaajista kuitenkin ilmoittaa, ettei lapselle (lapsille) ole järjestynyt viittomakielen (kotikielen) opetusta. Osa tästä ryhmästä on sitä mieltä, että lapsi ei sitä välttämättä tarvitsekaan:

Minulla on kaksi lasta ja molemmat kuulevia. Ovat kaksikielisiä, toisen ollessa viittomakieli [vastaajan äidinkieli]. Lapseni käyvät suomenkielistä koulua. Molempien kielten, suomen ja viittomakielen oppiminen, rikastaa lasteni elämää. [Alkuperäinen teksti suomalaisella viittomakielellä.]

[Maahanmuuttajataustaiset] lapset ovat kuulevia ja käyvät suomalaista ala-astetta. He oppivat hyvin suomen kieltä.

Osa vastaajista taas kertoo lapsen saaneen viittomakielen opetusta vain lyhyen aikaa, ja joidenkin kohdalla senkin järjestäminen on vaatinut vanhemmilta sinnikkäitä toimia. Toisille oman kielen opetus on järjestynyt ongelmitta. Joissakin kouluissa taas opettajana toimii äidinkieleltään viittomakielinen luokanopettaja; toisaalla vanhemmat ovat joutuneet yhdistämään voimansa muiden vanhempien kanssa etsiäkseen lapsilleen kielellisesti päteväksi katsotun opettajan. Esim.:

Lapseni saavat äidinkielen eli suomalaisen viittomakielen opetusta 2 tuntia viikossa alakoulussaan äidinkieliseltä ja koulutetulta luokan- ja aineenopettajalta.

Lapseni saavat viittomakielen opetusta koulussa yhden tunnin viikossa. Kuuro opettaja käy opettamassa. He käyvät kuulevien koulua, jossa on kaksi opettajaa, joista toinen kuuleva ja toinen kuuro. He antavat opetusta samaan aikaan. Kuuro opettaja antaa viittomakielen opetusta tunnin viikossa.

Kaksi lasta, molemmat kuulevia (codia). Heillä on viittomakieli äidinkielenä. Käyvät suomenkielistä koulua ja äidinkielenä siellä on suomi. Kumpikin lapsi saa viittomakieli äidinkielenä-opetusta 2h/vko eli oman äidinkielen opetusta [esiopetuksesta] 2.luokalle. Tämä keskeytyi aluksi viittomakielisen opettajan puutteen vuoksi ja myöhemmin ajanpuutteen vuoksi. Kouluissa luokanvalvojat tietävät lasten äidinkielen ja yhteistyö heidän kanssa kaksikielisyyden kehittämisen tukemiseksi on sujunut hyvin.

Vanhin aloitti ekaluokan tänä syksynä koulussa, jossa vanhemmat ovat taistelleet ja onnistuneet saamaan koti[kielen]opetusta. Hänellä on kerran viikossa 1,5 tuntia yhdessä 4 muun lapsen kanssa, jotka ovat codia. Opetetaan suomalaisella viittomakielellä ja opettaja on kuuro. Vanhemmat ottivat yhteyttä [nimi] kaupungin kasvatus, ja koulutus[viranomaisiin] ja saivat apua heiltä. [Alkuperäinen teksti ruotsiksi.]

Vasta juuri (kaksi viikkoa sitten) viittomakielen opetus on saatu järjestymään 4 coda-lapsen vanhempien pitkän taistelun jälkeen. -- opettaja löytyi vasta juuri (vanhemmat etsivät itse opettajan) ja hän joutui itse selvittämään, miten viittomakielen opetuksen voi toteuttaa opetussuunnitelman mukaisesti, yms. Koulun rehtori ei osannut auttaa enempää kuin että järjesti vain luokan sille. -- Rehellisesti sanottuna on harmi, että vanhempien piti taistella kovasti, vaikka vastuu ei olisi meillä viittomakielen opetuksen toteuttamiseksi. Jos haluaa oppia esim. saksan kieltä, niin resurseja löytyy helposti ja riittävästi, mutta viittomakielen opetus ei ole vielä tässä [pisteessä].

[Kaupungin nimi] alkoi viittomakieli äidinkielenä -opetus juuri viime viikolla (syyskuun lopussa) lähes kymmenen vuoden tauon jälkeen. Opetus järjestetään kaupungin tiloissa (paikka tällä hetkellä vielä auki, luultavasti vaihtuu [kaupunginosa, nimi] peruskouluun, jossa on viittomakieli-luokkia. Opettajana ei-valmistunut natiivi-viittoja ja ryhmässä tällä hetkellä 5 coda-lastaa iältään [ikä]-vuotiaita.

Lapseni taisi olla [- -] luokalla. Hän sai lyhyen aikaa viittomakielen opetusta, muutamia tunteja. Opettaja oli kuuleva. Hän viittoi vähän eri tavalla kuin minä. Mutta viittomakielen opetus oli parempi kuin ei mitään. [Lapseni] ja opettaja olivat kahdestaan tunnilla. Nyt hän on [kaksi luokkaa ylempänä]. Opetusta ei järjestetty. Kunta ei suostunut maksamaan.

Joillekin oma elämäntilanne, asuinpaikka tai koulun sijainti hankaloittaa lapsen osallistumista viittomakielen opetukseen. Aivan kaikille barometriin osallistuneiden huoltajien huonokuuloisille lapsille ei ole löytynyt kielellisesti täysin esteetöntä opetusympäristöä. Vastaaajien kertomuksista tulee esiin myös se, että viranomaiset eivät aina tiedä, mitä muodollinen kotikielen kielenopetus kotona omaksutun kielen ohella viittomakielisten kohdalla tarkoittaa ja mitä se edellyttää:

1.-3. luokilla annettiin viittomakielen opetusta: sitä kesti kaksi vuotta. Opettaja kävi [nuoren] koulussa, jossa oli kaksi CODA-lastaa. Toisen lähdettyä pois tyttäreni jäi yksin ja niin viittomakielen opetus väheni ja loppui. Neljännellä luokalla olisi ollut mahdollista käydä lähellä olevassa kuulovammaisten koulussa viittomakielen tunneilla, mutta matka kotoa sinne kouluun kesti tunnin. Hänen olisi pitänyt käyttää bussia. Lisäksi koulujen lukujärjestykset menivät päällekkäin, joten tämä ei sitten onnistunut. Ja niin asia jäi. Ala-asteella koulu itse tiesi kertoa viittomakielen opetusmahdollisuudesta, koska olin ilmoittanut väestörekisteriin äidinkielekseni viittomakielen. -- Yläasteella ei tapahtunut mitään. Nyt lukiossakaan ei tapahtunut mitään. Yritin aiemmin tosissani järjestää ja selvittää asioita, mutta nyt en vaan enää jaksa. [Nuori] käyttää viittomakieltä vain perheensä, sukulaistensa ja ystäviensä kanssa, kun tapaavat.

Suomenruotsalaista viittomakieltä ei ole [opettajaa tai oppiainetta] asuinkunnasta mahdollista järjestää. [Lisäksi lapsi on] kuuleva suomenruotsalainen.

Huonokuuloinen [lapsi] kävi peruskoulun huonokuuloisten luokkaa. Joillakin tunneilla viitottiin suomen kielen mukaista ja osassa tunteja viittomakielen mukaista [kieltä]. [Lapsi] oli myös kuulevien luokalla joko viittomakielentulkin tai luokka-avustajan tai opettajan avulla, [mutta nämä eivät aina osanneet viittoa].

Aikaisemmin oli kyllä, mutta ongelma oli se, että hänen piti itseksensä mennä bussilla kuurojen kouluun saadakseen viittomakielen opetusta. Hän sanoi, ettei millään jaksanut, kun hänellä oli harrastuksia melkein joka päivä. Jonkun hänen koulussa olisi voinut järjestää jonkun kuuron sinne opettamaan, mutta lopputuloksena minä itse opetin hänelle. Nyt hän on iältään [yli kymmen]-vuotias ja viittoo sujuvasti, eikä mitään ongelmia.

Niin, lähetimme hakemuksen sosiaalitoimistolle. Odotimme kaksi kuukautta ja sitten pyysivät minut ja lapseni haastatteluun. Haastattelun jälkeen tekivät kielteisen päätöksen sen perusteella, että lapseni osaa jo viittoa. Näin vaan kävi. Lapseni olisi halunnut oppia lisää kunnolla viittomakieltä. Hän osaa sitä kyllä suhteellisen hyvin. Kunpa hän saisi opiskella sitä enemmän! Mutta nyt siis saatiin hylätty päätös. [Alkuperäinen teksti suomalaisella viittomakielellä.]

Kaupungin opetusviranomaisen ei ollut yhteistyöhaluinen ja teki asian tosi hankalaksi niin, että meillä vanhemmilla ei ollut voimia eikä aikaa lähteä tappelemaan. Onnistuimme yhden kerran pitkän taistelun jälkeen saamaan opettajan opettamaan viittomakieltä, mutta osoittautui, että hän osasi vain joitakin tukiviittomia - -. Opetusviranomaisen mielestä hän oli pätevä opettamaan viittomakieltä äidinkielenä?! Lapseni joutuivat matkustamaan toiseen kouluun pitkän koulupäivän jälkeen ja lopulta eivät enää jaksaneet, kun oli surkea "opettaja", jolle he joutuivat opettamaan viittomakieltä. Tosi surullista, että joutuivat näkemään, miten paljon viittomakieltä arvostetaan.

Ilman tilastollisia monimuuttujamenetelmiä edellä (ja vain osittain tähän raporttiin) kuvattun aineiston perusteella viittomakielisten perheitten monimuotoiseen ryhmään liittyvistä, varsinkin erilähtöisistä kielellisen tuen tarpeista ei pystytty tekemään pitemmälle meneviä yleistyksiä ja johtopäätöksiä. –Viittomakielibarometriä toteuttaessa on kuitenkin käynyt selväksi se, että aiemmin satunnaisen tiedonkeruun (vrt. Selin-Grönlund, Rainò & Martikainen 2014) ja mukavuusotantaan perustuvan tutkimuksen sijaan (ks. esim. Kanto 2016) näihin perheisiin ja lapsiin kohdistuva kattava laadullinen ja määrällinen tutkimus on mahdollinen. Tutkimusaineiston tallentaminen Tietoarkistoon tarjoaa jatkotutkimukselle kuitenkin mahdollisuuden materiaalin läpikäymiseen tarkemmin uudelleen.

7.2 Viittomakielisten tulkkauspalvelujen saatavuus ja laatu

Tämän barometrikyselyn avulla pyrittiin selvittämään, toteutuvatko sekä suomalaista että suomenruotsalaista viittomakieltä käyttävien kielelliset oikeudet tulkkauksen saatavuudessa ja järjestämisessä. Verkkolomakkeeseen oli sisällytetty useita kysymyksiä, joiden kautta tutkittiin, toteutetaanko lakia vammaisten henkilöiden tulkkauspalveluista (133/2010) toissijaisena, kuten tarkoitus on ja vain silloin, kun viittomakieltä käyttävä ei saa riittävää ja hänelle sopivaa tulkkausta muun lainsäädännön nojalla. – Seuraavassa tarkastellaan ensisijaisesti viranomaisen järjestämisvelvollisuuteen kuuluvien tulkkauspalvelujen saatavuutta (luku 7.2.1) ja tämän jälkeen luvussa 7.2.2 lain 133/2010 nojalla Kelan järjestämien toissijaisten tulkkauspalvelujen saatavuutta ja laatua.

7.2.1 Viittomakielisen tulkkauksen saatavuus julkisissa palveluissa

Tulkkauksen saatavuutta julkisissa palveluissa selvitettiin barometriin osallistujilta useitten kysymysten kautta. Heitä pyydettiin ensinnäkin luettelemaan sellaisia oman asuinkuntansa palveluja, joissa vastaajat ovat kokemuksensa mukaan havainneet viranomaisen itse järjestävän tulkkauksen. Tämän jälkeen vastaajia pyydettiin arvioimaan tarkemmin niitä tilanteita, joissa julkisten palvelujen toimenhaltija on tiennyt asiakkaan olevan viittomakielinen: tilaako viranomainen tai julkisen palvelun toimihenkilö tällöin tulkin oma-aloitteisesti vai jääkö tilaaminen asiakkaan hoidettavaksi? (Kysymykset 28, 29 ja 33.)

Muihin kielibarometreihin verrattuna tähän oli valittu tarkasteltavaksi julkisista palveluista vain ne, joissa viittomakielinen asiakas todennäköisimmin käyttäisi tulkkia. Tämän vuoksi osallistujilta ei kysytty, ovatko esimerkiksi kirjastopalvelut heille kielellisesti saavutettavia (vrt. Lindell 2021). Osallistujia pyydettiin kertomaan asiointikokemuksistaan julkishallinnon palveluissa valmiiden vaihtoehtojen avulla, minkä lisäksi heitä pyydettiin kuvailemaan kokemuksiaan omin sanoin (ks. kysymykset 30, 33 ja 34). Lisäksi vastaajilta pyydettiin yleistä arviota siitä, mihin suuntaan viranomaisten tietoisuus viittomakielestä on muuttunut viimeisten kolmen vuoden aikana (kysymys 31). – Mainittakoon, että tämän aihepiirin kysymyksiin vastasivat lähes kaikki (90 %) niistä barometriin osallistuneista, jotka ilmoittivat tukeutuvansa myös Kelan järjestämiin tulkkauspalveluihin.

Vastaajia pyydettiin aluksi kertomaan yleisellä tasolla, järjestääkö oma asuinkunta viittomakielistä tulkkausta eri palveluihin, sekä nimeämään joitakin esimerkkejä (kysymys 28). Neljännes (26 %, n=294) tähän vastanneista tiesi oman kunnan tarjoavan viittomakielisen tulkkausta palveluihinsa, toisaalta vajaa puolet (45 %) ilmoitti suoraan, ettei kunnan puolesta tällaista järjestetä. Neljännes (28 %) ei osannut sanoa, onko tulkkausta ylipäättään ollut tarjolla. Yli puolessa sanallisesti tai viitottuna annetuissa esimerkeissä (54 kpl), joissa viittomakielisen tulkkausta olisi ollut tarjolla, mainittiin asuinpaikkakunnan sairaala tai

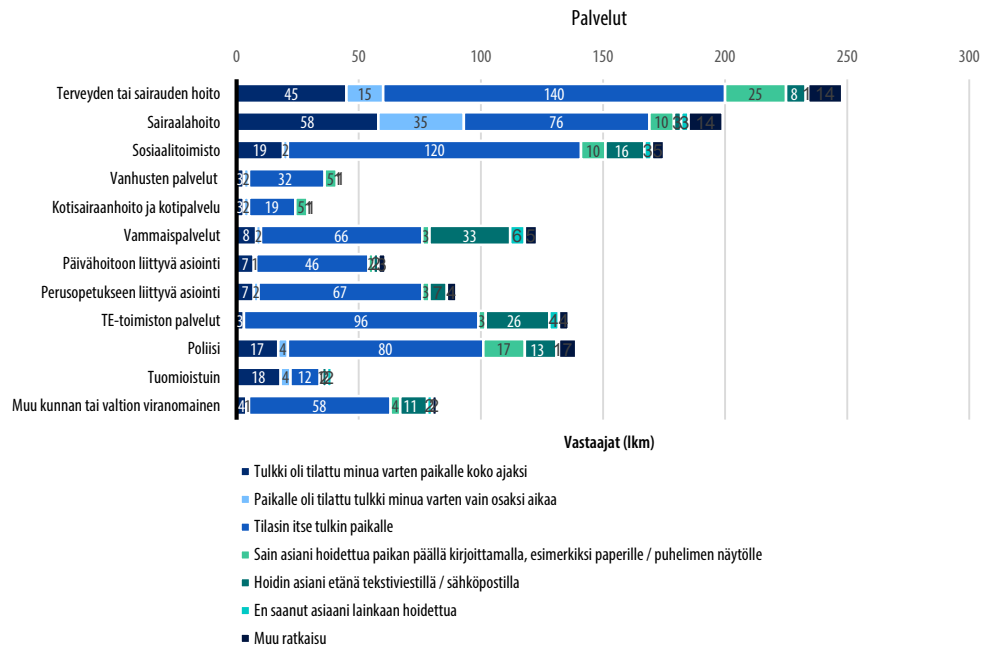
terveyskeskus, muutaman kerran myös päiväkotit, koulut, sosiaalipalvelu ja Poliisi. Viidesosa vastaajista kertoi myös kunnan järjestämistä yleisö- ja juhlatilaisuuksista, joissa on satunnaisesti ollut viittomakielen tulkki paikalla – vaikkakin tulkkausta joudutaan useimmiten toivomaan erikseen:

Oli joku esteettömyystapahtuma. Kyselin miksei ole järjestetty viittomakielelle tulkattua, jos on esteettömyystilaisuus. Ei aina muisteta ottaa huomioon meikäläisiä.

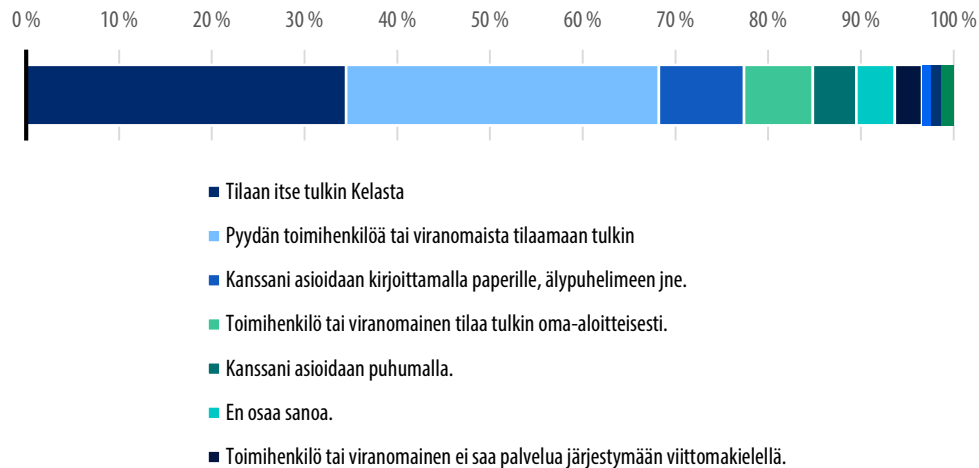
Kun vastaajia pyydettiin kysymyksessä 29 erittelemään julkisten palvelujen kohdalla tarkemmin, miten ja mihin tulkkaus on järjestynyt, pysyivät saadut vastaukset linjassa edellisen kysymyksen kanssa: Kaikkein todennäköisimmin tulkki on viranomaisen toimesta tilattu sairaalaan ja terveydenhuollon palveluihin, mutta enimmäkseen vain osaksi aikaa. Kysymykseen vastanneet ovat julkisten palvelujen kanssa tekemisissä ollessaan joutuneet useimmiten tilaamaan tulkin itse – tuomioistuimia lukuun ottamatta (ks. kuvio 9).

Vastaajat pysyivät silloinkin kannassaan, kun heitä pyydettiin pohtimaan vielä kerran uudelleen tulkkauksen järjestymistä julkisissa palveluissa, mutta nyt valmiiden vaihtoehtojen avulla (ks. kysymys 33): Yhteensä 68 prosenttia kaikista vastanneista vahvisti joko tilanneensa itse tulkin taikka pyytäneensä viranomaista tai toimihenkilöä järjestämään tulkkauksen (ks. kuvio 10). Vain 13 prosenttia kertoi kokemuksenaan, että viranomainen tai toimihenkilö olisi joskus tilannut tulkin paikalle oma-aloitteisesti.

Kuvio 9. Vastaajien kokemukset erilaisista julkisten palvelujen tarjoajista, joilla on etukäteen ollut tiedossa, että vastaaja käyttää tulkkia.

Kuvio 10. Vastaukset kysymykseen “Jos olet ilmoittanut viranomaiselle tai toimihenkilölle etukäteen tarvitsevasi palvelua viittomakielellä, miten asia on yleensä järjestynyt?” (Osallistuja sai valita vastaukseensa useita vaihtoehtoja. Kuvio havainnollistaa vastaajien merkitsemien vaihtoehtojen suhteellisen määrän.)

Barometriin osallistujille tarjottiin myös mahdollisuus kertoa omin sanoin kokemuksistaan julkisissa palveluissa. Yhdeksänkymmentä (90) henkilöä kirjoitti tai viittoi kommenttejaan, joissa lueteltiin jälleen niitä tahoja, jotka osaavat useimmiten varautua kuuron, huonokuuloisen tai viittomakielettä käyttävän asiakkaan kohtaamiseen. Näitä olivat sairaalat, terveydenhuollon yksiköt, päiväkodit, koulut ja Poliisi. Mutta harvoin tulkki olisi osattu tilata näinhinkin koko asioinnin ajaksi:

Yliopistosairaalan pitäisi tilata poliklinikkakäynneille tulkki, mutta usein on pitänyt itse pyytää, että he muistavat tilata tulkin, ei sitä olisi muuten ollut. Henkilökunta ei aina osaa tilata tulkkiä, ja äitini tai avustajani on neuvonut heitä siinä. Sairaalan henkilökunta luulee usein myös, että minä itse tilaan tulkin, eivätkä tiedä, etten pysty itse tilaamaan tulkkausta sairaalaan.

Sairaala varaa aina tulkin vain neurologille, [- -:n] mittauksessa saadaan pärjätä ilman tulkkiä. Koen sen oudoksi. - -. Ultraan ei tulkkiä varata mutta urologille kyllä. En oikein käsitä logiikkaa.

Viime kolmen vuoden aikana olen hoitanut itse tulkin tilaamisen. Tällä tavoin saan tulkkilistaltani tulkin paikalle - -. Jonkun muun tahon tilaamana saattaa tulla sellainen tulkki, jonka kanssa on kommunikaatio-ongelmia. Ainoastaan sairaalakäyntien yhteydessä en tilaa, sillä tiedän heidän hoitavan tulkkitilauksen (saa jännittää joka kerta, että

onkohan varmasti tulkki tilattu, kun sitä ei tiedä etukäteen, onko tilaus tehty ja kuka on tulossa - -.

Barometriin vastanneet kertovat joutuneensa perustelemaan toissijaista tulkkauspalvelua järjestävälle Kelalle, miksi he tilaavat tulkin viranomaisen sijaan. Toisaalta Kela ei tulkkauspalveluja järjestävänä viranomaisena itsekään tilaa tulkkia järjestämiinsä ja viittomakielille tarkoitettuihin yleisötilaisuuksiin vaan edellyttää asiakkaitten hoitavan tilauksen.

Esim. sairaalassa eivät osaa tilata [tulkkia], vaikka pyysin. Kela sanoi, että sairaalan pitää itse hoitaa. Joudun soittaa sinne ja niin edelleen ja lopuksi [tulkkij] tulee - -. Monimutkainen asia eikä sujuva.

Kelan vammaisten tulkkauspalvelun verkostokokouksiin viittomakielisten osallistujien pitää itse tilata Kelalta tulkkauksen ja monesti Kela ei kuitenkaan onnistunut järjestämään niihin kokouksiin tulkkausta. Ehdotin, että Kela itse järjestää tulkkauksen, mutta Kelan mielestä järjestäminen ei kuulu heille. Näen tässä ristiriidan: Kela on yksi näistä viranomaisista, joita laki velvoittaa järjestämään tulkkauksen.

Kaikkiaan puolet lisätietoja antaneiden henkilöiden kuvauksista kertoi tilanteista, joissa he joutuvat kerta toisensa jälkeen varmistelemaan julkisen palvelun tarjoajalta tulkin paikallaolon. Epäselvän tilanteen takia barometriin osallistuneet kertovat mieluummin tilaavansa aina itse tulkin jo siksikin, että haluavat varmistua siitä, että tulkki on läsnä koko tarvittavan ajan. Samalla he voivat vaikuttaa siihen, kuka heidän tulkkinaan toimii ja että tulkillä on tilanteeseen nähden riittävät kielelliset taidot (ks. myös luku 7.2.2). Ammatillisen integriteettinsä suojelemiseksi vastaajat haluavat myös käyttää eri henkilöitä tulkkinaan työelämäänsä liittyvissä tehtävissä kuin esimerkiksi terveydenhoitoonsa liittyvissä asioimistilanteissa:

Olen itse tilannut tulkin paikalle varmistaakseni tulkkauksen laadun. Jos toinen taho tilaa, niin automaattisesti tulee - - huono tulkki ja tilaisuus menee päin honkia, kun kukaan ei ymmärrä mitään - -.

Sairaanhoito: olen saanut tulkin, jonka he ovat itse tilanneet, mutta sitten olen järjestänyt asian niin, että tilaan tulkin itse, kielen takia. Kelalle on helpompi perustella, kenet tai ketkä haluan tulkiksi. Tämä on ollut minulle paras ratkaisu. Sen jälkeen olen tilannut itse tulkin kaikkiin asioimistilanteisiin - -. Tämä koskee sekä yksityis- että työelämääni. Joskus seminaarien ja vastaavien tilaisuuksien järjestäjät olleet sen verran kieltietoisia, että he ovat tilanneet viittomakielen tulkkauksen, ja niissä tapauksissa molemmilla viittomakielillä. [Alkuperäinen teksti ruotsiksi.]

Tosi hankala [tilanne] itselleni ja myös tulkillekin, kun menin -- lääkäriille. Minulle ei ilmoitettu etukäteen, että tulkki on tilattu. Jos on --, niin tilaamani tulkki joutuu lähtemään pois ja menettää palkkionsa. Toisella kertaa sairaala tilasi tulkin, mutta vain lääkärin tapaamiseen. Terveystenhoitaja heitti [tulkin] ulos, ja jouduin jäämään ihan yksin laboratorioon, leikkaukseen, heräämöhön, ja [olin] yön sairaalassa. [Pärjäsin] kirjoittamalla paperille. Mulla oli hyvä tuuri, kun tosi ihana terveystenhoitaja jaksoi kirjoittaa ja selostaa kaikesta tarkkaan. Seuraavana aamuna toinen terveyden hoitaja toi kirjoitetun paperin silmien eteen: "viittomakielitulkki tulossa" ja karkasi ennen kuin ehdin kysyä mitään. -- Jatkoissa tilaan aina tulkin itselleni mihin tahansa, sillä julkisissa palveluissa mietitään vain yhtä tapaamisaikaa eikä kokonaisuutta. RAIVOSTUISIN, JOS EN OSAISI SUOMEN KIELTÄ. Jos olisin Kiinassa --, niin olisin täysin pihalla samoin kuin useimmat kuurot Suomessa, joilla on heikot suomen kielen taidot, kuten [lapsellani]. Hän tarvitsee ehdottomasti viittomakielen tulkkia, ja olisi ollut pulassa ilman tulkkia. Kun hän joutui lapsena leikkaukseen, jouduin toimimaan hänelle tulkkina, paperille kirjoittamalla. Silloinkaan terveystenhoitaja ei ymmärtänyt, ettei hän osaa suomea vaan näytti hänellekin vain kirjoitettuja lappuja silmien edessä. Viittomakielen taitoisia työntekijöitä tarvitaan, eritoten lasten puolella!

Edellisen terveydenhuollon asiakkaan ohella muutkin barometriin osallistuneet ovat joutuneet ojentamaan julkisen palvelujen tarjoajia siitä, että asianomainen todella tarvitsee viittomakielen tulkkia ja siitäkin huolimatta, että tämä puhuu tai kuulee – toimihenkilön näkökulmasta – "riittävästi".

Jos itse olen varannut ajan lääkäriin soittamalla tai muulla tavalla, tilaan tulkin itse. Mutta jos saan kutsukirjeen sairaalaan, soitan sairaalaan ja kerron, että tilatkaa viittomakielen tulkki paikalle. Yleensä kysytään, miksi kun puhut niin hyvin. Sitten selitän, että olen vaikeasti huonokuuloinen ja minun äidinkieli on viittomakieli.

Osaan myös puhua, ja pärjään huulioluvulla. Hoidosta riippuu, haluanko tulkin paikalle vai en. Kesällä oli käytävä päivystyksessä, niin kuuleva puoliso tuli mukaan käynnille ns. tulkkamaan. Joskus aiemmin päivystyskäynnin yhteydessä [pyysin heitä tilaamaan] tulkin, koska koin ongelmalliseksi hakea tulkkia itse Kelan kautta illalla, kun vastaus olisi tod.näk. ollut, että tulkkia ei löydy. Itse [ehdottamani] tulkki tuli, ja hän myös hoiti laskutuksen Kelan suuntaan.

Vastaajat tuovat toki esiin myös niitä kertoja, kun asioiminen viittomakieltä osaavan työntekijän kanssa on ollut mahdollista, tai kun tulkkauspalvelut ovat pyytämättä tarjolla (muuallakin kuin sairaalassa), esimerkiksi asiakkaan kohdalla väestötietojärjestelmässä näkyvän merkinnän perusteella.

Minun uusi työvoimaneuvoja on viittomakielinen. Kommunikoimme suomeksi sähköpostitse ja tapaamisessa viittomakielellä. Aiemmin kieltä osaamattoman työvoimaneuvojan kanssa kommunikointiin viittomakielen tulkin välityksellä.

Kun hain passia, oli poliisitalolla lupapalvelussa virkailija, joka osasi viittomakieltä. Hän on itse kuuleva, ja on edelleen [siellä töissä]. Toiseksi, kun asioin pankissa tiskillä, siellä oli virkailija, joka osasi käyttää viittomakieltä. En tiedä, onko enää työssään.

Kävin poliisilaitoksella - - , ja he kysyivät, tarvitsenko viittomakielen tulkin, sillä se on äidinkieleni. Kuulevana en kuitenkaan kokenut sitä tarpeelliseksi, mutta oikeus minulla olisi ollut, ja he olisivat sen minulle tilanneet. TE-toimistostakin tuli tekstiviesti [jossa kysyttiin] tilanteestani työelämässä, ja asia tuli hoidettua nopeasti tällä tavalla.

Pitäisi saada paljon enemmän viittomakielentaitoisia viranomaisia ja lääkäreitä, sillä tulkki ei korvaa [vuorovaikutusta] aina. Joskus on vain hankala kertoa asioita kolmannen henkilön kautta. [Alkuperäinen teksti suomalaisella viittomakielellä.]

Vastaajissa on myös niitä, jotka turvautuvat mieluummin muihin toimintatapoihin ja hoitavat lyhyet asioimistilanteensa itse, esimerkiksi kirjoittamalla kommunikoiden. Osa taas ilmoittaa käyttävänsä mieluiten joko Kelan etätulkkauspalveluja tai yksityisen tulkkauspalveluyrityksen omaa [maksullista] mobiilitulkkauspalvelua.

Yleensä tulkki tilattu paikalle sovitusti, [kun asiasta on] informoitu. Usein tulkki ei ole ollut tarpeen, kun ollaan kirjoitettu paperille ja puhelimeen taikka lääkärin, sairaanhoitajan tai fysioterapeutin tietokoneen näytölle. Ele- ja kehonkielellä on pärjätty, jos tilanne on rutiininomainen ja tuttu. Usein on toimittu sillä tavoin, että vaikkapa lääkäri kirjoittaa koneelle ja minä puhelimen näytölle taikka molemmat omalle paperille [eikä vuorotellen peräjälkeen samalle paperilapulle], kommunikoinnin nopeuttamiseksi. Yleensä minä olen meistä nopeampi, ja osaan tiivistää asiat, mistä olen saanut terveydenhuollon henkilökunnalta kehujakin. :) [Alkuperäistä tekstiä muokattu kielensisäisesti.]

Viranomaisiin ja virastoihin liittyen: olen käyttänyt paljon etätulkkausta kuten esimerkiksi [- -]virastoon, [- -] liittoon, verotoimistoon sekä paljon muuhunkin, eli melkein kaikkiin viranomaisiin olen ollut yhteydessä Kelan järjestämän etätulkkauksen kautta. Terveysasemalle olen tilannut tulkin itse. Poliisiviranomainen on sen sijaan aina itse järjestänyt tulkkauksen. Suurimmalta osaltaan, melkeinpä 99-prosenttisesti, olen etätulkkauksen kautta hoitanut asiani. [Alkuperäinen teksti suomalaisella viittomakielellä.]

Lopuksi osallistujia pyydettiin vielä kertomaan, mihin keinoihin he itse turvautuvat, jos tulkkausta ei yrityksistä huolimatta ole saatavilla (kysymys 34; ks. kuvio 11). Enemmistö (40 % vastaajista) vaihtaa tällöin kieltä ja alkaa kirjoittaa suomeksi; suomenruotsalaista

viittomakieltä käyttävät kirjoittavat ruotsiksi tai jopa englanniksi. Neljännes kertoi keskeyttävänsä asioinnin ja poistuvansa paikalta. Osa heistä pyrkii siirtämään tapaamista, jotta tulkkaus voidaan järjestää seuraavalla kertaa. Yhtenä vaihtoehtona on myös pyytää paikalle toinen henkilö tai jatkaa itsepintaisesti viittomakielen käyttöä ja painostaa esimerkiksi toimihenkilöä tilaamaan tulkin paikalle tai järjestämään tilanteeseen etätulkkauksen. Tilanteessa käytettävissä olevaa keinovalikoimaa kuvattiin avoimeen kenttään ”muu ratkaisu” kirjatuiissa lisätiedoissa seuraavasti:

Minulla on tapana pyytää paikalle jotain toista, joka osaisi ruotsia ja joka voisi sitten kirjoittaa minulle. Muussa tapauksessa vaihdan kielen englanniksi, ja jos tilanne menee mahdottomaksi, keskeytän ja lähden pois paikalta. [Alkuperäinen teksti ruotsiksi.]

Tappelemalla. Ne väittää, ettei ole heidän asiansa. Pakotan soittamaan A-tulkkaukselle [kuntayhtymän omistama tulkkaus- ja käännöspalvelujen tuottaja] ja tulee aina vastaukseksi ”Oops, niinpä se onkin. Ok, tilataan A-tulkkauksen kautta tulkki tänne.”

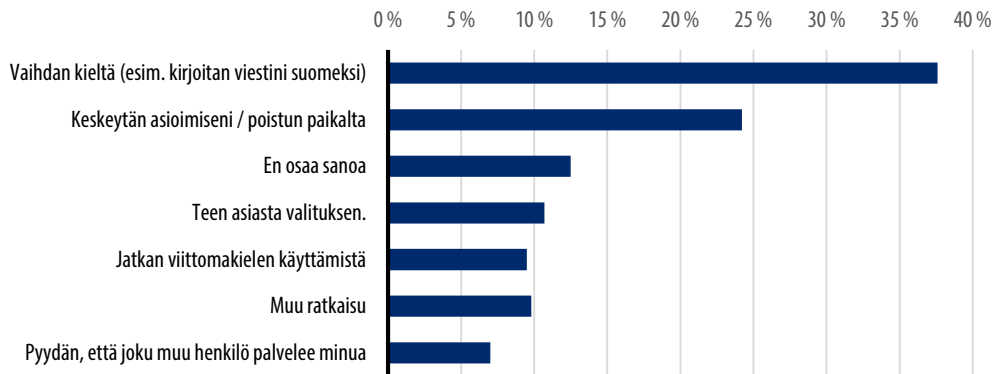
Jos puhujan huulio on selkeä, niin pärjään mutta muuten pyydän kirjoittamaan. Jos ei suju niin poistun paikalta.

On ollut tilanteita esim. sairaalassa että, ajattelivat että kun lääkärikierto kestää niin vähän aikaa ei tarvita tulkkia, kun kuulen vähän ja luen huulilta ja saan myöhemmin paperini luettavaksi. -- Jos tulkkia ei ole osattu tilattu/saatu niin vaihdan suomenkielen puheeseen ja kirjoittamiseen ja huomautan, että jatkossa tilatkaa tulkki, koska minun äidinkieleni on viittomakieli ja asiat hoituvat nopeasti ja ymmärrettävästi paljon paremmin.

Äiti tulkkaa.

Asia jää hoitamatta.

Kuvio 11. Vastaajien (n=267) ilmoittamat vaihtoehtoiset toimintatavat, kun julkinen palveluntarjoaja ei ole järjestänyt tulkkausta. (Vastaukseen sai valita useita vaihtoehtoja. Kuvio havainnollistaa valittujen vaihtoehtojen suhteellisen määrän.)

Edellisten toimintatapojen ohella 13 prosenttia vastanneista ilmoitti tekevänsä valituksen ja kertoivat ottavansa yhteyden esimerkiksi yhdenvertaisuusvaltuutettuun, eduskunnan oikeusasiamieheen tai [syrjintä.fi](http://syrjinta.fi) -sivustolle (vrt. myös luku 8.2):

Kerron oikeuteni viranomaisille. Mikäli asia ei suju, niin otan yhteyttä esimerkiksi Kynnys ry:hyn tai Kuurojen Liittoon kysellen lisätietoa.

[Ilmoitan] Kelalle, joskus Kuurojen Liitolle mutta Kuurojen Liitto ei yleensä tee mitään.

Tarvittaessa voin ilmoittaa yhdenvertaisuusvaltuutetulle. Voin myös itse tilata tulkin, mutta tärkeintä on kehittää viranomaisten tietoisuutta meidän oikeuksistamme.

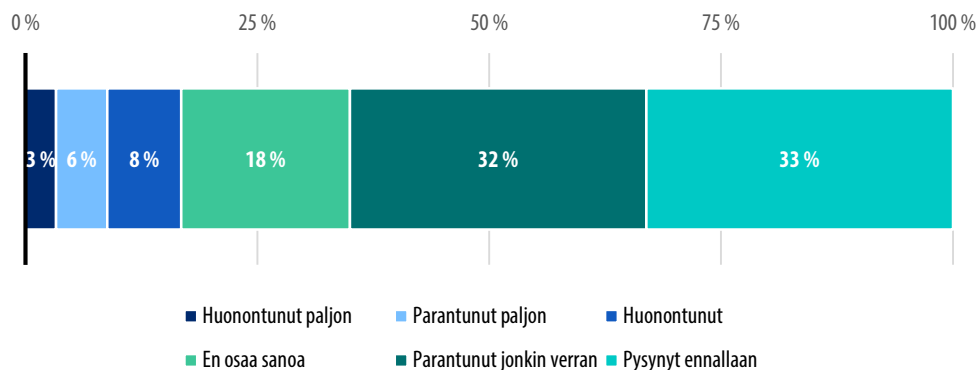
[Teen valituksen] kyseisen tahon ylemmälle, esim. sairaanhoitopiirissä teen potilasasiamiehen kautta tai reklamoin netissä.

Riippuu tilanteesta: [teen valituksen] yhdenvertaisuusvaltuutetulle tai organisaatiossa jollekin oikealle taholle. Jatkan asioinnin loppuun kirjoittamalla, ja lopuksi pidän tyypin kanssa huolen, ettei tämä toistu. Ei ole toistunut.

Kun kysymyksessä 31 (ks. liite 1) barometriin osallistuneilta pyydettiin arvioimaan yleisellä tasolla sitä, mihin suuntaan julkisten palvelujen tarjoajien tietoisuus viittomakielestä on muuttunut viimeisten kolmen vuoden aikana, vastaajista (n=276) joka kolmas oli sitä mieltä, että tietoisuus oli lisääntynyt, mutta saman verran oli niitä, jotka eivät olleet huomannut minkäänlaista muutosta. Vain viisi prosenttia vastaajista oli havainnut

huomattavaakin parannusta aiempaan verrattuna. Viidennes vastaajista ei osannut kertoa tästä mielipidettään. (Kuvio 12.)

Kuvio 12. Barometriin osallistuneiden vastaukset kysymykseen ”Miten julkisten palvelujen tarjoajien tietoisuus viittomakielestä on muuttunut kolmen viime vuoden aikana?”

Koska tulkkauspalvelujen järjestämisvelvoite ei ole kaikkien viranomaisten ja julkisten palvelujen tarjoajien tiedossa, jää velvoitteen toteuttaminen useimmiten viittomakielisten asiakkaiden hoidettavaksi. Yksi barometriin osallistuneista kommentoi seuraavalla tavalla kysymystä siitä, mikä muu vaihtoehto olisi mahdollinen, jos viranomaisen kanssa hoidettava asia uhkaa tulkin puutteessa jäädä hoitamatta:

Jos olen jollekin viranomaiselle ilmoittanut etukäteen tarvitsevani viittomakielen tulkkausta, niin kyllä se useimmiten järjestynyt. Mutta niinkin on käynyt, että joudun kädestä pitäen neuvomaan, mistä firmoista tulkkeja voisi tilata. Pari kertaa on osunut kohdalle toimihenkilö, joka väittänyt, ettei hän voi tulkkausta järjestää. -- Silloin olen ykskantaan ilmoittanut, etten sitten tule sinne ja että paras on etsiä uusi aika. -- En todellakaan jaksaisi enää huomautella asiasta. Olisi paljon yksinkertaisempaa, että tilaisin itse tulkin Kelasta. Asia olisi sillä selvä. Sama maksajahan tässä on, valtio. Valtio maksaa Kelalle, ja Kela maksaa tulkeille. Samalla tavoin valtio maksaa viranomaisille ja viranomaiset maksavat tulkeille. Lopputulos on tismalleen sama. Hölmöä eritellä, mikä kuuluu Kelan vastuualueelle ja mikä on viranomaisen vastuulla. Olisi parempi, jos vastuut yhdistettäisiin --, ja olisi vain yksi ainut maksajataho. Tämä olisi kaikille helpompaa ja sujuvampaa. [Alkuperäinen teksti suomalaisella viittomakielellä.]

7.2.2 Kelan järjestämien viittomakielisten tulkkauspalvelujen saatavuus ja laatu

Viittomakielibarometri 2020 -kyselyllä haluttiin niin ikään selvittää lain 133/2010 nojalla suomalaisella ja suomenruotsalaisella viittomakielellä järjestettävien tulkkauspalvelujen saatavuutta sekä tulkkauspalvelujen laatua (vrt. luku 3). Tämän lain 9 §:n mukaan tulkkauspalvelun kehittämisestä vastaa ja sen toimeenpanoa seuraa sosiaali- ja terveysministeriö. Lain toimeenpanosta vastaa puolestaan Kansaneläkelaitos (Kela), joka päättää tulkkauspalvelun järjestämisestä ja siihen liittyvien kustannusten korvaamisesta. Koska laki on toissijainen (133/2010, 3 §), Kelan tulisi järjestää tulkkauspalvelua vain, jos vammaisen henkilö ei saa riittävää ja hänelle sopivaa tulkkausta muun lain nojalla (vrt. luku 7.2.1) tai jos muun lain nojalla annettavan palvelun saaminen viivästyy tai palvelun antamiseen on muu perusteltu syy.

Kelan järjestämisvastuulla oleviin tulkkauspalveluihin liittyivät verkkolomakkeen kysymykset 35–38. Niihin vastasi enimmillään 271 henkilöä, joista 255 on Kelan tulkkauspalveluihin oikeutettuja asiakkaita. Suurin osa tästä ryhmästä kertoi käyttävänsä tulkkauskielenään suomalaista viittomakieltä (n=224, 88 %) ja 3 prosenttia suomenruotsalaista viittomakieltä (n=8 henkilöä; näistä yksi ilmoitti käyttävänsä molempia viitottuja kieliä). Tulkkausta viitotulle puheelle suosii 4 prosenttia vastaajista (n=10), kuulonäkövammaisten tulkkauspalveluja käyttää 3 prosenttia (n=7) ja 4 henkilöä turvautuu kirjoitustulkkaukseen (2 %; ks. taulukko 5, liite 2). Osa Kelan tulkkauspalveluihin liittyviin kysymyksiin vastanneista on äidinkieleltään viittomakielisiä kuulevia henkilöitä. He ovat ottaneet kantaa osaan kysymyksistä, ei niinkään tulkkauspalvelun asiakkaina vaan tulkkauspalvelujen laatua seuranneina asianomaisina. Mukana oli myös kaksi henkilöä, jotka edustavat tulkkauspalveluihin oikeutettuja mutta ei vielä niiden aktiivisia käyttäjiä:

Ei ole tullut vielä tilanteita, jossa tarvitsen tulkkia. Mutta esimerkiksi yliopistossa tai muualla tulen tarvitsemaan tulkkia.

Pärjään nipin napin sisäkorvaistutteeni avulla, kynnys tulkkauspalveluiden käyttämiseen on korkea kokemuksen puutteen vuoksi.

Vastaajista kaikkiaan kolmannes (35 %) ilmoitti saaneensa aina Kelan omasta tulkkauspalvelujen välityskeskuksesta tilauksensa mukaisen tulkkauksen. Hiukan yli puolet (53 %) vastanneista kertoi näin tapahtuneen ”useimmiten”; 11 prosenttia vastanneista ”joskus”, yksi (1) prosentti ”harvoin” tai ”ei koskaan”. Kun sitten vastaajilta pyydettiin arviota tulkkauksen kielellisestä laadusta, useimmat valitsivat yleisarvosanaksi ”hyvä” (63 %). ”Erinomaisena” tulkkausta piti 13 prosenttia vastanneista ja ”tyydyttävänä” 23 prosenttia.

Tilannekuva tulkkauksen saatavuudesta ja laadusta muuttuu vielä tarkemmaksi ja samalla kompleksisemmaksi, kun analyysiin otetaan mukaan ne 98 kirjallista ja viitottua lausuntoa, joissa arvioitiin Kelan järjestämiä tulkkauspalveluja omin sanoin (kysymys 38). Näistä noin

kolmannekseen sisältyi myönteisiä mainintoja, muissa arviot olivat sävyiltään kriittisempiä.

Esim.:

Pääasia on, että tilanne menee hyvin. Kuitenkin olen yleisellä tasolla tyytyväinen tulkkauspalveluihin ja mielestäni on erittäin hieno asia, että meillä on mahdollisuus saada tulkkia mihin tilanteeseen tahansa.

Tulkit mainioita. Ainut haaste on Kelan kanssa yhteydenpito.

Olen tilannut tulkin tekstiviestillä ja etäyhteydellä viittoen. Tulkkeja on löytynyt ja hyvin on mennyt. Ei ollut mitään ongelmia. Kiitos! [Alkuperäinen teksti suomalaisella viittomakielellä.]

Olen huomannut, että monesti tulkeilla on vaikeuksia ymmärtää erityisesti äitini viittomista (mahdollisesti sen takia, että äitini suomen kieli on heikko), jonka lisäksi tulkit, joita Kela lähettää, ovat yleensä melko uusia ja kokemattomampia - -. Olenkin monesti joutunut korjaamaan tulkkeja, koska he ovat kääntäneet jotain väärin.

Joskus jätän tilaamatta tulkin Kelasta, koska tiedän, etten kuitenkaan saa ketään tulkiksi. Joissakin asioissa tilaan suomalaisen viittomakielentulkin, koska en halua ketään suomenruotsalaista tulkkia mukaani (esim. tiettyihin käynteihin terveysasemalla). Sitä paitsi ei ole olemassa kovinkaan monia suomenruotsalaisia tulkkeja, jotka osaisivat englantia, ja siksi tilaan suomalaisia viittomakielentulkkeja, jotka sitä osaavat. [Alkuperäinen teksti ruotsiksi.]

Jokainen tähän avoimeen kysymykseen (nro 38) annettu tai viitottu arvio koski, edellisten kommenttien tavoin, omalla tavallaan tulkkauspalvelujen saatavuutta ja laatua. Asiakaiden kokemustieto sivusi joko Vammaisten tulkkauspalvelukeskuksen (VATU-keskus; ks. esim. Kela 2020c) toimintatapoja tai niissä tehtiin huomioita alan kehityksestä yleisemmällä tasolla. Edellisiin liittyvät esimerkiksi Kelan vuonna 2018 käyttöön ottamat ”tulkkilisitat”, joihin asiakkaat voivat nimetä niitä tulkkeja, joita he haluavat eri tulkkauksissaan käyttää (Kela 2020b). Jälkimmäisiin kuuluvat vaikkapa tulkkien ammattitaidon kehittymiseen taikka Kelan palveluntuottajien kilpailuttamiseen liittyvät huomiot. – Nämä, lähes sadan kokemusasiantuntijan tulkkauspalvelujen laatua ja saatavuutta käsittelevät kommentit ryhmittyvät pääosiltaan seuraavien teemalauseiden (A–G) ympärille:

A. Kelan tulkkauspalveluja järjestävän VATU-keskuksen rajalliset aukioloajat vaikuttavat tulkkien saatavuuteen

Yleensä olen ollut tyytyväinen Kelan tulkkauspalveluihin, mutta harmittaa kovasti, että sunnuntaisin se on kiinni.

Se on väärin. Jos [tulkatulle tilaisuudelle] varattu aika ylittyy, on vaikeaa saada jatkoaikaa Kelalta, varsinkin jos toimisto-aika on suljettu. Oikeastaan se ei järjesty enää toimistoajan ulkopuolella.

Toivon, että tulkkauspalvelut paranisivat. Olisi parasta, jos [tulkin] voisi tilata 24/7 eli milloin vaan. Se helpottaisi tulkkutilannetta. Nyt tilanne on vaikea, ja on koko ajan huolta esimerkiksi viikonlopusta. Nämä aikarajat voisi poistaa kokonaan. [Alkuperäistä tekstiä muokattu kielensisäisesti.]

Jos esimerkiksi minun pitäisi tehdä tulkkaustilaus yöaikaan, ja kun en pysty kirjoittamaan sanaakaan [tekstiviestiä, sähköpostia] - - niin miten saan tilaustakaan tehtyä? [Alkuperäinen viesti suomalaisella viittomakielellä.]

Vaikeimpia on nämä ex tempore -ideat, "jospa lähtisi jonnekin"... Kelalla ei ole aikaa järjestellä tulkkveja nopealla aikataululla ja resursseilla. Viikonloput rankempia. Viikonloppuisin ei ole enää tulkkauksiin mahdollisuus paljoo vaikuttaa, että saisi tulkin. Hätätulkkaukset toimii kyllä milloin vaan.

Kela ei aina jouta, esim. ei aina oteta huomioon tulkkitoiveita ja lisäajan saaminen vaikeaa, jos välityskeskus ehtii mennä kiinni ennen tulkkausajan päättämistä. Aukioloajat huonoja (pyhinä ja sunnuntaisin kiinni, vaikka elämää on 24/7).

Viime tipassa saadaan tietää nimeltä, kuka tulkki on tulossa. Jos en tykkää hänestä, miten ehditään vaihtaa tulkki seuraavaksi päiväksi, jolloin minulla olisi tärkeä tilaisuus [jos välityskeskus on menossa kiinni]? [Alkuperäistä tekstiä muokattu kielensisäisesti.]

Viikonloppu ja iltaisin ei oikein toimi, [tulkki] jää saamatta yli 50 %. Harvoin onnistaa, pyhäpäivisin en usko saavani tulkkia. On kokeiltu tilaamalla ennakkoonkin. Vain sairaalaan olen saanut joskus pyhäaikaankin.

Käytän joskus Kelan etätulkkauspalvelua, mutta sen aukioloajat rajoittaa palvelun käyttöä.

Pyydän kuulevaa [asuinkumppania] vastaamaan puheluun tai soittamaan (jos Kelan etäpalvelu/tekstipuhelinpalvelu on kiinni tai niissä pitkä jono).

Etätulkki auki 24/7! Ottaisipa Kela käyttöön Chablan! [kaupallinen mobiilitulkkauspalvelu]

B. Kelan ”tulkkilistat” parantavat vuorovaikutusta ja tulkkauksen laatua. Osalle asiakkaista käytäntö on vaivalloinen. Tulkkilistan käyttö estää tehtävään soveltuvien tulkkiin saamisen.

Tulkkauksen laatu on enimmäkseen erinomainen, jos Kela onnistuu välittämään minulle tutun listatulkin. Yksittäisiin tilauksiin on välitetty listan ulkopuolinen tulkki ja silloin laatu joskus laskee, jos ei ole tilaukseeni sopiva tulkki tai tulkin viittomakielen taito (kielen tuottaminen ja ymmärtäminen) ei ole riittävä. Kohdallani Kela on onnistunut välittämään listatulkin lähes kaikkiin tilauksiini.

Minulla on tulkkilista joka auttaa todella paljon. Jos ei ole tulkkilistalla, nii tulkin laatu on paljon huonompi.

Suurimmaksi osakseen tulkkauslaatu ollut hyvä, kiitos tulkkilistan. Mutta jos en saa paikalle listallani olevia tulkkeja, laatu vaihtelee suuremmin.

Tulkkilista toimii. Joskus listan ulkopuolelta tilatut tuntuvat olevan ihan väärällä alalla ja ovat myös heikkotasoisia. [Alkuperäistä viestiä muokattu kielensisäisesti.]

Tulkkien taidot ovat vaihtelevia. Siksi minulla on tulkkilista, koska se avulla saan usein tuttuja tulkkeja. Myös kuulonäkövammaisten tulkkiin opastus- ja kuvailutaidot ovat vaihtelevia.

Käytän tilauksissani tulkkilistaa, yleensä tilaukset liittyvät työpaikkaani ja terveydenhuoltoon. Tulkkit tietävät asiani ja tuntevat minut, ymmärtävät minun viittomakieltäni ja minä ymmärrän heidän viittomis- ja tulkkaustyylisiä. Kyllä tähän käytäntöön on liittynyt myös hankaluuksia ja esteitä. Esimerkiksi kun ei ollut tulkkilistaa ja piti käyttää ulkopuolisia tulkkeja muissa asioissa. Sitten yhtenä kuukautena tulkkilistani oli aivan kunnossa, ja sitä seuraavana taas oli joku eri. En ymmärrä tätä. Vähän sekavaa tämä lista-asia, eikä tätä ole hoidettu kuntoon. [Alkuperäinen teksti suomalaisella viittomakielellä.]

Haluan tavata eri tulkkeja ja nähdä, ketkä ovat hyviä. Tulkkilista tarkoittaa myös aina sitä samaa porukkaa, enkä siksi voisi tavata uusia, alalle tulleita ihmisiä. Tästä syystä en halua itselleni mitään listaa. Mistä taas seuraa se, että kun tarvitsisin tulkin tiettyyn tilaisuuteen ja tiedän jonkun tulkin osaavan kyseisen tilaisuuden kuviot, toivomukseni eivät kelpaakaan Kelalle, vaan sieltä vaaditaan lisää perusteluja, mihin uppoaa tunti jos toinenkin. Lopputuloksena on se, että joudun tekemään pitemmän tilauksen, jotta voin perehdyttää jonkun toisen tehtävänsä. Mitä hyötyä tästä kaikesta on, kun on olemassa henkilö, joka olisi osannut tämän homman? Mitä virkaa näillä Kelan rajoituksilla on? [Alkuperäinen teksti suomalaisella viittomakielellä.]

*Edellisenä päivänä saan tietää, kuka tulee tulkiksi huomenna. En tykkää semmoisesta. Jos tulkki viittoo huonosti, olen pyytänyt, ettei tilata häntä. [Siitä aiheutuu paljon] vai-
vaa, [kun] joudun kirjoittamaan tulkkilistaan uudestaan. [Alkuperäistä viestiä muokattu
kielensisäisesti.]*

*Ei riitä, että mainitsen vain ne nimet, joita en halua tulkiksi, vaan on laitettava myös pe-
rustelut. Eli joka tilauksen yhteydessä toimin näin, jos en todellakaan halua niitä tulkiksi.
Tästä on vaivaa, mutta olen jo tottunut siihen. Pääasia on, että tilanne sujuu hyvin.
[Alkuperäinen teksti suomalaisella viittomakielellä.]*

*Olen nyt saanut hyviä tulkkeja, koska aina kun tilaan tulkin, kerron keiden kanssa kom-
munkaatio ei toimi ja jotka eivät voi tulla tulkiksi. Ärsyttää, kun joka kerta pitää perus-
tella Kelalle, miksi en hyväksy tiettyjä tulkkeja.*

*Kun Kelasta kysytään, voivatko he ottaa tulkin tulkkilistani ulkopuolelta, vastaan ei,
koska se olisi täysin mahdotonta silloin, kun tilaisuus on esim. täysin ruotsinkielisessä
ympäristössä, jolloin peruutan tulkkitalaukseni :([Alkuperäinen teksti ruotsiksi.]*

C. Kelan tulkkivälitys sivuuttaa asiakasnäkökulman, mikä vaikuttaa tulkkauksen laatuun

*Kelan kanssa pitää jaksaa taistella, jotta oma toive toteutuu. Esimerkiksi mielentervey-
teen liittyviin tilauksiin ei saa samaa tulkkia (ja samaan aiheeseen liittyvään asiointiin)
eri ammattihenkilöiden kanssa. -- Sain käyttää samoja tulkkeja vasta kun perustelin,
etten jaksais käsitellä asioita uudelleen eri henkilöiden kanssa vaan haluan, että aihe on
jo tuttu tulkille.*

*Harmittaa kovasti, ettemme voi itse valita tulkkeja. Tiedämme parhaiten, millaiset
tulkit sopisivat millaisiin tilanteisiin. Kampaamossa yms. voimme valita työntekijän
ajanvarauksessa. Miksei tulkkitalauksessakin? Sain usein tulkin, joka ei sovi tiettyyn
tilanteeseen.*

*Kelassa ei ymmärretä viittomakielisen näkökulmaa. Samaa tulkkia tarjotaan kaikkiin
tilanteisiin (mm. lääkäriin), vaikka olisi toivottu vain työelämätlukiksi. Lisäksi koen, että
minulla on hyvin rajalliset mahdollisuudet vaikuttaa siihen, kuka tulkki tulee paikalle,
jos en käytä listatulkkeja.*

*Usein tilanteissa, joihin Kela on -- nimennyt tulkin/tulkit, on tulkkauksen laatu ollut kor-
keintaan tyydyttävää. Syy ei aina ole tulkeissa, mutta usein tulkkien kielitaito ei yksinker-
taisesti riitä. Joissakin tilanteissa tulkkien asiantuntemus tulkattavaan substanssiin
riittämätön, jolloin tulkkauksen laatu laskee. Kelan ymmärrys viittomakielen tulkkauk-
sen moninaisuudesta on edelleen heikkoa ja heidän käsityksensä tulkin osaamisesta on*

huonoa. Yksittäinen tulkki ei voi olla kaikkien alojen asiantuntija. Lisäksi, Kelalla ei ole minkäänlaista mittaria, jolla arvioida tulkkaustaitojen laatua. Kokemusvuodet eivät ole taidon tae.

Kelan byrokrania aivan päähkähullua. Siellä vaaditaan, että tulkkaustilanteessa on oltava kolme henkilöä, eli kuuro ja hänen lisäksi kuuleva ja sitten tulkki, jotta tulkkaus voidaan järjestää. -- Kerran minun piti olla läsnä suorassa lähetyksessä, ja tarvitsin tulkkia kääntämään viittomani asiat puheelle. Kela suostui järjestämään tulkkauksen vasta sitten, kun ilmoitin, että paikalla on todellakin yksi kuuleva henkilö. Tulkki tuli sitten paikalle ja kyseli, missä se kuuleva on. Vastasin, että sinä olet se kuuleva --. Pystyin siis lopulta viemään läpi oman osuuteni ohjelmassa, jonka katsojina oli niin kuulevia kuin kuurojakin. [Alkuperäinen teksti suomalaisella viittomakielellä.]

Joskus sattuu, että kun en ole saanut tulkkia, olen pyytänyt, etteivät myöskään tilaa huonosti viittovaa tulkkia. On vaivalloista korjata tulkkilistaani uudelleen ja uudelleen ja nimetä siihen niitä ei-toivottuja tulkkeja. Toisinaan kyllästyttää myös se, kun Kelasta tivataan, mihin tarkoitukseen ja mihin tapahtumaan tulkin tilaisin. [Alkuperäistä tekstiä muokattu kielensisäisesti.]

D. Kelan etätulkkauspalvelu edistää tulkkauspalvelujen saavutettavuutta, mutta työ on vaativaa ja aloittelijoiden toteuttamana tulkkauksen laatu kärsii

Kelan järjestämät tulkkauspalvelut on aina ollut hyvä, en kertaakaan pettynyt. Käytän myös Kelan etäpuhelinpalvelua, esim. pankkiasioissa, ammattiliiton ja TE-palveluihin. Pienellä paikkakunnalla palvelut siirtyvät 7 kilometrin päähän, toiselle paikkakunnalle, joten asiointi ei onnistu jalkaisin, ja julkisten yhteyksien aikataulut ovat epäsojivat.

Kirjoitustulkkauksen saaminen on ollut vaikeaa. Etätulkkaukseen ei aiemmin suostuttu, vaikka se olisi ratkaissut ongelmat kun ei tarvitsisi huomioida maantieteellistä sijaintia, ja tulkkia voisi hakea koko Suomesta. Nyt korona-aikaan Kela jousti tästä, ja tilanne on helpottunut. Toivottavasti etätulkkauspalveluita kehitetään edelleen ja mahdollistetaan myös mobiilikäyttö. Tämä antaisi tulkinkäyttäjälle itsenäisyyttä ja arki keventyisi, kun tulkkausasioiden miettimiseen ja koordinoimiseen ei menisi niin paljon resursseja.

Koronakeväänä käytin paljon etätulkkausta. Huomasin, että tulkeilla on vaihtelevat etätulkkaustaidot, jotkut eivät ole tottuneita, ei ole kokemusta tietyistä ohjelmista, jotkut ovat taas kokeneita. Tulkkauspalveluja tarjoavien firmojen olisi hyvä kehittää etätulkkauspalveluja ja se tasapuolistaisi palveluja koko Suomessa. Esim. Etelä-Suomessa on paremmat etätulkkauspalvelut saatavilla kuin muualla.

Kelan etäpalvelu tarjoaa mahdollisuuden asioida viittomakielellä, mikä on hyvä asia, mutta viime kesän jälkeen siihen palveluun on tullut uusia työntekijöitä ja palvelun laatu [on] huonontunut selvästi. Uusien työntekijöiden viittomakielen taito on huono eivätkä he ymmärrä viittomistani. Näin en onnistu asioimaan tai hoitamaan asiani haluamani tavalla.

--eli tämä Kelan etätulkkkaus. En aina tiedä, kuka tulkki ilmestyy näyttöruutuun. Voi tulla sellainen tulkki, joka on aivan onneton -- tai jos sattuu ilmestymään hyvä tulkki, niin mikä helpotus! Kaikki sujuu. Tärkeitten asioiden hoidossa käytän viittomakieltä hyvin taitavia tulkkeja. Kieltä huonommin hallitsevia käytän pikkuasioiden hoitamiseen ja puhelinsoittoihin. --. Olisi hyvä, jos Kela jollakin tavalla parantaisi etätulkkkauspalveluaan. [Alkuperäistä tekstiä muokattu kielensisäisesti.]

Aikaisemmin etätulkkkaus oli hyvä, mutta nyt kun otettiin uusia tulkkeja töihin, ovat vähän kömpelöitä. He olivat kuin seipään nielleitä, kun yritin viittoa asiaani. Tuntui kyllä vaikealta viittoa mitään. Uusien tulkkien myötä taso on vähän huonontunut. Joskus sattuu kohdalle ihan hyvä tulkki, mutta nyt on enemmän näitä uusia tulkkeja. [Alkuperäinen teksti suomalaisella viittomakielellä.]

E. Kelan välittämien tulkkien kielelliset taidot vaihtelevat ennalta-arvaamattomasti, aiheuttaen niin asiakkaissa kuin tulkeissakin epävarmuutta, mikä heikentää tulkkauksen laatua

Viittomakielisessä tapahtumissa olen tilannut [kuuroja] natiivitulkkkeja toistotulkkkauseen, jonka vuoksi heidän äidinkieltensä on täydellinen, sitä katsoessa silmäni lepäävät. Koskaan ei tiedä minkälainen tulkki on tulossa, onnistuuko tulkkkaus, ymmärtääkö tulkki väärin tai ymmärräkö minä, mitä tulkki viittoo. Jännitteinen vire on useimmiten päällä.

Tulkkauksen laatu on ollut vaihtelevaa. Joskus on ollut todella huonot tulkit, joskus todella hyvät.

Tulkkien ammattitaito vaihtelee rajusti. Välillä tulkki ei ymmärrä mitään, välillä ihan ok, välillä sain hyvän tulkin.

Tulkkauksen laatu vaihtelee paljon. -- jos en olisi näin hyvä suomen kielessä, paljon menisi varmasti ohi/väärin. Tulkit eivät myöskään joskus ymmärrä minua.

Koska olen yli 60 vuotias, niin nuoret tulkit eivät ymmärrä viittomiani. Kelan tulisi aina huomioida asiakkaiden ikä [kun välittävät tulkkeja]!

Kela ei aina ymmärrä, että nuoret tulkit eivät pärjää yksin. Joudun aina tarkistamaan, onko tulkki nuori, siis vastavalmistunut vai ei.

Jos vanhempani ovat tilanneet tulkin ja olen ollut tilaisuudessa mukana, olen monesti kokenut tulkkien tekemän paljon tulkkausvirheitä, jos he eivät ole ymmärtäneet, mitä ollaan viittomakielellä sanottu ja he ovat tulkanneet sen suomeksi väärin. Tulkikoulutuksessa olisi mielestäni tärkeintä keskittyä hyvin vahvasti viittomakielen opetukseen.

Itselläni karmaat kokemukset ovat jääneet muutamaankin kertaan. Näitä ovat olleet esimerkiksi sukulaiseni hautajaiset. Toinen tulkki perui sairauden vuoksi tapahtuman aamuna. Tämän seurauksena toinenkin tulkki peruutti tulonsa, koska oli 'liian kokeamaton vaatimaan' tilaisuuteen. - - Hautajaiset kun olivat kyseessä, niin siinä oli omat tunteetkin aika herkässä, kyllä oli hieman ulkopuolinen olo. Suoraan sanottuna vitutti koko case. Kyllä näissäkin pitäisi tulkeilla olla hieman tilannetajua ja ottaa asiakkaaseen yhteyttä ja sopia vaikka kompromisseista tulkkauksen osalta.

F. Kelan tulkkauspalvelujen kilpailuttaminen heikensi ammattitaitoisten tulkkien saatavuutta

Kun Kela kilpailutti tulkkipalvelut silloin 2017 syksyllä, jouduin keskeyttämään koulunkäyntini. Minua harmitti, että ensimmäisenä opiskeluvuonna opiskelutulkkinen joutui lopettamaan työt joulun jälkeen. 2018 sain uuden opiskelutulkkiparin. Se oli rankkaa minulle, kesti kauan tottua heihin. P.S. Paljon tapahtui sitten sen jälkeen, ja lopuksi valmistuin – kaikki hyvin. [Alkuperäistä tekstiä muokattu kielensisäisesti.]

Vieraskielisiin tilaisuuksiin on vaikeampi saada sopivaa tulkkia, koska moni kielitaitoinen putosi Kelan listalta (kuurosokeiden asiakkaiden kohdalla) tällä kilpailutuskaudella.

Kelan kilpailutuksen vuoksi paljon hyviä tulkkeja on jäänyt pois alalta. Asiointi on hankalaa, jos tulkeilla on vaatimattomat kielitaidot.

G. Suomenruotsalaista viittomakieltä taitavien tulkkien määrä on riittämätön, ja alalle tulleiden uusien tulkkien kielelliset taidot ovat vasta kehitymässä

Hyvin usein on vaikeuksia saada suomenruotsalaista viittomakielen tulkkia, ja joskus olen antanut tilata kirjoitustulkin kokouksiin, joissa puhutaan ruotsia, ja silloin olen itse käyttänyt puhuttua kieltä. Jotkin tilaisuudet ovat suomeksi, ja silloin olen antanut mahdollisuuden etsiä suomalaisen viittomakielen tulkin, jos ei siinä tilanteessa tunnu äärimmäisen tärkeältä saada tulkkausta nimenomaan suomenruotsalaiselle viittomakielelle. Tulkinkäyttäjänä minusta on ollut tärkeää saada tulkkausta nimenomaan suomenruotsalaisella viittomakielellä, ja jos suomenruotsalaisia tulkkeja olisi enemmän, pitäisin

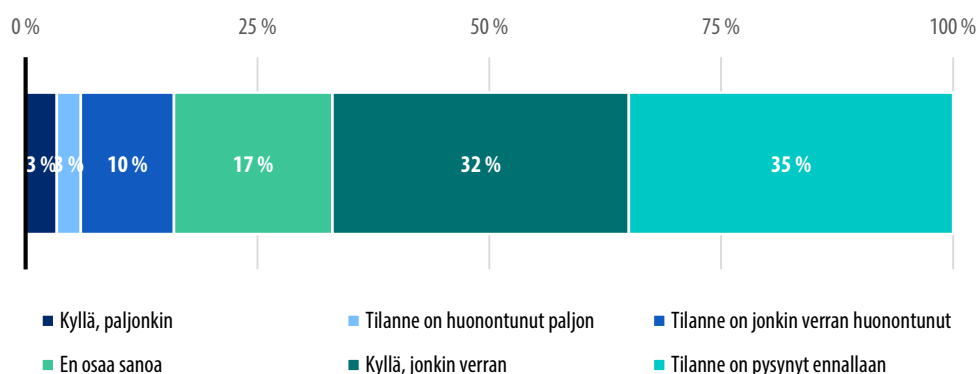
entistäkin perustellumpana sitä, että voisin pitää kiinni tästä periaatteestani. [Alkuperäinen teksti ruotsiksi.]

[Tulkkien saatavuus] vaihtelee eri aikoina, joskus saan aina suomenruotsalaisen viittomakielentulkin ja joskus tilanne on vaikeampi. Hoidettava asiakin ratkaisee sen, mitä pidän etusijalla. Ne tulkit, jotka ovat käytettävissä ovat hyviä, jokaisella on oma kokemustausta. "Joka asiaan" on oma tulkkinsa, mutta lisää tulkkeja tarvitaan. Uudet ovat vielä oppimisvaiheessa, ja kun on kommunikoidava jonkun toisen henkilön kautta, meidän on aina löydettävä se yhteinen kieli, joka toimii sekä minun että tulkin näkökulmasta. Silloin saan viestini perille omalla kielelläni, jota tulkkikin ymmärtää ja päinvastoin. [Alkuperäinen teksti ruotsiksi.]

7.3 Tiedonsaanti viittomakielellä

Barometriin osallistuneita pyydettiin arvioimaan, miten heidän mielestään viranomaiset ovat edistäneet viittomakieltä käyttävien mahdollisuuksia saada tietoa heidän omalla kielellään kolmen viime vuoden aikana (kysymys 32). Hiukan yli kolmannes (35 %) vastanneista (n=270) katsoi, että tilanne on entisenlainen, mutta lähes saman verran oli niitä, joiden mielestä muutosta parempaan oli havaittavissa. Kymmenesosa vastaajista näki tilanteen huonontuneen, kun taas yhdeksän henkilön (3 %) mielestä tiedonsaanti oli parantunut huomattavasti. Lähes viisikymmentä vastaajaa (n=47, 17 %) ei osannut sanoa mielipidettään asiasta. (Kuvio 13.)

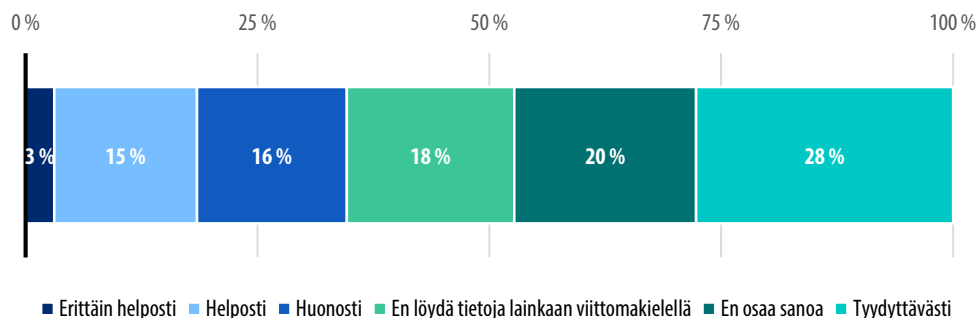
Kuvio 13. Vastaajien (n=270) esittämät arviot kysymykseen "Ovatko julkisten palvelujen tarjoajat edistäneet kolmen viime vuoden aikana viittomakielen käyttöä ja tiedonsaantia viittomakielellä?" (Vastaajien antamat arviot suhteellisina osuuksina.)

Osallistujia pyydettiin lisäksi pohtimaan, miten viittomakielellä tuotettu tieto on heidän mielestään ollut löydettävissä viranomaisten ylläpitämillä sivustoilla (kysymys 39). Esimerkkeinä mainittiin mm. veroviranomaisen, Kansalaisneuvonnan (Suomi.fi) sekä Poliisin verkkosivustot. – Hiukan alle kolmannes vastaajista (28 %, n=261) arvioi mahdollisuutensa löytää viittomakielistä tietoa ”tydyttäväksi”; kun taas 34 prosenttia löysi tietoa huonosti tai ei lainkaan (vrt. kuvio 14.) Suomenruotsalaisella viittomakielellä tietoa on erittäin heikosti saatavilla:

Kävin tarkistelemassa tilannetta eri sivustoilla. Suomi.fi ansaitsee kehua siitä, että viittomakielistä informaatiota on aika helppo löytää, kunhan osaa skrollata sivustolla alas. Poliisin tai Vero.fi:n sivuilta en löytänyt yhtään mitään... Digitaalisissa asiakaspalveluissa ei rehellisesti sanottuna ole tiedostettu sitä mahdollisuutta, että viittomakieltä voisi käyttää. Jos minun pitää ottaa johonkukin yhteyttä, käytän ruotsia tai soitan viittomakielen tulkin välityksellä. Olen niin tottunut siihen, että meille ei ole mitään viittomakielellä tarjolla, ja jos sitä on jollain viranomaisen verkkosivustolla, ei siitä ole saatavilla riittävästi tietoa. - - Tiedottamista tulisi parantaa meidän kieli- ja kohderyhmän suuntaan. Mitä hyötyä on yrittää parantaa kielipalveluja, jos kukaan ei niistä ole tietoinen? Ja se Kela! On suuri ero siinä, hakeeko sieltä tietoa ruotsiksi vai viittomakielellä. Yhtä vaikeaa on muuten löytää se painike, josta voi tilata etätulkkauksen. Nämä kaikki vaativat todella monta klikkausta, että löytää juuri sen oikean sivun, ja että pääsee soittamaan oikeaan numeroon! [Alkuperäinen teksti ruotsiksi.]

Kuvio 14. Vastaajien (n=261) näkemykset siitä, miten he löytävät löydät viittomakielellä tuotettua tietoa viranomaisten ylläpitämillä sivustoilla (esim. Suomi.fi, Vero.fi, Poliisi)

Kirjoittaessaan tarkemmin kokemuksiaan vastaajat toistivat sen, että viittomakielellä tarjottua tietoa ei julkisten palveluntarjoajien sivuilta helposti löydy – eivätkä vastaajat sitä tämän vuoksi käy etsiskelemäänkään:

En aina tiedä tai huomaa näiden [esimerkkinä mainittujen] tarjoavan viittomakielistä palvelua.

Luen mieluiten suomenkielellä, joten ei tule katsottua tai huomattua, onko aineistoa tarjolla viittomakielellä.

Olisipa jossain koostettuna, missä kaikkialla on viittomakielistä palvelua saatavilla, esim. Kuurojen Liiton sivulla jokin kohta, josta klikkaamalla voisi päästä katsomaan, mitä listassa on. [Alkuperäistä tekstiä muokattu kielensisäisesti.]

Eri vastaajaryhmiä vertailemalla vaikuttaa siltä, että suomen äidinkielekseen ilmoittaneet sekä kaksi- ja monikieliset henkilöt tuntuvat löytävän julkisten palvelutarjoajien sivuilta helpommin jopa viittomakielellä tarjottua tietoa kuin yksikieliset viittomakieliset henkilöt (ks. taulukot 6 ja 7, liite 2), joita kuitenkin oli barometriin vastanneista joka viides (n=78 henkilöä). Heille tiedonsaanti ja digitaaliset palvelut viittomakielellä ovat kielellisen saavutettavuuden kannalta olennaisia.

Vastaajia pyydettiin edelleen kuvailemaan, miten julkisten palvelutarjoajien digitaaliset asiakaspalvelut toimivat heidän omalla kielellään, esimerkiksi VR:n, Postin ja Kansalaisneuvonta/ Suomi.fi:n verkkosivuilla.) Tähän kysymykseen (nro 40) vastanneista (n=264) lähes puolet (40 %) ilmoitti hyödyntävänsä digitaalisia palveluja (vrt. kuvio 15). Toisaalta joka viides vastaaja (22 %) ei ollut koskaan turvautunut sähköiseen asiointiin:

Suurin osan arki- perheasioista pystyy hoitamaan tekstiviestitse ja sähköpostitse, nykyään on harvinaista, että täytyy mennä paikan päälle.

Monet palvelut, esim. Kela ovat siirtyneet sähköiseen asiointiin ja asiat hoidetaan suomeksi. Vähän kokemusta fyysisestä asioinnista, kun käytän sähköistä palvelua.

Digipalveluista. Ajattelen, että tapahtuu suurimmaksi osaksi suomen kielellä kirjoittamalla, esim. chat ja sähköpostit. Toimivat hyvin, koska itse pystyn kirjoittamaan suomen kielellä. Mutta mahdollisuus ottaa yhteys ja asioida viittomakielellä on melkein olematon. Tulkkausfirmoilla on esimerkiksi se Chabla-palvelu, mutta itse en käytä sitä. Etätulkkausta käytän aika vähän. Olen niin tottunut ottamaan yhteyttä viranomaisiin suomen kielellä. Tekstipuhelinpalvelua käytän aika paljon. Tämä on vaan tapani, etten käytä etätulkkausta. Mieluummin käyttäisin viittomakielistä palvelua. - Jos en voi asioida viittomakielellä, asioin verkossa suomen kielen kautta. [Alkuperäinen teksti suomalaisella viittomakielellä.]

En osaa itse käyttää palvelua, enkä tietokonetta enkä kännykkää. (Tähän vastaamisesakin minulla on apua.)

Kuvio 15. Vastaajien (n=264) näkemykset siitä, miten digitaaliset palvelut toimivat heidän omalla kielellään julkisten palveluntarjoajien ylläpitämällä sivustoilla, esim. VR, Posti, Suomi.fi.

Kyselyyn osallistuneiden joukossa on pieni ryhmä (n=17), joka on löytänyt julkisten palveluntarjoajien sivustoilta myös etätulkkauksen kautta toimivat viittomakieliset palvelut:

Chablan kautta ilmainen soitto VR, Turva jne. Helppo hoitaa asia.

Kaikki ne yritykset / viranomaiset, jotka tarjoavat Chabla-palvelua ovat priimaa! Niille hatunnosto. Kelan etätulkkauspalvelun voi heittää hevonkuuseen.

Kaikkiin palvelutoimintoihin viittomakielistä etätulkkauspalvelua ei kuitenkaan ole yhdistetty. Vastaajat harmittelevatkin palvelutarjonnan kielellistä sekavuutta. Lisäksi vastaajat kertovat, että suomea toisena kielenään käyttäviä ei aina näissä palveluissa ymmärretä – ja päinvastoin:

Siellä on ainakin chat, mutta ei siellä ole viittomakieltä palvelua. Voi olla, että ei ymmärretä, mitä toinen kirjoittaa. [Alkuperäistä tekstiä muokattu kielensisäisesti.]

Digitaaliset palvelut on täynnä suomenkielistä tekstiä ja yhteydenotot PUHELIMITSE. Huokausta!

Esim. VR:n chat toimii kyllä hyvin. Mutta kun asia koskee lippuja, niin joskus pitää soittaa, enkä pysty vastaamaan [jos minulle soitetaan]. Hankalaksi käy. Pitäisi olla tulkki.

Mieluummin hankin ne itse suoraan netistä tai hoidan asian chatin kautta tai jollain muulla tavalla. [Alkuperäistä tekstiä muokattu kielensisäisesti.]

Suomenruotsalaista viittomakieltä käyttävistä vastaajista taas neljännes (n=5/19) kertoo turvautuvansa ruotsinkielisiin chat- ja tekstiviestipalveluihin. Muutama heistäkin on löytänyt julkisten palvelutarjoajien tarjoaman viittomakielisen etätulkkauspalvelun (n=2). Neljä (4) henkilöä ilmoitti, että tarjotut digitaaliset palvelut eivät ole toimivia viittomakieltä käyttäjälle; neljä ei ollut hyödyntänyt lainkaan näitä palveluja ja neljän henkilön vastaus puuttui.

Jos haluan nopeaa palvelua, käytän ruotsia. [Alkuperäinen teksti ruotsiksi.]

Minua ärsyttää usein, ettei tietoa löydy siitä, olisiko jotain tietoa saatavilla viittomakielellä, tai jotain osoitetta, mihin voisin kirjoittaa viranomaisille. Chat-palvelut ym. ovat viime vuosina parantaneet tilannetta, mutta harvoin voin ruotsinkielisenä niitäkään käyttää. [Alkuperäinen teksti ruotsiksi.]

Puolet (55 %) suomen äidinkielekseen väestötietojärjestelmään ilmoittaneista kertoo toimivansa sähköisissä asiakaspalveluissa suomeksi. Viittomakielen äidinkielekseen ilmoittaneista puolestaan kolmannes (38 %) kertoo käyttävänsä suomenkielisiä palveluja, viittomakielellä tuotettujen ohella – jos näitä olisi tarjolla. (Vrt. taulukot 8 ja 9, liite 2.). Mutta niitä olemassa oleviakin on vaikea löytää:

Siellä on vain suomea, englantia, ruotsia ja muita kieliä, mutta ei ole löytynyt mitään viittomakielistä palvelua. En huoma niitä netistä, hmm.. Kiitos!

Digitaalisten palvelujen kohdalla vastaajat painottivat siitä, että kuuleville sopivat (osa-) palvelut ovat aina auki, kun taas kuuroille saavutettavat tekstipohjaiset palvelut eivät ole. Monissa kohdin verkkokyselyä osallistujat huomauttivat siitä, että takaisinsoittopalvelut, kuten myös muihin sähköisiin palveluihin usein yhdistetty tapa ottaa asiakkaaseen yhteyttä puhelimitse, ei yksinkertaisesti toimi kuurojen asiakkaiden kohdalla:

Kaikki digitaaliset palvelut eivät ole esteettömiä, useimmiten pitäisi soittaa johonkin palvelunumeroon ja puhelimet ovat avoinna 24h, kun chatit ovat avoinna tiettyyn kellonaikaan.

Nykyään kännykällä saatavia mobiilipalveluksia, terveydenhuollon ajanvarausta, tekstiviestillä hammaslääkärille, -- pankkiasioita yksityisviestillä. Vähitellen olen löytänyt nämä palvelut mutta takaisinsoitto ei onnistu, jota käytetään terveydenhuollossa.

Takaisinsoittopalvelu toimii todella huonosti meidän kuurojen näkökulmasta. [Alkuperäinen teksti ruotsiksi.]

Posti soittaa asiakkaalle ja sopii paketin tuontiajan. Tässä ei ole vielä kehitetty tekstiviestimahdollisuutta, vaikka asiasta on annettu palautetta. Itse joudun soittamaan TPP:n [tekstipuhelinpalvelun] tai etätulkkauksen kautta Postiin, kun [näen että] joku yrittää soittaa minulle (siis silloin, kun tiedän, että minulle on tulossa paketti kotiinkuljetuksena). Useimmiten minulle soittanut taho olikin ollut jokin puhelinmyyjä. Aika ärsyttävää ja stressaavaa silloin, jos paketti on tulossa kotiinkuljetuksena.

-- koronayksikköä ja jäljittäjiä oli ohjeistettu ottamaan minuun yhteyttä tekstiviestillä tai sähköpostilla. Mutta eivät ottaneet. Jäin odottamaan yhteydenottoa lähes viideksi päiväksi. [Puolisolleni] yritettiin soittaa, mutta ei hän kuurona voinut vastata, emmekä voineet soittaa, koska oli takaisinsoittosysteemi. Lopulta etsin itse heidän numeronsa netistä. Jäljittäjä oli pahoillaan "virheellisestä tiedosta, että lapseni [vanhemmalle] voi soittaa". Kysyin mikseivät laittaneet minulle viestiä, kun tiesivät minun olevan kuuro. Myönsivät, etteivät tieneet miten toimia tässä tilanteessa. Edunvalvoja lupasi tiedottaa ja ottaa yhteyttä koko Suomen koronayksikköihin.

7.4 Kieli-ilmapiiri ja kielelliset oikeudet

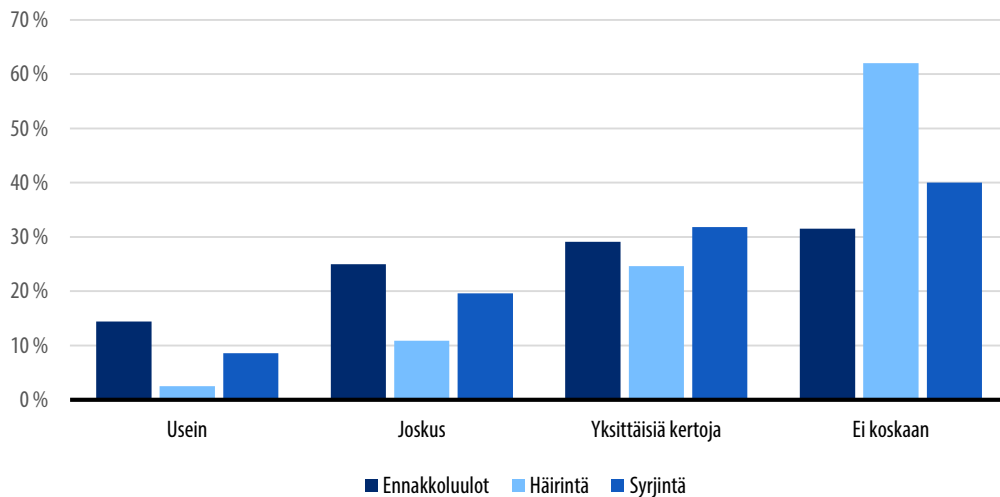
7.4.1 Kieli-ilmapiiri

Viittomakielibarometriin osallistuneilta tiedusteltiin – kuten muiltakin kielibarometrikyse-lyihin osallistuneilta – miten he luonnehtisivat oman kieliryhmän ja kotikuntalaisten asukaiden välisiä suhteita (kysymys 20, liite 1). Tähän vastanneista (n=304) 40 prosenttia valitsi vaihtoehdon "vaihtelevat", kun taas lähes sama määrä vastaajia (39 %) kuvasi asuinpaik- kansa kielellistä ilmapiiriä "hyväksi" tai "erittäin hyväksi" (ks. taulukko 10, liite 2). Vastaajilta kysyttiin myös, ovatko he kohdanneet viittomakieltä käyttäessään ennakkoluuloisuutta, häirintää tai syrjintää. Kolmasosa ilmoitti näin tapahtuneen yksittäisiä kertoja: kymmenes- osa on usein kokenut tulleen loukatuksi tai syrjityksi. (Ks. kuvio 16.) Vaikka vastaajien enemmistö (62 %) ei ollut koskaan kokenut häirintää, omakohtaisissa kuvauksissa tämä kuitenkin tuli esiin:

Random-kuulevat alkavat viittomakieltä nähdessään elehtiä käsillään ja pilkata. Uskoakseni jokainen kuuro on kokenut tämän.

Olemme saaneet osaksemme pitkiä katseita ja/tai naureskelua höystettynä käsien huitomisella.

Kuvio 16. Vastaajien ilmoitukset kysymyksiin ”Oletko kohdannut kolmen viime vuoden aikana ennakkoluuloja/häirintää/syrjintää omalla asuinseudullasi, koska olet käyttänyt viittomakieltä? (Vastausten suhteelliset osuudet kysymyksissä 21, 23, 25; vastaajien määrä n=280–294.)

Tämä melko positiivinen kuva saattaisi muuttua lähes kokonaan toisenlaiseksi, jos tämän kartoituksen puitteissa olisi ollut mahdollista analysoida monimuuttujamenetelmin niitä yli kahtasataa kuvausta, joissa kyselyyn osallistuneet kertovat omin sanoin erilaisista tilanteista, joissa he ovat kokeneet tullessaan syrjityiksi tai ennakkoluuloisesti kohdelluiksi. Mutta näissä kysymys ei liity enää alueelliseen kieli-ilmapiiiriin, vaan koko yhteiskunnan läpäisevään rakenteelliseen syrjintään, vammaisten ihmisten eriarvoiseen kohteluun sekä kuurojen kansalaisten kokemuksiin kielteisiin ja epäluuloisiin asenteisiin heidän erilaisuuttaan kohtaan.

Kuuroille henkilöille ennakkoluulot näyttävät esimerkiksi epäilyksinä, jotka liittyvät kuuron ihmisen yleiseen kykenevyyteen tai heidän oman kieltensä potentiaaliin taikka viittomakielen asemaan kielenä kielten joukossa. Syrjintä voi taas aiheutua viitotun ja puhutun kielen väistämättömistä eroista, jotka tulevat esiin esimerkiksi niissä kuurojen ja kuulevien henkilöiden vuorovaikutustilanteissa, joissa tulkkaus on tarpeen, mutta se koetaan rasitteeksi:

Lapseni ollessa 10 kk kunnalta tuli iso haloo hänen kielenkehityksestään. Olivat jopa keskenään pohtinu ratkaisua, mikä oli musta väärin. Minua ei kuultu ollenkaan. Väännön jälkeen sain palaverin ja kunnalta tuli sorryt. Koko homma oli aika ikävä, monin tavoin.

Neuvolassa suhtaudutaan joskus puhekeskeisesti lapseni kielenkehitykseen. Esimerkiksi hoitajaa ei kiinnostanut nopeasti kehittynyt viittomakieli vaan sen sijaan kyseli ”niin mutta miten hyvin osaa puhua ja ymmärtää puhetta?”

Kuuleva työvalmentaja kehotti käyttämään vähemmän viittomakielen tulkkiä työssä, jotta muut näkevät minun pärjäävän ilman tulkkiäkin. Hän varmaan tarkoitti hyvää, mutta tuntui loukkaavalta, koska minulla on oikeus käyttää tulkkiä milloin haluan.

Otin yhteyttä puhelimella tulkin avulla vakuutusyhtiöön. Keskustelu loppui lyhyeen, kun tulkki oli välissä. Sanottiin, että tulkilla pitäisi olla joku valtakirja.

Häirinnäksi koetaan epämiellyttävä nimittely kuuromykkäksi ja syrjinnäksi ulkopuolelle jättäminen niin työ-, opiskelu- kuin asuinyhteisössä kuten myös epäystävällinen kohtelu erilaisissa palveluissa: kun ei esimerkiksi haluta etsiä vaihtoehtoisia muotoja kommunikointiolle tai ei käytetä teknologiaa, jonka kautta voitaisiin tavoittaa myös ne henkilöt, jotka eivät kuule.

Minua ärsyttää yksi sana: "kuuromykkä". Vain tämä yksi asia. Viittomakielestä en ole samanlaista kommenttia kuullut, sen suhteen on hyvä ja positiivinen tilanne. Olen yrittänyt tätä selittää, mutta sen vatvominen käy raskaaksi. [Alkuperäinen teksti suomalaisella viittomakielellä.]

Lääkäriltä meni hermot, kun en pitänyt kuuromykkä-sanasta hänen tehdessään lausuntoa eikä meillä ollut tulkkiä (sellaista ei saatu) paikalla.

Kun kaupanmyyjälle selvisi, että käytän viittomakieltä, hän ärsyyntyi selvästi ja heilutti käsiään: "Mitä teen sun kanssa?!"

Eri palvelu- ja asioimistilanteissa lähinnä ei annettu kynää ja paperia, jatkettu puhumista tai on vastattu tai kirjoitettu englanniksi.

Minut "unohdetaan" ulkopuolelle. Ehkä kuulevat pelkäävät, kuinka [kanssani tulisi] edetä.

Tämä liittyy lähinnä tiedonsaantiin. Joskus esim. junassa matkustaessa on kuulutettu bussiin siirtymiset yms. Näissä on jäänyt se tunne, ettei kaikki tieto aivan tasan jakaudu. Joutuu itse aktiivisemmin selvittämään ja päättämään, että nyt 'tarttis tehrä vissiin jotain', kun kaikki muut poistuvat junasta jossain perähikiällä.

Esimerkiksi VR: kun juna pysähtyy ja junan tv ei toimi, jouduin aina kysymään vieruskaverilta, mitä on tapahtunut.

Kaikkein useimmin omakohtaisissa kokemuksissa sivuttiin viittomakielisyydestä aiheutuva syrjintää työmarkkinoilla:

On sanottu mm., että olen erilainen ihminen, kun käytän tulkkia tai näin. - - työnhaussa pelätään viittomakielistä.

Ihmiset eivät esimerkiksi usko, että meikäläinen voi selvitä erilaisista asioista (esim. yliopisto-opinnoista tai työtehtävästä). Ja uskonpuute johtuu vain siitä, että käyttää viittomakieltä. [Alkuperäinen teksti ruotsiksi.]

Tunnen, että syrjintää tapahtuu epäsuorasti, esimerkiksi työnhaussa. Erittäin harvoin pääsen edes työhaastatteluun asti.

Epäilen, että työnhaussa minut syrjäytettiin, koska olen viittomakielinen kuurosokea. Paperit ja työkokemukset olisivat riittäneet ainakin työhaastatteluun. CV:ssä olen aina kertonut avoimesti kertonut olevani suomen- ja viittomakielinen kuurosokea.

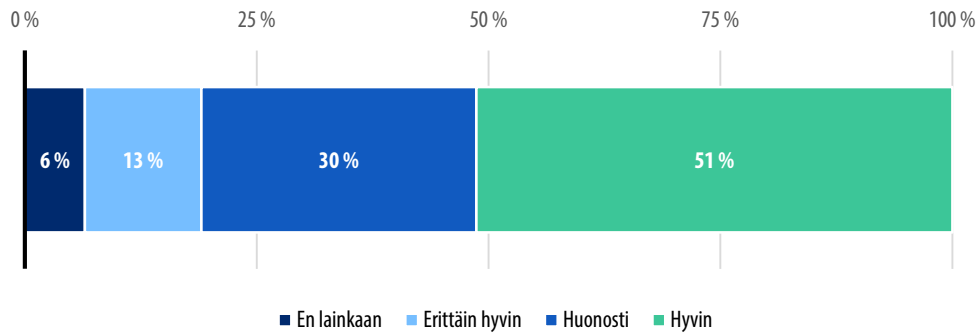
Kielellistä syrjintää ilmoitetaan tapahtuvan myös viittomakielisen yhteisön sisällä:

Ensinnäkin sanotaan, että kyllähän minun pitäisi pärjätä suomalaisella viittomakielellä, kuin että käytän suomenruotsalaista viittomakieltä. Tai että pystyhän minä lukemaan ohjeita/tiedotteita. - - . Ruotsinkielisessä tilaisuuksissa ja tilanteissa en ole kohdannut enää ennakkoluuloja. Tuntuu siltä, että siinä porukassa yhä useammat ovat tietoisia suomenruotsalaisesta viittomakielestä. Me jaamme vähemmistönä tavallaan saman statuksen. [Alkuperäinen teksti ruotsiksi.]

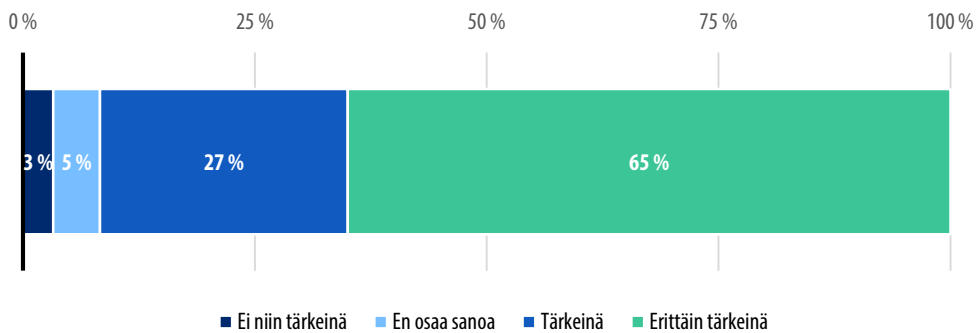
7.4.2 Kielelliset oikeudet

Kyselyn lopuksi vastaajilta tiedusteltiin, miten hyvin he tuntevat lakisääteiset kielelliset oikeutensa ja miten tärkeinä he näitä oikeuksia pitävät (kysymykset 42, 43). Kaksi kolmanesta kaikista 264:stä tähän kysymykseen vastanneesta ilmoitti tuntevansa nämä oikeudet hyvin tai erittäin hyvin, yksi kolmannes ilmoitti tuntevansa ne huonosti tai ei lainkaan. Tärkeinä tai erittäin tärkeinä niitä pitivät lähes kaikki (91 % vastaajista); ainoastaan 10 henkilöä oli valinnut vaihtoehdon ”ei niin tärkeinä”, ja 14 henkilöä ei osannut lausua mielipidettään. Vrt. kuviot 17 ja 18.

Kuvio 17. Vastaukset kysymykseen ”Miten hyvin tunnet lakisääteiset kielelliset oikeutesi?” (Annettujen vastausten suhteellinen osuus, vastaajien määrä n=264.)

Kuvio 18. Vastaukset kysymykseen ”Miten tärkeinä pidät kielellisiä oikeuksiasi?” (Annettujen vastausten suhteellinen osuus, vastaajien määrä n=278.)

Kyselyn päätteeksi viittomakielibarometriin osallistuneilta tiedusteltiin vielä, ovatko he ottaneet kolmen viime vuoden aikana yhteyttä yhdenvertaisuusvaltuutettuun tai muihin viranomaisiin taikka toimihenkilöihin kysymyksissä, jotka koskevat kielellisiä oikeuksia (kysymys 44). Kaikkiaan 239:sta tähän kysymykseen vastanneesta 49 henkilöä (13 %) oli ollut yhteydessä esimerkiksi yhdenvertaisuusvaltuutettuun (10 mainintaa) ja Kuurojen Liitto ry:n edunvalvontaan (7 mainintaa). Yksittäisinä mainittiin hallinto-oikeus, Kela-valtuutettu, eduskunnan oikeusasiamies, tasa-arvovaltuutettu ja vammaisasioihin erikoistunut lakimies. Vastauksia ristiintaulukoidessa voitiin huomata, että yhteydenottoja olivat tehneet juuri ne vastaajat, jotka olivat ilmoittaneet pitävänsä kielellisiä oikeuksia tärkeinä tai erittäin tärkeinä. – Kun lomakkeessa tiedusteltiin tarkemmin, mitä asiaa yhteydenotot koskivat, vastaajat kertoivat mm. seuraavaa:

Lasteni asioissa liittyen mm. tulkkauspalvelun tai oikeuteen käyttää omaa äidinkieltään.

[Otin yhteyttä] yhdenvertaisuusvaltuutettuun muutamia vuosia sitten, ja just tänään taas otin yhdenvertaisuusvaltuutettuun yhteyttä! Asia koski sitä, ettei Elisa tekstitä kaikkia suomalaisia elokuvia, vaikka olen ollut sen asiakkaana yli 20 vuotta ja antanut miljoona... ei kun biljoona kertaa palautetta samasta asiasta. Muutamia vuosia sitten asiani koski aivan samaa.

En muista henkilöä, yhdenvertaisuussivustolla kuitenkin. Sain neuvoja, miten toimin kunnan kanssa, joka oli huolissaan lapseni kielikehityksestä.

Kantelin yhdenvertaisuusvaltuutetulle siitä, että työnhakuilmoituksissa on vaadittu hyvää kuuloa tai puhetaitoa.

Kyselin, miksei ole järjestetty viittomakielelle tulkattua, jos on esteettömyystilaisuus. Ei aina muisteta ottaa huomioon meikäläisiä.

Kysyin joltain, joku yhdenvertaisuus vai mikä..., miksen saa [Kuurojen Liiton tuottamia] valtakunnallisia viitottuja tiedotteita. Kunta on kieltänyt, mutta se ei ole oikein, Kuurojen Videon tiedotteita olisi tärkeä päästä näkemään. Ne ovat valtakunnallisia tiedotteita, ja niissä on asioita, mitkä on meille kuuroille tärkeää tietää. Näin ei joka kunnan tarvitse samoista asioista tehdä erikseen omia tiedotteita. Valtion pitäisi kustantaa nämä eikä kuntien, joka rajoittaa näiden saamista [kuntalaisilta]. Eri kunnissa asuvat kuurot ovat eriarvoisessa asemassa. EPÄREILUA!

Kela kielsi käyttämästä saman yrityksen tulkkeja. Se koski tarvettani käyttää [omassa työpaikassani työskenteleviä] talon sisäisiä tulkkeja. -- Valitin asiasta valtuutetulle vuonna 2018, jolloin tuli vastaus, että valtuutettu oli samalla kannalla Kelan kanssa. Sinnittelin vielä vuodet 2018, 2019 ja 2020, ja hoidin nämä [talon sisäiset ja luottamuskelliset] asiat suomen kielellä, joka on vieras kieli. 2021 alkaen Kelan ohjeistus tulee muuttumaan, että saa käyttää saman yrityksen tulkkeja. [Alkuperäistä tekstiä editoitu kielensisäisesti.]

8 Pohdinta

Viittomakielibarometri 2020/Teckenspråksbarometern 2020 -kansalaiskyselyssä tarkasteltiin 326 verkkolomakkeen täyttäneen henkilön tiedonantojen perusteella sitä, miten kielelliset oikeudet ovat suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakieltä käyttävien kohdalla Suomessa toteutuneet viimeisten kolmen vuoden aikana, erityisesti tulkkaukspalvelujen saatavuuden ja tiedonsaannin näkökulmasta. Barometriin osallistujilta tiedusteltiin myös, millaiset mahdollisuudet viittomakielisissä perheissä varttuvilla lapsilla on saada viittomakielen opetusta ja osallistua päivähoitoon tai käydä koulua omalla kielellään. Lisäksi kartoitettiin kielellistä asenneilmapiiriä ja kielellisten oikeuksien tuntemusta. – Viittomakielilain 359/2015 tulkinnan mukaisesti 'viittomakielellä' tarkoitettiin tässä kyselyssä suomalaista ja suomenruotsalaista viittomakieltä.

Barometrissa saatujen tietojen perusteella äidinkieleltään viittomakielisiksi identifioituvat ovat kielelliseltä profiililtaan monimuotoinen ryhmä. Kyselyyn vastanneista lähes puolet on kaksi- tai monikielisiä henkilöitä, vaikkakin suurin osa heistä kokee viittomakielen vahvimaksi kielekseen. Viittomakielisten ryhmään kuuluvien kielivarantoon voi kuulua useita viitottuja ja puhuttuja kieliä. Barometriin vastanneiden joukossa on myös laaja kirjo muitakin kuin kotoperäisiä viittomakieliä käyttäviä kuuroja henkilöitä. Lisäksi vastaajissa on eri tavoin näönvaraisesti kirjoitetun tai viitotun kielen välityksellä kommunikoivien ryhmään identifioituvia tai viittomakielen muilta perheenjäseniltä, vanhemmiltaan tai sisarusilta, omaksuneita henkilöitä.

8.1 Omakielisen opetuksen ja viittomakielisen kieliympäristön järjestäminen viittomakielisten perheiden lapsille

Viittomakieltä käyttävät perheissä voi edellä kuvattuun tapaan olla käytössä kaksi tai useampiakin kieliä, jotka voivat olla puhuttuja tai viitottuja. Jälkimmäiset voivat olla kotoperäisiä taikka eri maista Suomeen muuttaneiden vanhempien mukanaan tuomia. Viittomakielisten kotien moniulotteinen kieliympäristö heijastuu väistämättä myös perheen tekemiin kielivalintoihin kodin ulkopuolella.

Viittomakielisten perheitten kielikirjon ohella perheen asuinpaikka, perheen käytössä olevat muut resurssit sekä saatavilla olevien (lähi- tai etäopettajien) kielelliset ja pedagogiset valmiudet vaikuttavat siihen, pitävätkö perheet viittomakielen opetusta kuuleville lapsilleen välttämättömänä. Eräät barometrikyselyyn osallistuneista vanhemmista eivät koe viittomakielistä päivähoitoa tai kouluopetusta tarpeelliseksi vaan katsovat kodin viittomakielisen ympäristön riittävän kuuleville lapsilleen. Osa perheistä taas näkee viittomakielen läsnäolon päiväkodissa tai koulussa selkeästi tukevan lapsen kielellisten taitojen kehittymistä. Kyselyyn osallistui myös kuurojen lasten kuuroja vanhempia, jotka olivat tyytyväisiä viittomakielisen luokanopettajan tarjoamaan tai lasten omalla erityisluokallaan saamaan viittomakieliseen opetukseen, joka heidän mielestään riitti turvaamaan lapsen omakielisen kasvu ympäristön.

Samassa kunnassa asuvien viittomakielisten perheitten määrä näyttää vaikuttavan olennaisesti siihen, osataanko kunnissa ylipäättään tarjota kielellistä tukea viittomakielisissä perheissä kasvaville lapsille. Koska viittomakieltä käyttäviä kuuroja henkilöitä on Suomessa yksi noin 1 840 asukasta kohti, saattaa pienillä paikkakunnilla asua vain yksi perhe, joissa on kuuro vanhempi tai vanhemmat. Tällöin kuulevan, ns. coda-lapsen viittomakielen opetuksen tai muun viittomakielisen tuen saaminen kouluun tai päiväkotiin ei ole todennäköistä. Osalle lapsista on kuitenkin onnistuneesti järjestetty kotikielen etäopetusta (mm. Valteri-koulujen kautta). Niissä kunnissa, joissa viittomakielisiä perheitä on useita, on ollut mahdollista muodostaa viittomakielinen päiväkotiryhmä, jossa on sekä kuuroja, huonokuuloisia että kuulevia coda-lapsia. Lasten siirtyessä kouluun myös viittomakielen (ja -kielinen) ryhmäopetus näyttää järjestyvän helpommin. Tämä saattaa kuitenkin vaatia viittomakielisiltä perheiltä sinnikkyyttä: eräät barometriin vastanneet vanhemmat ovat joutuneet itse kokoamaan opetusryhmän ja etsimään tälle pedagogisesti ja kielellisesti pätevän kotikielen opettajan.

Joittenkin kuntien tarjoamat ratkaisut viittomakielen opetukselle ovat osoittautuneet lyhytaikaisiksi, kestäen muutamista kymmenistä tunneista muutamiin vuosiin. Osa vanhemmista pitääkin kohtuuttoman suurena taakkana perustella yhä uudelleen kunnan sosiaali- tai koulutoimelle perheen lasten tarvetta kotikielen opetukseen. Barometriin vastanneet vanhemmat pitävät tärkeänä sitä, että kun viittomakielen opetus lapselle vihdoin järjestyy, opettajana tulisi toimia äidinkielen ja pedagogisen koulutuksen saanut henkilö.

Kyselyyn vastasi myös sellaisia henkilöitä, joiden kuurot tai huonokuuloiset lapset käyvät koulua heille pedagogisesti suunnatuissa erityisryhmissä tulkin tai viittomakielen taitoisen avustajan tukemana. Toiset vanhemmista kertoivat, että kuuron lapsen avustajana toimiva henkilö voi vaihtua usein, eivätkä kaikki avustajat välttämättä hallitse viittomakieltä. – Joissakin kunnissa taas toimii sekaluokkia, joissa on sekä kuuroja että kuulevia oppilaita. Näissä luokissa kuuro ja kuuleva opettaja työskentelevät rinnakkain tarjoten koko luokalle kielellisesti monipuolisen kasvu ympäristön.

8.2 Viittomakielen tulkkauspalvelujen saatavuus ja laatu

Viittomakielilakiin 359/2015 kootut, muissa säädöksissä mainitut viranomaisiin kohdistuvat tulkkauspalvelujen järjestämisveloitteet ovat edelleenkin vain harvojen viranomaisten ja julkisten palvelujen tarjoajien tiedossa. Tulkkauksen saaminen viranomaisissa ja julkisissa palveluissa asiointiin on jäänyt lähes kokonaan viittomakielisten asiakkaiden itsensä järjestettäväksi. Barometriin vastanneet kertovat joutuvansa perustelemaan myös lain 133/2010 mukaan toissijaista tulkkauspalvelua järjestävälle Kelalle, miksi asiakas tilaa tulkin viranomaisen sijaan. Toisaalta Kela ei tulkkauspalveluja järjestävänä viranomaisena itsekään tilaa tulkkia järjestämiinsä ja viittomakielisille tarkoitettuihin yleisötilaisuuksiin, vaan sekin edellyttää asiakkaitten hoitavan tilauksen.

Osa barometriin vastanneista tuo esiin sen, että Kelan järjestäessä tulkkipalveluja heidät on vuodesta 2018 lähtien sidottu niin sanottuihin tulkkilistoihin. Osalle ”listatulkkiin” käyttö on selkeästi parantanut tulkkauksen laatua. Osa asiakkaista haluaisi näiden sijaan tai ohessa tilata myös tulkkeja, joiden kielellinen ammattitaito parhaiten soveltuu tulevaan toimeksiantoon ja joiden kanssa he myös tietävät vuorovaikutuksen onnistuvan. Vastaa- jien mielestä asiakaskokemuksen ohittaminen vaikuttaa heikentävästi tulkkauksen laatuun ja estää heitä käyttämästä äidinkieltään täydessä mitassaan. – Viittomakielilaki 359/2015 velvoittanee myös Kela viranomaisena siihen, että se toiminnassaan edistää viittomakielisten mahdollisuuksia käyttää omaa kieltään ja saada mahdollisimman idiomaattista kieltä sisältävää kielipalvelua osakseen.

Barometriin vastanneet kritisoivat sitä, että tulkkitilaus tai siihen ilmoitettavat muutokset voidaan tehdä vain Vammaisten tulkkauspalvelukeskuksen aukioloaikoina, sillä keskus on kiinni iltaisin klo 20:n jälkeen sekä lauantain iltapäivästä maanantaiaamuun. Tämän vuoksi iltaan tai viikonloppuun osuviin toimeksiantoihin ei tulkkia voi lyhyellä varoitusajalla saada muutoin kuin hätätilanteissa. Vuonna 2017 alkaneella kilpailutuskaudella Kela ei myöskään salli ennalta tehdyn tulkkaustilauksen pidentyvän, ilman erillistä neuvottelua tulkkauspalvelukeskuksen kanssa. Asiakas ei siis voi aiempaan tapaan neuvotella tulkin kanssa tulkkaustilauksensa jatkamisesta illalla tai viikonloppuisin. Tulkkauspalvelun tuottanut yritys ei saa laskuttaa tilauksen pidentymisestä ilman välityskeskuksen lupaa eikä tulkki- kaan saisi näin ollen lisätyöstään palkkaa – ellei kyseessä ole viranomaistulkkaus tai asiak- kaan terveyteen tai turvallisuuteen liittyvä asia. Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspal- veluista 133/2010 ei kuitenkaan rajoita yksittäisen tilauksen kestoja, joten käytäntö tulee Kelan omasta viitekehyksestä. Barometriin osallistuneet esittävät myös tulkkauspalvelun kokoaikaisen saavutettavuuden takia Kelan ja mahdollisesti muidenkin tarjoamien etätulk- kauspalvelujen laajentamista kattamaan kaikki viikonpäivät ja vuorokaudenajat.

Noin neljäkymmenen vuoden ajan eri selvityksissä ja tälläkin vuosituhannella laadituissa kielikertomuksissa esillä ollut viittomakielen tulkkiin vähäisyys ei viittomakielibarometrissa

nouse enää esiin, suomalaista viittomakieltä käyttävien osalta. Sen sijaan sujuvasti suomenruotsalaista viittomakieltä ja ruotsia työkielinen käyttäviä tulkkeja on barometriin vastanneiden mukaan yhä riittämättömästi saatavilla, tarjotusta täydennyskoulutuksesta huolimatta. Päällimmäisenä barometriin vastanneiden kuvauksista nousee esiin vakava huoli viittomakielen tulkkauksen laadusta. Barometriin vastaajat kertoivat toistuvasti, että Kelan järjestämässä tulkkauspalveluissa työskentelevien tulkkien kielelliset taidot vaihtelevat niin paljon, että he joutuvat asiakkaina välttelemään tai suorastaan kieltäytymään toimimasta ”huonoiksi” kokemiensa tulkkien kanssa. (Vastaajat tarkoittavat ”huonolla” tulkilla henkilöä, jota asiakas ei ymmärrä ja joka ei ymmärrä asiakasta.) – Barometriin osallistujien mukaan kielitaidoiltaan kehittyvät ja ammattiuransa juuri aloittaneet tulkit tulisi sijoittaa työnsuoritukseltaan helppeihin toimeksiantoihin tai kokeneemman tulkin mukaan, eikä työskentelemään yksin esimerkiksi työnsuoritukseltaan vaativassa etätulkkauspalvelussa.

8.3 Tiedonsaanti viittomakielellä

Barometriin osallistuneet toteavat viittomakielellä tuotetun vähäisen tiedon ja palvelujen häviävän tietymättömiin viranomaisien ja julkisten palveluntarjoajien sivustoille. Suurin osa, neljä viidestä viittomakielisestä henkilöstä, on kaksi- tai monikielisiä, minkä vuoksi he pystyvät käyttämään sähköisiä asiakaspalveluja myös suomeksi. Viittomakielistä tiedonsaantia ja digitaalisia palveluja tarvitaan erityisesti niille henkilöille, jotka käyttävät vain viittomakieltä. Heitä oli barometrikyselyyn vastanneista joka viides. – Osa julkisista palveluntarjoajista hyödyntääkin kaupallista etätulkkaussovellusta chat- ja muissa palveluissaan. Näihin palveluihin turvautuvat myös suomenruotsalaista viittomakieltä käyttävät henkilöt, sillä heille ei juurikaan ole tarjolla omakielisiä sähköisiä palveluja, paitsi ruotsiksi.

Digitaalisten palvelujen kohdalla barometriin osallistujat painottivat sähköisten palvelujen myös eriarvoistavan viittomakieltä käyttäviä kuuroja kansalaisia: Kun muulle väestölle (”kuuleville”) sopivat palvelut ovat auki kaikkina vuorokauden hetkinä, kuuroille saavutettavat tekstipohjaiset (esim. chat-) palvelut eivät aina ole avoimena. Epätasa-arvoistavimpia ovat julkisissa palveluissa yleistyneet takaisinsoittopalvelut, samoin kuin muihinkin sähköisiin asiakaspalveluihin yhdistetty tapa ottaa asiakkaaseen yhteyttä puhelimitse. Näillä voi olla sairauden hoitoon asti vaikuttavia seurauksia, silloin kun viesti tai soittopyyntö ei saavuta kuuroja kansalaisia.

8.4 Kieli-ilmapiiiri ja kielelliset oikeudet

Barometriin osallistuneet kuvasivat asuinseutujensa kieli-ilmapiiiriä joko vaihtelevaksi tai hyväksi. Suurin osa on havainnut kielellistä syrjintää, häirintää tai ennakkoluuloja ilmenevän lähinnä yksittäisten tapahtumien yhteydessä. Osallistujien omakohtaisissa

kertomuksissa tuotiin kuitenkin esiin suuri joukko tilanteita, jotka eivät enää liity alueelliseen kieli-ilmapiiiriin vaan koko yhteiskunnan läpäisevään rakenteelliseen syrjintään, vammaisten ihmisten eriarvoiseen kohteluun sekä kuurojen kansalaisten kokemuksiin kielteisiin ja epäluuloisiin asenteisiin heidän erilaisuuttaan kohtaan. Syrjintää esiintyy barometriin vastanneiden parissa selvimmin työmarkkinoilla ja etenkin työnhaussa.

Viittomakieltä äidinkielenään käyttävät ovat kuitenkin hyvin tai erittäin hyvin perillä kielellisistä oikeuksistaan ja 90 prosenttia vastanneista pitää niiden merkitystä omalla kohdallaan tärkeinä tai erittäin tärkeinä. Viimeisen kolmen vuoden aikana joka kymmenes barometriin vastannut onkin kääntynyt erilaisissa syrjintäasioissa esimerkiksi yhdenvertaisuusvaltuutetun, tasa-arvovaltuutetun, viittomakielisten oman etujärjestön Kuurojen Liitto ry:n, hallinto-oikeuden, Kela-valtuutetun, eduskunnan oikeusasiamiehen tai vammaisasiihin erikoistuneen lakimiehen puoleen. Syrjintäilmoituksia olivat tehneet Viittomakielibarometri 2020 -kansaliskyselyyn vastanneista juuri ne, jotka olivat muutoinkin ilmoittaneet pitävänsä kielellisiä oikeuksia tärkeinä tai erittäin tärkeinä.

LÄHTEET

- Asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 759/1987. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajan-tasa/1987/19870759>.
- Blanchfield, Bonnie B. & Feldman Jacob J. & Dunbar, Jennifer L. & Gardner Eric N. 2001. The severely to profoundly hearing-impaired population in the United States: Prevalence estimates and demographics. *Journal of the American Academy of Audiology* 12,183–189.
- Children of Deaf Adults, Inc. [n.d.]. [Verkkosivusto.] <https://www.coda-international.org/> (22.12.2020).
- Digi- ja väestötietovirasto 2020. Tietotoimitus. 8.10.2020. Dnro DVV/5940/2020-2.
- FDF:s teckenspråkiga ankdamn [n.d.]. [Facebook-sivusto.] <https://www.facebook.com/groups/249227052369448/>
- Findata [Sosiaali- ja terveysalan tietolupaviranomainen] 2020. Päätös 15.7.2020. Dnro THL/3567/14.02.00/2020.
- Findata [n.d.]. Mikä Findata on? [Verkkosivusto.] <https://www.findata.fi/tietoa-meista/mika-findata-on/> (22.12.2020).
- HE 294/2014 = Hallituksen esitys eduskunnalle viittomakielilainsiksi. <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2014/20140294>
- HE 220/2009 = Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta sekä vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain ja sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 4 §:n muuttamisesta. <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2009/20090220>.
- HE 92/2002 = Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi kielilainsiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi. <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2002/20020092>
- Hoyer, Karin 2013. Suomenruotsalainen viittomakieli – attritiosta ahdinkoon. Teoksessa Kimmo Granqvist & Päivi Rainö (toim.), Rapautuva kieli. Kirjoituksia vähemmistökielten kulumisesta ja kadosta. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 232–251.
- Invaliidihuoltolaki 907/1946 (kumottu).
- Jantunen, Tommi 2001 [2000]. Suomalaisen viittomakielen synnystä, vakiintumisesta ja kuvaamisen periaatteista. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, yleisen kielitieteen laitos. Julkaisusarja L 1/2001. Helsinki: Kuurojen Liitto ry.
- Jokinen, Markku 2000. Kuurojen oma maailma – kuurous kielenä ja kulttuurina. – Teoksessa Anja Malm (toim.), Viittomakieliset Suomessa. Helsinki: Finn Lectura, 79–101.
- Jääskeläinen, Aulikki 1985. Kuurojen Liiton tulkkitoiminta. Teoksessa Kuurojen Liitto 80 vuotta. Espoo: Kuurojen Liitto ry, 69–84.
- Kanto, Laura 2016. Two languages, two modalities. A special type of early bilingual language acquisition in hearing children of Deaf parents. Väitöskirja. <http://urn.fi/urn:isbn:9789526211770>
- Kela 2020a. Henkilökohtainen tulkki. [Verkkosivu] 18.2.2020. <https://www.kela.fi/vammaisten-tulkkauspalvelu-tulkki> (22.12.2020).
- Kela 2020b. Vammaisten tulkkauspalvelua voidaan järjestää myös muilla kielillä. 8.4.2020. [Verkkodokumentti.] <https://www.kela.fi/-/vammaisten-tulkkauspalvelua-voidaan-jarjestaa-muilla-kielilla> (22.12.2020).
- Kela 2020c. Vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelut. 2.11.2020. <https://www.kela.fi/documents/10192/3239779/Vammaisten%20henkil%C3%B6iden%20tulkkauspalvelut.pdf> (22.12.2020).
- Kelan vammaistilastustilasto 2019. 2020. Suomen virallinen tilasto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe202002286822>
- Kielilaki 423/2003. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030423>.
- Kuurojen Liitto [n.d.]. Kuurojen valtakunnalliset kulttuuripäivät 2020. [Verkkosivu] 18.2.2020.
- Keski-Levijoki, Netta 2020. Saavatko viittomakieliset palvelua omalla kielellään? Humak toteuttaa oikeusministeriön viittomakielibarometrin. [Verkkosivu] 22.9.2020. <https://kuurojenliitto.fi/saavatko-viittomakieliset-palvelua-omalla-kielellaan-humak-toteuttaa-oikeusministerion-viittomakielibarometrin/> (22.12.2020).
- Laki ammatillisesta koulutuksesta 531/2017. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2017/20170531>.
- Laki invaliidihuoltolain muuttamisesta 581/[19]79.
- Laki oikeudenkäynnistä hallintoasioissa 808/2019. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2019/20190808>.
- Laki sosiaali- ja terveystietojen toissijaisesta käytöstä (552/2019). <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190552>.
- Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta 133/2010. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2010/20100133>.
- Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 380/1987. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajanta-sa/1987/19870380>.
- Laurén, Sirpa 2006. Kielensisäinen tulkkaus. Teoksessa Niina Hytönen & Terhi Rissanen (toim.), Käden käänteessä. Viittomakielen kääntämisen ja tulkkauksen teoriaa sekä käytäntöä. Helsinki: Finn Lectura, 199–225.
- Leppänen, Pirkko & Hassinen, Leena 1984. Kuurojen ja kuurosokeiden tulkkipalvelu – mahdollisuus yhteiskunnalliseen osallistumiseen ja tasa-arvoon. Sosiaalihuollon julkaisu 9/1984. Helsinki: [Sosiaalihuollon].
- LimeSurvey [n.d.]. [Verkkosivusto.] <https://www.limesurvey.org/index.php> (22.12.2020).
- Lindell, Marina 2021. Språkbarometern. Helsinki: Oikeusministeriö.
- Lindell, Marina 2016. Språkbarometern 2004–2016. Forskningsrapport / Kielibarometri 2004–2016. Tutkimusraportti. Oikeusministeriön julkaisu 52/2016. Helsinki: Oikeusministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-543-0>.

- Lukiolaki 714/2018. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2018/20180714>.
- Oikeusministeriö 2019. Tietotarvekuvaus: Viittomakielibarometri 2020 / Teckenspråksbarometer 2020. 9.10.2019. Itsehallinto- ja yhdenvertaisuusyksikkö. Dnro VN6256/2019.
- Oikeusministeriö 2018. Kielellisten oikeuksien seuraintaindikaattorit. Oikeusministeriön julkaisu 42/2018. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-712-0>.
- Oikeusministeriö 2016a. Miten kielelliset oikeudet toteutuvat Suomessa? Yhteenveto otakantaa.fi -kyselystä. [Verkkodokumentti] 7.9.2016. <https://d2htbmfhc6rwjj.cloudfront.net/attachments/8/1/3/7b9fdb2d-7448fb1b495395be10dd2.pdf> (22.12.2020).
- Oikeusministeriö 2016b. Selvitys suomenruotsalaisen viittomakielien kokonaistilanteesta / Utredning om helhetssituationen för det finlandssvenska teckenspråket. Oikeusministeriön julkaisu 2/2016. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-490-7>.
- Oikeusministeriö 2014. Viittomakielilakia valmistelevan työryhmän mietintö. Mietintöjä ja lausuntoja 42/2014. Helsinki: Oikeusministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-381-8>.
- Oikeusministeriö 2013. Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2013. Helsinki: Oikeusministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-308-5>.
- Oikeusministeriö 2006. Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2006. Helsinki: Oikeusministeriö. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/76081>.
- Oikeusministeriö [n.d.]. Viittomakielet. [Verkkosivu.] <https://oikeusministerio.fi/viittomakielet> (22.12.2020).
- PeVL 34/2017 vp = Valiokunnan lausunto PeVL 34/2017 vp [Hallituksen vuosikertomus 2016]. Perustuslakivaliokunta 5.10.2017. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Lausunto/Sivut/PeVL_34+2017.aspx.
- PeVM 10/2014 vp = Perustuslakivaliokunnan mietintö 10/2014 vp [Hallituksen esitys eduskunnalle viittomakielilainsiksi]. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/mietinto/Documents/pevm_10+2014.pdf.
- Rainò, Päivi 2004. Henkilöviittomien synty ja kehitys suomalaisessa viittomakieliyhteisössä. Väitöskirja. Deaf Studies in Finland 2. [CD-ROM]. Helsinki: Kuurojen Liitto ry. <http://henkilöviittomat.humak.fi/tag/paivi-raino/>.
- Rainò, Päivi & Laurén, Sirpa 2016. Kirjoitustulkkaus – puheen litterointia vai kielensisäistä tulkkausta? Teoksessa Pirkko Nuolijärvi & Liisa Tiittula (toim.), Puheesta tekstiksi. Puheen kirjallisen esittämisen alueita, keinoja ja rajoja. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 104–134.
- Rainò, Päivi & Vik, Gun-Viol 2020. Tulkkausalan tulevaisuudennäkymät. Asioimistulkkauksen, viittomakielien ja kirjoitustulkkauksen sekä puhevammaisten tulkkauksen koulutustarpeista ja alan tulevaisuudennäkymistä. Humanistinen ammattikorkeakoulu julkaisuja, 113. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020102185861>.
- Röksä, Jarmo 2020. Viittomakielisten kielellisten oikeuksien toteutumista selvitetään oikeusministeriön tilaamalla kielibarometrilla. [Verkkosivu.] 6.10.2020. <https://www.humak.fi/utiset/viittomakielisten-kielellisten-oikeuksien-toteutumista-selvitetaan-oikeusministerion-tilaamalla-kielibarometrilla/>. (22.10.2020).
- Santala, Oona-Jemina 2019. Kaksikielinen pedagogikka ja kielelliset oikeudet viittovan oppilaan opetuksessa. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto, Erityispedagogiikan tutkinto-ohjelma. <http://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu-201905141770.pdf>. (22.12.2020).
- Selin-Grönlund, Pirkko & Rainò, Päivi & Martikainen, Liisa 2014. Kuurojen ja viittomakielisten oppilaiden lukumäärä ja opetusjärjestelyt. Selvitys lukuvuoden 2013–2014 tilanteesta. Raportit ja selvitykset 2014:11. [Verkkajulkaisu.] Helsinki: Opetushallitus. <https://www.finna.fi/Record/hurma.70220>.
- Sosiaalihalitus 1985 [1986]. Kuurojen ja kuurosokeiden tulkkipalvelut. Yleiskirje A 14/1985/ku. Käsitelty sosiaalihalituksen istunnossa 13.12.1985. Helsinki: Sosiaalihalitus.
- Sosiaali- ja terveysministeriö [n.d.]. Tulkkauspalvelulaki viittomakielellä. <https://stm.fi/tulkkauspalvelulaki-viittomakielella>. (22.12.2020).
- Suomen perustuslaki 731/1999. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>.
- Suomen viittomakielten kielipoliittinen ohjelma. 2010. Helsinki: Kuurojen Liitto & Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. https://kaino.kotus.fi/www/verkkajulkaisut/julk15/Viittomakielten_kielipoliittinen_ohjelma.pdf. (22.12.2020).
- Teckeneko 2020. [Verkkosivusto.] <https://teckeneko.fi/>. (22.12.2020).
- Valtioneuvoston asetus kielilain täytäntöönpanosta 433/2004. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2004/20040433>.
- Valtioneuvoston asetus vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen ja sen valinnaisen pöytäkirjan voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen ja sen valinnaisen pöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvien mää-räysten voimaansaattamisesta annetun lain voimaantulosta 27/2016. <http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteks-ti/2016/20160027>.
- Valtioneuvoston kanslia 2017. Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2017. Hallituksen julkaisusarja 8/2017. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-463-4>.
- Viittomakielibarometri: Saatko palvelua viittomakielellä? 2020. Kuurojen Lehti 30.9.2020, 3/2020, 5.
- Viittomakielilaki 359/2015. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150359>.
- Vårt Finlandssvenska Teckenspråk är Vackrast [n.d.]. [Facebook-sivusto.] <https://www.facebook.com/groups/1618286885122163/>. (22.10.2020)
- Yle Uutiset viittomakielellä 2020. [Uutislähetys] 1.10.2020. <https://areena.yle.fi/1-50351262>. (15.11.2020).
- Yle Viittomakieliset uutiset 2020. [Facebook-sivu] 10.10.2020. <https://www.facebook.com/watch/?v=1018212388606450>. (22.10.2020).

Liite 1. Viittomakielibarometri 2020 -verkkokyselylomake

[Verkkolomakkeen sisältö toisinnetaan toimituksellisista syistä ainoastaan suomeksi.]

Tervetuloa vastaamaan Viittomakielibarometriin!

Huom. Voit vastata 30. lokakuuta 2020 asti!

Mikä on kielibarometri?

Kielibarometri on kyselytutkimus. Samanlaisia tutkimuksia tehdään tänä vuonna Suomen kaksikielisissä kunnissa suomen- ja ruotsinkielisille sekä saamenkielisille saamelaisten kotiseutualueella. Nyt kysely tehdään ensimmäistä kertaa myös viittomakielisille.

Kuka tämän kyselyn tekee?

Viittomakieleen liittyvän kyselyn toteuttaa Humanistinen ammattikorkeakoulu yhteistyössä oikeusministeriön kanssa.

Miksi sinua on pyydetty tähän tutkimukseen mukaan?

Olet ehkä saanut kotiisi tiedotteen tästä tutkimuksesta, koska olet ilmoittanut Väestötietojärjestelmään äidinkieleksesi viittomakielen. Olemme myös tiedottaneet tutkimuksesta eri medioissa.

Toivomme, että kyselyyn osallistuvat täysi-ikäiset henkilöt, jotka kokevat viittomakielen äidinkielekseen.

Vastaaminen on vapaaehtoista.

Voit myös lopettaa milloin tahansa kyselyyn vastaamisen.

Vastaaminen on anonyymiä.

Vastaajilta ei kysytä nimeä tai muita henkilötietoja.

Jos vastaat viittomakielellä, voit viittoja niin, että kasvojasi ei näy. Humakin tutkijat kääntävät viittomasiasi vastaukset kirjoitetulle kielelle. Viittomakieliset vastaukset hävitetään heti, kun ne on käännetty suomeksi. Vastauksista ei voi sen jälkeen tunnistaa ketään.

Tutkijat ovat vaitiolovelvollisia. Vastaukset käsitellään luottamuksellisesti.

Toivomme sinun vastaavan kyselyyn viimeistään 18.10.2020 30.10.2020 mennessä.

Vastaaminen vie noin 30–45 minuuttia.

Jos haluat mieluummin, että kuuro henkilö haastattelee sinua henkilökohtaisesti, ota yhteys Humakin tutkijaan, lehtori Juha Manuseen, (puh: - -).

Mihin kyselyjen tuloksia käytetään?

Kyselytulosten kautta oikeusministeriö ja hallitus saavat kattavan kuvan vähemmistökieliä käyttävien kieliolosuhteista Suomessa.

Tulosten perusteella arvioidaan, kuinka kielilakia ja viittomakielilakia on käytännössä toteutettu. Tuloksia käytetään myös viittomakielellä saatavien palvelujen parantamiseen.

Missä tulokset julkaistaan?

Viittomakielibarometrin tulokset julkaistaan 2020 vuoden lopussa. Löydät silloin Viittomakielibarometri 2020 -julkaisun Humakin kirjaston sivuilta humak.finna.fi.

Vastauksesi on meille tärkeä.

Kiitos jo etukäteen yhteistyöstä!

Päivi Rainò, FT, dosentti
vastaava tutkija

Yhteystiedot: (--) (sähköposti) / (- -) (puhelin).

1. Suomalainen viittomakieli

Tällä lomakkeella kerätään tietoja suomalaista viittomakieltä käyttäviltä. Suomenruotsalaista viittomakieltä käyttäviltä tietoja kerätään eri lomakkeella.

Ellei muuta ole erikseen mainittu, tässä lomakkeessa sanalla **viittomakieli** tarkoitetaan **suomalaista viittomakieltä**.

Jos käytät säännöllisesti myös muita viittomakielä, voit kertoa siitä kyselyn loppuksi.

Aluksi kysymyksiä taustastasi

1. Milloin olet syntynyt?

Vuosi

2. Mikä on korkein koulutusaste, jonka olet suorittanut?

- Kansa-/peruskoulu
- Ammattitutkinto
- Ylioppilastutkinto
- Ylempi korkeakoulututkinto
- Ammattikorkeakoulututkinto tai alempi korkeakoulututkinto
- Opistoasteen ammatillinen tutkinto tai vastaava
- Lisensiaatin- tai tohtoritutkinto
- Muu, mikä?
- Ei vastausta

3. Mihin ammattiryhmään kuulut?

- Maatalousyrittäjä
- Ylempi toimihenkilö
- Alempi toimihenkilö/työntekijä
- Eläkeläinen
- Opiskelija
- Kotiäiti tai koti-isä
- Työtön
- Yksityisyrittäjä, työnantaja, yksityinen ammatinharjoittaja
- Johtavassa asemassa toisen palveluksessa
- Muu, mikä?
- Ei vastausta

4. Mikä on väestötietojärjestelmään merkitty äidinkielenäsi?

- suomalainen viittomakieli
- suomenruotsalainen viittomakieli
- suomi
- ruotsi
- muu kieli, mikä?
- Ei vastausta

5. Miten kuvailisit itseäsi – oletko...

- kuuro
- huonokuuloinen
- kuuleva
- kuulovammainen
- kuurosokea
- kuulonäkövammainen
- muu kuvaus, mikä?
- Ei vastausta

6. Kuinka hyvin osaat mielestäsi suomalaista viittomakieltä?

- Täydellisesti
- Melkein täydellisesti
- Tyydyttävästi
- Huonosti
- En lainkaan
- Ei vastausta

7. Minkä kielen koet omaksi äidinkieleksesi?

(voit valita yhden tai useamman vaihtoehdon)

- suomalainen viittomakieli
- suomenruotsalainen viittomakieli
- suomi
- ruotsi
- muu, mikä?

8. Koetko olevasi...

- yksikielinen
- kaksikielinen
- monikielinen
- Ei vastausta

10. Missä määrin käytät viittomakieltä tai suomea seuraavissa yhteyksissä?

(valitse jokaisessa kohdassa vain yksi vaihtoehto)

- Nykyisessä kodissasi
- Lapsuudenkodissasi
- Opiskeluissasi
- Sosiaalisissa tilanteissa, esim. ystävien kanssa
- Työpaikalla / työssäsi
- Viranomaisten kanssa
- Vapaa-ajalla esim. harrastuksissa

- Vain viittomakieltä
- Enimmäkseen viittomakieltä, mutta myös suomea
- Viittomakieltä ja suomea yhtä paljon
- Enimmäkseen suomea, mutta myös viittomakieltä
- Vain suomea
- Käytän muita kieliä
- Ei mikään näistä / kysymys ei koske minua
- Ei vastausta

11. Tässä voit kertoa enemmän viittomakielen käytöstäsi.

(Voit myös siirtyä seuraavaan kysymykseen.)

12. Kuuluuko talouteesi tällä hetkellä 0–6-vuotiaita lapsia?

(Jos vastaat "kyllä", saat lisää lasten kieliympäristöön liittyviä kysymyksiä.)

- Kyllä
- Ei
- Ei vastausta

16. Kuuluuko talouteesi tällä hetkellä 7–17-vuotiaita lapsia?

(Jos vastaat "kyllä", saat lisää lasten kieliympäristöön liittyviä kysymyksiä.)

- Kyllä
- Ei
- Ei vastausta

Kieli-ilmapiiiri asuinseudullasi

20. Miten kuvailisit viittomakieltä ja suomea (tai muita puhuttuja kieliä, ruotsia jne.) käyttävien asukkaiden välisiä suhteita tällä hetkellä?

- Erittäin hyvät
- Hyvät
- Vaihtelevat
- Huonot
- Erittäin huonot
- En osaa sanoa
- Ei vastausta

21. Oletko kohdannut kolmen viime vuoden aikana ennakkoluuloja omalla asuinseudullasi, koska olet käyttänyt viittomakieltä?

- Kyllä, usein
- Kyllä, joskus
- Kyllä, yksittäisiä kertoja
- Ei koskaan
- Ei vastausta

23. Oletko kolmen viime vuoden aikana aikana kohdannut häirintää omalla asuinseudullasi (esim. suullisesti, sähköpostitse ja/tai eleitse), koska olet käyttänyt viittomakieltä?

- Kyllä, usein
- Kyllä, joskus
- Kyllä, yksittäisiä kertoja
- Ei koskaan
- Ei vastausta

25. Oletko kolmen viime vuoden aikana kohdannut syrjintää (olet joutunut epäedulliseen asemaan, sinua on loukattu tai kohdeltu huonommin), koska olet käyttänyt viittomakieltä?

- Ei koskaan
- Kyllä, yksittäisiä kertoja
- Kyllä, joskus
- Kyllä, usein
- Ei vastausta

Kuinka saat tietoa ja palveluja viittomakielellä omassa asuinkunnassasi?

27. Tiedottaako asuinkuntasi palveluistaan viittomakielellä?

- Kyllä, mistä palveluista?
- Ei
- En osaa sanoa
- Ei vastausta

28. Järjestääkö asuinkuntasi viittomakielen tulkkauksen tarjoamiinsa palveluihin?

- Kyllä, mihin palveluihin?
- Ei
- En osaa sanoa
- Ei vastausta

Kuinka hyvin sinua palvelee omalla kielelläsi julkisissa palveluissa?

29. Alla on esimerkkejä erilaisista julkisista palveluista. Miten näissä palveluissa on yleensä toimittu, jos on ollut etukäteen tiedossa, että tarvitset tulkkia? Kuvaa tilanteita kolmen viime vuoden ajalta. (Jos et käytä tulkkauspalveluja, siirry seuraavaan kysymykseen.)

- Terveyden tai sairauden hoitoon liittyvä toimenpide, laboratorio- tai muu tutkimus, röntgen, jne.
- Sairaalahoido
- Sosiaalitoimisto
- Vanhusten palvelut (ei koske Kuurojen Palvelusäätiön tai seurakunnan palveluja)
- Kotisairaanhoido ja kotipalvelu (ei koske Kuurojen Palvelusäätiön tai Aspa-säätiön palveluja)
- Vammaispalvelut (ei koske Kelan järjestämää tulkkauspalvelua)
- Päivähoitoon liittyvä asiointi
- Perusopetukseen liittyvä asiointi

- Työ- ja elinkeinotoimiston (TE-toimiston) palvelut
- Poliisi
- Muu kunnan tai valtion viranomainen. Kuvaile tarkemmin seuraavassa kohdassa

- Tulkki oli tilattu minua varten paikalle koko ajaksi
- Paikalle oli tilattu tulkki minua varten vain osaksi aikaa
- Tilasin itse tulkin paikalle
- Sain asiani hoidettua paikan päällä kirjoittamalla, esimerkiksi paperille / puhelimen näytölle.
- Hoidin asiani etänä tekstiviesteillä / sähköpostilla
- En saanut asiaani lainkaan hoidettua
- Muu ratkaisu (kuvaile tilannetta alla)
- Ei mikään näistä / kysymys ei koske minua
- Ei vastausta

30. Voit kuvailla tarkemmin kokemuksiasi julkisista palveluista tässä:

31. Miten julkisten palvelujen tarjoajien (esimerkiksi edellä kysymyksessä 29 mainittujen) tietoisuus viittomakielestä on muuttunut kolmen viime vuoden aikana?

- Parantunut paljon
- Parantunut jonkin verran
- Pysynyt ennallaan
- Huonontunut
- Huonontunut paljon
- En osaa sanoa
- Ei vastausta

32. Ovatko julkisten palvelujen tarjoajat edistäneet kolmen viime vuoden aikana viittomakielen käyttöä ja tiedonsaantia viittomakielellä?

- Kyllä, paljonkin
- Kyllä, jonkin verran
- Tilanne on pysynyt ennallaan
- Tilanne on jonkin verran huonontunut
- Tilanne on huonontunut paljon
- En osaa sanoa
- Ei vastausta

33. Jos olet ilmoittanut viranomaiselle tai toimihenkilölle etukäteen tarvitsevasi palvelua viittomakielellä, miten asia on yleensä järjestynyt?

(Voit valita useita vaihtoehtoja. Voit kuvailla kohtaamiasi tilanteita kyselyn lopussa.)

- Toimihenkilö tai viranomainen tilaa tulkin oma-aloitteisesti.
- Pyydän toimihenkilöä tai viranomaista tilaamaan tulkin.
- Toimihenkilö tai viranomainen ei saa palvelua järjestymään viittomakielellä.
- Tilaan itse tulkin Kelasta.
- Kanssani asioidaan puhumalla.
- Kanssani asioidaan kirjoittamalla paperille, älypuhelimelle jne.
- Minua aletaan vältellä.
- Minut jätetään yksin.
- Tilanne etenee muulla tavalla. Miten?
- En osaa sanoa.
- En käytä tulkkauspalveluja.

34. Miten toimit, jos viranomainen tai toimihenkilö ei järjestä viittomakielen tulkkausta oma-aloitteisesti tai pyydettyä?

(Voit valita useita vaihtoehtoja. Voit kuvailla kohtaamiasi tilanteita kyselyn lopussa.)

- Vaihdan kieltä (esim. kirjoitan viestini suomeksi)
- Keskeytän asioimiseni / poistun paikalta
- Jatkan viittomakielen käyttämistä
- Teen asiasta valituksen. Voit tarkentaa tässä, kenelle teet valituksen:
- Pyydän, että joku muu henkilö palvelee minua
- Muu ratkaisu, mikä?
- En osaa sanoa

Seuraavaksi kysymyksiä Kelan järjestämistä tulkkauspalveluista

35. Kun tilaat tulkin Kelasta, käytätkö useimmiten...

- viittomakielen tulkkausta
- viitotun puheen tulkkausta
- kirjoitustulkkausta
- kuulonäkövammaisille tarkoitettua tulkkausta
- muu vaihtoehto, mikä?
- en käytä Kelan järjestämiä tulkkauspalveluja. Miksi?
- Ei vastausta

36. Onko tilauksesi mukainen tulkkaus järjestynyt?

- Aina
- Useimmiten
- Joskus
- Harvoin
- Ei koskaan
- Ei vastausta

37. Millainen on tulkkauksen laatu ollut kielellisesti?

(Voit kuvailla tarkemmin kokemuksiasi Kelan tulkkauspalveluista seuraavassa kohdassa.)

- Erinomainen
- Hyvä
- Tyydyttävä
- Huono
- En osaa sanoa
- Ei vastausta

38. Tässä voit halutessasi kuvailla kokemuksiasi Kelan järjestämistä tulkkauspalveluista: (Voit myös siirtyä seuraavaan kysymykseen.)

Arvioi, miten saat digitaalisia verkkopalveluja viittomakielellä.

39. Miten löydät tietoja viittomakielellä viranomaisten ylläpitämillä sivustoilla (esim. Suomi.fi, Vero.fi, Poliisi)?

- Erittäin helposti
- Helposti
- Tyydyttävästi
- Huonosti
- En löydä tietoja lainkaan viittomakielellä
- En osaa sanoa
- Ei vastausta

40. Miten digitaaliset asiakaspalvelut toimivat omalla kielelläsi julkisen palveluntarjoajan verkkosivuilla (esim. VR, Posti, Kansalaisneuvonta/Suomi.fi, Yleisradio)?

- Olen saanut halutessani viittomakielistä palvelua (esim. viranomaisen itse järjestämä viittomakielinen etätulkkauspalvelu)
- Käytän palveluja suomeksi (esimerkiksi chat- ja tekstiviestipalvelut)
- Tarjotut digitaaliset palvelut eivät ole toimivia viittomakieltä käyttävälle
- En ole käyttänyt palveluja
- En osaa sanoa
- Ei vastausta

41. Tässä voit kuvailla lisää kokemuksiasi digitaalisista palveluista:

(Voit myös siirtyä seuraavaan kysymykseen.)

Kysymyksiä kielellisistä oikeuksista

42. Miten hyvin tunnet lakisääteiset kielelliset oikeutesi?

- Erittäin hyvin
- Hyvin
- Huonosti
- En lainkaan
- Ei vastausta

43. Miten tärkeinä pidät kielellisiä oikeuksia?

- Erittäin tärkeinä
- Tärkeinä
- Ei niin tärkeinä
- Ei lainkaan tärkeinä
- En osaa sanoa
- Ei vastausta

44. Oletko kolmen viime vuoden aikana ottanut yhteyttä yhdenvertaisuusvaltuutettuun tai muihin viranomaisiin tai toimihenkilöihin kysymyksissä, jotka koskevat kielellisiä oikeuksia?

- En
- Kyllä. Keneen ja millaisessa kysymyksessä?
- Ei vastausta

Lopuksi

45. Kerro lopuksi, missä maakunnassa asut:

- Uusimaa
- Kanta-Häme
- Pirkanmaa
- Päijät-Häme
- Satakunta
- Varsinais-Suomi
- Keski-Suomi
- Etelä-Karjala
- Etelä-Savo
- Kymenlaakso
- Pohjois-Savo
- Pohjois-Karjala
- Etelä-Pohjanmaa
- Keski-Pohjanmaa
- Pohjanmaa
- Pohjois-Pohjanmaa
- Kainuu
- Lappi
- Ahvenanmaa
- En halua sanoa
- Ei vastausta

46. Tässä voit kommentoida kyselyä tai tarkentaa vastauksiasi:

Liite 2. Taulukot 1–10

Taulukko 1. Millaiseksi oman kielitaitonsa [suomalaisessa] viittomakielessä (kysymys 6) arvioivat ne henkilöt, jotka kokevat suomalaisen viittomakielen ja/tai suomen äidinkielekseen (kysymys 8); ristiintaulukointi.

**Kokee suomalaisen viittomakielen
tai suomen äidinkielekseen**

		Ei	Kyllä	Yhteensä
6. Kuinka hyvin osaat mielestäsi viittomakieltä?	täydellisesti	4	135	139
	melkein täydellisesti	5	133	138
	tydyttävästi	4	36	40
	huonosti	1	2	3
	en lainkaan	1	0	1
Yhteensä		15	306	321

Taulukko 2. Millaiseksi oman kielitaitonsa [suomenruotsalaisessa] viittomakielessä (kysymys 6) arvioivat ne henkilöt, jotka kokevat suomenruotsalaisen viittomakielen ja/tai ruotsin äidinkielekseen (kysymys 8); ristiintaulukointi.

**Kokee suomenruotsalaisen
viittomakielen tai ruotsin
äidinkielekseen**

		Ei	Kyllä	Yhteensä
6. Kuinka hyvin osaat mielestäsi viittomakieltä?	täydellisesti	128	11	139
	melkein täydellisesti	130	8	138
	tydyttävästi	35	5	40
	huonosti	2	1	3
	en lainkaan	1	0	1
Yhteensä		296	25	321

Taulukko 3. Vastaajien koulutusaste kyselyn aloituskielen mukaan ristiintaulukoituna.

		Aloituskieki			
			suomi	ruotsi	Yhteensä
2. Mikä on korkein koulutusaste, jonka olet suorittanut?	Kansa-/peruskoulu	Lkm	50	4	54
		%-osuus (Aloituskieki)	16,9 %	23,5 %	17,3 %
	Ammattitutkinto	Lkm	114	2	116
		%-osuus (Aloituskieki)	38,5 %	11,8 %	37,1 %
	Ylioppilastutkinto	Lkm	22	2	24
		%-osuus (Aloituskieki)	7,4 %	11,8 %	7,7 %
	Ylempi korkeakoulututkinto	Lkm	38	4	42
		%-osuus (Aloituskieki)	12,8 %	23,5 %	13,4 %
	Ammattikorkeakoulututkinto tai alempi korkeakoulututkinto	Lkm	42	5	47
		%-osuus (Aloituskieki)	14,2 %	29,4 %	15,0 %
	Opistoasteen ammatillinen tutkinto tai vastaava	Lkm	30	0	30
		%-osuus (Aloituskieki)	10,1 %	0,0 %	9,6 %
	Yhteensä	Lkm	296	17	313
		%-osuus (Aloituskieki)	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Taulukko 4. Vastaajien ammatillinen tausta (kysymys 3) kyselyn aloituskielen mukaan ristiintaulukoituna.

		Aloituskieli			
			suomi	ruotsi	Yhteensä
3. Mihin ammatti-ryhmään kuulut?	Maatalous-yrittäjä	Lkm	2	0	2
		%-osuus Aloituskieli	0,7%	0,0%	0,6%
	Ylempi toimihenkilö	Lkm	15	0	15
		%-osuus Aloituskieli	5,2%	0,0%	4,9%
	Alempi toimihenkilö/ työntekijä	Lkm	129	7	136
		%-osuus Aloituskieli	44,3%	41,2%	44,2%
	Eläkeläinen	Lkm	47	4	51
		%-osuus Aloituskieli	16,2%	23,5%	16,6%
	Opiskelija	Lkm	28	4	32
		%-osuus Aloituskieli	9,6%	23,5%	10,4%
	Kotiäiti tai koti-isä	Lkm	4	0	4
		%-osuus Aloituskieli	1,4%	0,0%	1,3%
	Työtön	Lkm	42	0	42
		%-osuus Aloituskieli	14,4%	0,0%	13,6%
	Yksityisyrittäjä, työn- antaja, yksityinen ammattinharjoittaja	Lkm	14	1	15
		%-osuus Aloituskieli	4,8%	5,9%	4,9%
	Johtavassa asemassa toisen palveluksessa	Lkm	6	1	7
		%-osuus Aloituskieli	2,1%	5,9%	2,3%
Muu	Lkm	4	0	4	
	%-osuus Aloituskieli	1,4%	0,0%	1,3%	
Yhteensä		Lkm	291	17	308
		%-osuus Aloituskieli	100,0%	100,0%	100,0%

Taulukko 5. Vastaukset kysymykseen nro 35: ”Kun tilaat tulkin Kelasta, käytätkö useimmiten...?”

	Vastanneita	Prosenttia	Suhteellinen %-osuus	Kumulatiivinen %-osuus
viittomakielen tulkkausta	224	68,7	87,8	87,8
viitotun puheen tulkkausta	10	3,1	3,9	91,8
kirjoitustulkkausta	4	1,2	1,6	93,3
kuulonäkövammaisille tarkoitettua tulkkausta	7	2,1	2,7	96,1
muu vaihtoehto	2	0,6	0,8	96,9
tulkkausta suomenruotsalaiselle viittomakielelle	8	2,5	3,1	100,0
Vastanneita yhteensä	255	78,2	100,0	
en käytä Kelan järjestämiä tulkkauspalveluja. Miksi?	15	4,6		
ei vastausta	56	17,2		
Ei käytä palveluja ja ei vastausta, yhteensä	71	21,8		
Yhteensä	326	100,0		

Taulukko 6. Miten vastaajat löytävät tietoja viittomakielellä viranomaisten ylläpitämillä verkkosivustoilta (kysymys nro 39) väestötietojärjestelmään merkityn äidinkielen mukaan (kysymys nro 4); ristiintaulukointi.

4. Mikä on väestötietojärjestelmään merkitty äidinkielesi?

			viittoma- kieli	suomi	ruotsi	muu kieli	Yht.
39. Miten löydät tietoja viittomakielellä viranomaisten ylläpitämillä sivustoilla (esim. Suomi.fi, Vero.fi, Poliisi)?	Erittäin helposti	Lkm	6	2	0	0	8
		%-osuus*	3,2 %	3,8 %	0,0 %	0,0 %	3,1 %
	Helposti	Lkm	27	11	0	1	39
		%-osuus*	14,2 %	21,2 %	0,0 %	11,1 %	15,3 %
	Tyydyttävästi	Lkm	58	12	0	1	71
		%-osuus*	30,5 %	23,1 %	0,0 %	11,1 %	27,8 %
	Huonosti	Lkm	32	6	1	2	41
		%-osuus*	16,8 %	11,5 %	25,0 %	22,2 %	16,1 %
	En löydä tietoja lainkaan viittomakielellä	Lkm	36	8	2	1	47
		%-osuus*	18,9 %	15,4 %	50,0 %	11,1 %	18,4 %
	En osaa sanoa	Lkm	31	13	1	4	49
		%-osuus*	16,3 %	25,0 %	25,0 %	44,4 %	19,2 %
Yhteensä	Lkm	190	52	4	9	255	
	%-osuus*	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	

* (4. Mikä on väestötietojärjestelmään merkitty äidinkielesi?)

Taulukko 7. Miten yksi-, kaksi- tai monikieliseksi itsensä kokevat vastaajat (kysymys nro 8) löytävät tietoja viittomakielellä viranomaisten ylläpitämiltä verkkosivustoilta (kysymys nro 39); ristiintaulukointi.

8. Koetko olevasi...

			yksi- kielinen	kaksi- kielinen	moni- kielinen	Yhteensä
39. Miten löydät tietoja viittomakielellä viranomaisten ylläpitämiltä sivustoilla (esim. Suomi.fi, Vero.fi, Poliisi)?	Erittäin helposti	Lkm	2	5	1	8
		%-osuus*	2,8 %	3,9 %	1,9 %	3,1 %
	Helposti	Lkm	8	19	11	38
		%-osuus*	11,1 %	14,7 %	20,8 %	15,0 %
	Tyydyttävästi	Lkm	25	29	16	70
		%-osuus*	34,7 %	22,5 %	30,2 %	27,6 %
	Huonosti	Lkm	9	25	8	42
		%-osuus*	12,5 %	19,4 %	15,1 %	16,5 %
	En löydä tietoja lainkaan viittomakielellä	Lkm	14	25	8	47
		%-osuus*	19,4 %	19,4 %	15,1 %	18,5 %
	En osaa sanoa	Lkm	14	26	9	49
		%-osuus*	19,4 %	20,2 %	17,0 %	19,3 %
Yhteensä	Lkm	72	129	53	254	
	%-osuus*	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	

* (8. Koetko olevasi...)

Taulukko 8. Miten vastaajat arvioivat digitaalisten asiakaspalvelujen toimivan heidän omalla kielellään julkisten palveluntarjoajien verkkosivuilla (kysymys nro 40) väestötietojärjestelmään merkityn äidinkielen mukaan (kysymys nro 4); ristiintaulukointi.

4. Mikä on väestötietojärjestelmään merkitty äidinkielenä?

			viittoma- kieli	suomi	ruotsi	muu kieli	Yht.
40. Miten digitaaliset asiakaspalvelut toimivat omalla kielelläsi julkisen palveluntarjoajan verkkosivuilla (esim. VR, Posti, Kansalaisneuvonta/ Suomi.fi, Yleisradio)?	Olen saanut halutessani viittomakielistä palvelua	Lkm	15	0	0	2	17
		%-osuus*	7,9 %	0,0 %	0,0 %	22,2 %	6,6 %
	Käytän palveluja suomeksi	Lkm	72	29	0	1	102
		%-osuus*	37,7 %	55,8 %	0,0 %	11,1 %	39,7 %
	Tarjotut digitaaliset palvelut eivät ole toimivia viittomakieltä käyttävälle	Lkm	35	9	1	1	46
		%-osuus*	18,3 %	17,3 %	20,0 %	11,1 %	17,9 %
	En ole käyttänyt palveluja	Lkm	47	6	2	2	57
		%-osuus*	24,6 %	11,5 %	40,0 %	22,2 %	22,2 %
	En osaa sanoa	Lkm	18	8	1	3	30
		%-osuus*	9,4 %	15,4 %	20,0 %	33,3 %	11,7 %
	Käytän palveluja ruotsiksi	Lkm	4	0	1	0	5
		%-osuus*	2,1 %	0,0 %	20,0 %	0,0 %	1,9 %
	Yhteensä	Lkm	191	52	5	9	257
		%-osuus*	100,0 %	100,0%	100,0%	100,0%	100,0 %

* (4. Mikä on väestötietojärjestelmään merkitty äidinkielenä?)

Taulukko 9. Miten yksi-, kaksi- tai monikieliseksi itsensä kokevat vastaajat (kysymys nro 8) kokevat digitaalisten asiakaspalvelujen toimivan heidän omalla kielellään julkisten palveluntarjoajien verkkosivuilla (kysymys nro 40); ristiintaulukointi.

8. Koetko olevasi...

			yksi- kielinen	kaksi- kielinen	moni- kielinen	Yht.
40. Miten digitaaliset asiakaspalvelut toimivat omalla kielelläsi julkisen palveluntarjoajan verkkosivuilla (esim. VR, Posti, Kansalaisneuvonta/ Suomi.fi, Yleisradio)?	Olen saanut halutessani viittomakielistä palvelua	Lkm	8	6	3	17
		%-osuus*	11,3 %	4,5 %	5,6 %	6,6 %
	Käytän palveluja suomeksi	Lkm	21	56	24	101
		%-osuus*	29,6 %	42,4 %	44,4 %	39,3 %
	Tarjotut digitaaliset palvelut eivät ole toimivia viittomakieltä käyttävälle	Lkm	15	21	11	47
		%-osuus*	21,1 %	15,9 %	20,4 %	18,3 %
	En ole käyttänyt palveluja	Lkm	18	32	7	57
		%-osuus*	25,4 %	24,2 %	13,0 %	22,2 %
	En osaa sanoa	Lkm	9	14	7	30
		%-osuus*	12,7 %	10,6 %	13,0 %	11,7 %
	Käytän palveluja ruotsiksi	Lkm	0	3	2	5
		%-osuus*	0,0 %	2,3 %	3,7 %	1,9 %
	Yhteensä	Lkm	71	132	54	257
		%-osuus*	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

* (8. Koetko olevasi...)

Taulukko 10. Vastaukset kieli-ilmapiiriä asuinseudulla käsittelevään kysymykseen (nro 20) "Miten kuvailisit viittomakieltä ja suomea (tai muita puhuttuja kieliä, ruotsia jne.) käyttävien asukkaiden välisiä suhteita tällä hetkellä?"

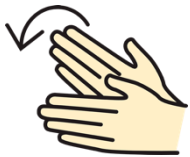
	Vastanneita	Suhteellinen %-osuus	Kumulatiivinen %-osuus
Erittäin hyvät	21	6,9	6,9
Hyvät	97	32,0	38,9
Vaihtelevat	130	42,9	81,8
Huonot	19	6,3	88,1
Erittäin huonot	5	1,7	89,8
En osaa sanoa	31	10,2	100,0
Vastanneita yhteensä	303	100,0	
Ei vastausta	23		
Yhteensä	326		

Pyydämme sinua osallistumaan Viittomakielibarometri 2020 -kyselyyn

Tämä tiedote lähetetään kaikille, jotka ovat ilmoittaneet Väestötietojärjestelmään äidinkielekseen suomalaisen tai suomenruotsalaisen viittomakielen.

Kutsumme sinut vastaamaan kyselyymme. Siinä selvitetään, millaisia kokemuksia sinulla on viittomakielisistä palveluista.

KYSELY ON VAPAAEHTOINEN.

Kyselyyn vastataan verkkolomakkeella osoitteessa barometri2020.fi

Voit vastata viittoen tai kirjoittaen 30.10.2020 asti.

Mikä tämä kysely on?

Kysely on nimeltään Viittomakielibarometri. Se toteutetaan nyt ensimmäistä kertaa. Eri lakien mukaan viittomakieliset palvelut tulee turvata, mutta miten on käytännössä?

Kyselyn toteuttaa Humanistinen ammattikorkeakoulu (Humak). Tutkimuksen tilaaja on oikeusministeriö. Se seuraa kielibarometriä avulla kielellisten oikeuksien toteutumista Suomen kielivähemmistöissä.

Mitä kyselyssä kysytään?

Kyselyn kautta halutaan esimerkiksi selvittää, millä kielellä sinua palvellaan terveydenhuollossa tai onko lapsellesi järjestetty viittomakielen opetusta peruskoulussa.

Kysymyksiä on 45, joten vastaamiseen kannattaa varata aikaa.

Kysymyksiin voi myös vastata "en osaa sanoa", sekin on tärkeää tietoa. Kaikki kysymykset on sekä viitottu että kirjoitettu suomeksi. Voit valita, millä kielellä vastaat.

Sinun ei tarvitse vastata kyselyyn, jos et halua. Osallistuminen on täysin vapaaehtoista!

HUMANISTINEN
AMMATTIKORKEAKOULU

Kuka näkee vastaukset?

Kyselyyn vastataan nimettömänä. Vastaukset näkee Humakin tutkija Päivi Rainò. Tutkimuksessa ovat mukana myös lehtorit Juha Manunen ja Liisa Halkosaari.

Kaikki tutkijat ovat vaitiolovelvollisia.
Vastaukset koostetaan raportiksi niin, että henkilöitä ei voi tunnistaa.

Tarvitsetko apua?

Jos tarvitset apua kyselyyn vastaamisessa, voit ottaa suoraan yhteyttä viittomakieliseen tutkijaan:

Juha Manunen

Viestit ja videopuhelut: (- -)

Sähköposti: (- -)

Skype: (- -)

Humak

Kansanopistotie 32, 70800 Kuopio

Haluatko tietää lisää? Voit ottaa yhteyttä:

Päivi Rainò

(- -)

(- -)

Skype: (- -)

Humak

Ilkantie 4, 00400 Helsinki

Liisa Halkosaari

(- -)

(- -)

Facebook Messenger: (- -)

Osoitelähde: Väestötietojärjestelmä, Digi- ja väestötietovirasto, PL 123, 00531 Helsinki

Kuvalähteet: Papunetin kuvapankki, papunet.net: Paxtoncrafts Charitable Trust; Sclera, muokkaus Maarit Mykkänen, Virpi Puikkonen, Savas ja Mainostoimisto Ad Kiivi Oy; Kuvako; Sergio Palao / ARASAAC.

Oikeusministeriö
PL 25
00023 Valtioneuvosto
www.oikeusministerio.fi

Justitieministeriet
PB 25
00023 Statsrådet
www.justitieministeriet.fi

ISSN 2490-0990 (PDF)
ISBN 978-952-259-860-8 (PDF)